

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLA

POSZA GYÖNGYI

AZ EMBERI ÉLET FORDULÓIHOZ FÜZŐDŐ SZOKÁSOK
KARÁDON

(Születés, lakodalm, temetés)

S Z A K D O L G O Z A T

KAPOSVÁR

1992..

I. B E V E Z E T Ó

=====

"A tűznek nem szabad kialudnia"

(Kodály Zoltán)

Úgy érzem a mai fiatalságon a sor, hogy a falvakban egyre inkább feledésbe merült szokásokat összegyűjtse, s megőrizze az utókor-
nak mindazokat a kincseket, amelyek népünk hagyományairól, nép-
művészetéről, ősi kultúrájáról beszélnek. Kötelesség ez számunk-
ra. Annál is inkább, mert az öregek meghalnak, s nemsokára már
nem lesznek olyanok, akik erre az időre emlékeztethetnének. S ez-
zel nagyon sokat veszíthetünk a kultúránkból.

S miért Karádot választottam? Erre is megvan a magyarázat. Igazi
karádinak érzem magam. Itt éltem le gyermekkoromat, ebben a falu-
si légkörben, még meglévő szokások között. Itt születtek szüleim,
itt élték életüket nagyszüleim, dédszüleim. Életükről sokat hal-
lottam nagyanyám meséiből. Sajnos ő már nem lehet közöttünk. Le-
gyen ez a munkám emlék számára, s valamennyi ősömnek, hiszen ben-
ne van az ő életük is ezekben a seregekben.

Másrészt mindig nagyon meglepett, ha mondtam, hogy h onnan jöttem,
nem hallottak róla, vagy csupán az "A karádi falu végén ..." kez-
detű dalt ismerték. Én úgy érzem, hogy ez a falu megérdemelné,
hogy ősi kultúrájáról többen is tudjanak. Munkámmal nekik is sze-
retnék segíteni, hogy megismerjék az itteni szokások egy részét.
Harmadrészt azért választottam népszokásokkal kapcsolatos témát,
mert fontosnak tartom, hogy egy tanító ismerje szülőföldjét, lakó-
helyét, mert csak így tud hazaszeretetre, a szülőföld szeretetére
nevelni, így ismertetheti meg a gyerekekkel a nagyszülők, déd-
szülők életét, szokásait, melyeket a múltból hoztak magukkal.

A falu gazdag szokáskultúrájából azért a születéshez, lakodalom-
hoz, temetéshez vagyis az élet fordulóihoz fűződő szokásokat pró-
báltam összegyűjteni és rendszerezni, mert Karád történetéről,

hagyományairól több dolgozatot is írtak, de ezt a témát még senki sem dolgozta fel. Munkám során ehhez a témához kevés könyvet találtam, így az idős karádiak visszaemlékezéseire, s saját tapasztalataimra támaszkodhattam. Köszönetet mondok nekik, azért a sok jóindulat-ért, segítőkészségért, amit tanúsítottak irántam. Munkám során nagyon sok új és érdekes dolgot tudtam meg tőlük a születésről, lakodalmról, s a temetésről. Szavaik és képeik nyomán megelevenedett a múlt.

Az emberi élet fordulóihoz fűződő szokások közül a lakodalmról sokkal több anyag gyűlött össze, mint a másik kettőről. Ehhez az alkalomhoz jóval több szokás kapcsolódott, s ezek közül él még a legtöbb. Nem tértem ki részletesen dalanyagára, egyrészt ez változó volt a vendégektől függően, hogy mit ismertek, milyen kedvük volt. Másrészt ez a dalanyag még ma is megvan a lakodalmakban, s én inkább már nem élő szokásokat próbáltam meg összegyűjteni.

A születésről, szülésről szemérmességük miatt nem beszéltek. S mivel a falu nagy része katolikus volt, ezért a keresztelő sem volt nagy ünnepség. S elég sok szokást elfelejtettek már, hiszen régóta szülőotthonban szülnek a nők. Ebből fakadóan néhány pontban hiányos lesz a rész. A harmadik témáról, a temetésről pedig nem szívesen beszéltek az öregek, mert félnek a haláltól, egyre közelebb érzik. A 70-es évek közepétől nem temetnek háztól, így sok szokás elfelejtődött.

Igyekeztem röviden összefoglalni egy-egy téma végén, hogy ezek a szokások napjainkban hogyan élnek, milyenek vannak. Ezzel is rámutatni a változásokra.

Remélem, hogy aki nem, vagy csak kevésbé ismerte "szülőfalumat" nagyon sok újat fog megtudni róla ebből a munkából. S talán egy kicsit meg is szereti a ma már egyre inkább előregedő települést.

II. AZ EMBERI ÉLET FORDULÓIHOZ FÜZŐDŐ SZOKÁSOK

=====

Főntesnak tartom, hogy ezen szakások ismertetése előtt röviden kitérjek a falu történetére. Nagyon sek hagyományt megmagyaráz a múlt, főntes, hogy megtudjuk honnan erednek ezek. A falu földrajzi elhelyezkedése miatt maradhatott meg ez az ősi kultúra.

1. A község földrajzi elhelyezkedése és története

Karád Külső-Somogy területén található kisebb település. A Balatentól délre, Balatonlellétől 17 km-re. A szomszédos települések: Andacs délkeletre, Nagytoldipuszta délre, Somogybabad nyugatra, Visz északnyugatra és Somegymeggyes északkeletre helyezkedik el tőle. A községet dombok veszik körül. Területe¹ ma 53,38 km².

Karád ma Somogy megye kisebb települései közé tartozik. Lakosainak a száma 2094 fő. Ki gondolná, hogy 1941-ben 3818-an éltek itt.

Története régi időkre nyúlik vissza. Területén már ősi - dők óta éltek emberek. Ezt bizonyítják az itt talált leletek is. Legrégibb emlékeink a kőkorszakból származnak. E kerből csiszelt szerszámok kerültek elő. Ennek megtalálási helye a Beslák-domb. Egy rézkerből származható edény 2/3 része is előkerült.

A község más területén, a Vásártéren zsugerített temetkezés nyomait találták. E temetkezési forma már a kerai vaskerban is megvolt. Lehet mondani, hogy a Vásártéren a réz- bronzker, esetleg a kerai vaskorszak embermaradványai jöttek a felszínre.

A vasútállomás mellett halstatti A-B jellegű urnasírokat találtak.

Községünkben a rómaiak hagyatéka is megtalálható. Edény-törmelékek, kancsók töredékei, téglajellegű római **habarcsai**, díszes kőfaragványok törmelékei, s a talált sírmaradványok bizonyítékok, hogy ezen területen római castrum, katonai tábor volt.

Előkerült Marcus Aurelius császár (168-180) fémpénze is.

A római castrumnak innen lehetett a további útja a Balaton felé vagy Ságvár irányába. Községünk neve okmányokban először 1002 körül szerepel. Ekkor a görög apátság birtokolta. Biztos történeti adatunk van arra is, hogy 1131. évben Karád már falu volt. Ekkor adta András remete, aki azelőtt veszprémi prépost volt, a pannonhalmi monostornak, másik három somogyi faluval együtt.²

"A falu elnevezése a régi magyar Kara személynév - d képzős származékából keletkezett. Az alapjául szolgáló személynévnek az ótörök qara "fekete" a forrása."³

Régi okmányokban Cariag (Kariag), Karadi, Karad, Kárád, Kis-Karád elnevezések szerepelnek.

A falu területén árpádkeri temető maradványai is előkerültek.

A legrégebbi adatok szerint Karád és határa a veszprémi prépost birtokában volt. Majd a pannonhalmi bencésekhez került.

1229-ben II. Endre Karád vidékét a székesfehérvári káptalan birtokába juttatja.

1390-ben Zsigmond király a leveldi (váreszlódi) karthauziaknak cserébe adta a Sopron megyei Barbács, Sárkány és Kisfalud helységek fejében.

1406-ban ismét a székesfehérvári káptalan birtokába kerül. 1549-ben, a török dúlás idején, a király a veszprémi püspöknek adományozza, de birtokba ténylegesen csak 1690-ben vehette.

S milyen lehetett itt az élet a török uralom alatt? Milyen szerepe volt akkor községünknek? Kevés adatunk van erről a kerről. Az biztos, hogy nehéz éveik lehettek az itt élőknek is.

A törökök, közigazgatási rendszerük alapján, Semegy vármegyét két szandzsákra osztották: a szigetvárira és a törökköppányira. A szandzsákokat külön feleltették náhékra vagyis: bírósági kerületekre, de lehet őket nevezni körzetnek is, vagy járásnak. Ilyen volt Karád is. S a köppányi szandzsákhoz tartozott. A török uralmi rendszer Karád várost és Kis-Karád falut említi.

1555-ben, a török előretolt állásaként, két erődítményt kapott. Az egyiket elnevezték Felsővárnak, a másikat pedig Alsóvárnak. A község ilyen elnevezése nagyrítván még ma is szerepel a nép ajkán. Ezen erődítmények nagyságát nem lehet pontosan megállapítani, de tekintve a fennmaradt nyemokat és az őrzésükre kirendelt katonaság létszámát, jögesen következtethetünk arra, hogy ezek a várak nem lehettek jelentéktelenek. A török kor emlékét őrzik egy Vikár László által lejegyzett gyermekdal. (Egy szege, két szege ... Lásd I. sz. melléklet).

A viszontagságos idők a régi lakosságot legnagyobb részben elpusztították, mert a vidéken állandóak voltak a török parttyázások. A lakatlan vidéket rácok, szerbek, és eláhek szállották meg.

A török kiűzése után ezt a területet kezdetben a bécsi haditanács, majd az udvari kamara igazgatta. Semmi adatunk nincs arról, hogy milyen időkét élt át Karád a kuruc-labanc világ idején.

Karád valamikor mezőváros volt. Hogy mikor kapta ezt a címet azt nem tudni. Egy 1749. január 23-án született gyermek anyakönyvi kivonatában már ^{mint} mezővárost tüntették fel.

A mezővárosok ötödik csoportjába sorolhatók azok a helységek, melyek földesuraikkal meghatározott időre szerződést kötöttek. Ennek értelmében pénzdót fizettek ugyan, de szolgáltatásaik egy részét, főleg a robotot természetben róták le. Községünk ilyen mezőváros volt. A mezőváros pecsétjén található címer látható ma is Karád község zászlaján. (Lásd.: 2. sz. melléklet).

1850-1860 között járásbírószág működött itt. Az 1872. évi közigazgatási rendezéstől kezdve Karád nagyközség lett.

Templomunkat Acsády P. Ádám veszprémi püspök idejében kezdték építeni, 1742-ben. (Lásd.: 2. sz. melléklet).

1873-ban készült el a mai felső iskola. Itt tanított 1881. szeptember 28-tól - 1882. augusztus 13-ig Gárdonyi Géza. Ábécés könyvet írt nálunk. Lapot indított Köpönyeg⁴ címen. Éneket is komponált, amely országosan is közismert: "Fel nagy öröme, ma született" kezdetű. Emlékére 1924-ben emléktáblát helyeztek el az iskola falán. Az általános iskolát is róla nevezték el.

Községünkben virágzott a szellemi élet. 1870-től - 1914-ig 13 egyesület alakult, több olvasóköri is. Volt Karádi Kaszinó és Karádi Gazdakör is, melyek könyvtárral is rendelkeztek. Orvos 1768-tól van a faluban. A gyógyszerterát 1826-ban hozták létre, s a "Szentlélekhez" nevet viselte. Óvoda 1894-ben indult a településen báró Horning Károly bíberes püspök létesítette.

E század elejétől már állatorvos is dolgozik a településen. Anya- és csecsemővédelem 1939 óta működik, ekkor volt először védőnő a faluban.

Néhány szót a gazdálkodásról, az ipari életéről.

A község 1817. óta rendelkezik vásártartási joggal. Karád XVIII-XIX. századi gazdálkodását megszabták a természeti adottságai, s ezeket felhasználó iparos réteg. A kiterjedt erdőség faanyagát nagyrészt a helybeli ácsok, bognárok, kádárok, asztalosok dolgozták fel. A vidék fejlett juhtenyésztésére épült a karádi gyapjúfeldolgozás: a kallósek munkája, a szűrszabók, kalaposek háziipara. A XVIII. században Karádon három cég is alakult.

1748-ban a szabóké és az ácsoké, 1792-ban a fazekasoké.

A falu kézműves társadalma a XIX. században kibővült.

A lakosság nagy része azonban mezőgazdasággal foglalkozott.

A talaj és az éghajlat alapján a terület szőlő, gyümölcs és zöldségfélék termesztésére alkalmas.

E két réteg: a földműves és a kézműves bizonyos fókig el is különült egymástól. Külön szokásaik voltak, külön szórakoztak.

1945 után jelentős változások következtek be.

1949-ben indult meg a termelészövetkezeti csoportok szervezése. Több is működött egyszerre. 1960-ban létrejött a "Búzakalász" Termelészövetkezet, a mai "Aranykalász" Termelészövetkezet jogelődje. Karád- és Vidéke Takarékszövetkezet 1958-ban alakult meg, működési területéhez hat község tartozik. 1960-ban Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet alakult. 1963-ban az andecsi és a nágyecsi szövetkezetek is ide egyesültek. 1974. június 1-én a bennyai "Képpányvölgye" és a Karád- és Vidéke ÁFÉSZ-ek is egyesültek "Karád- Képpányvölgye" ÁFÉSZ néven, Karád székhellyel. Működési körzetéhez jelenleg 16 település tartozik.

1967-ben indult be a termelés a Budapesti Május 1. Ruhagyár Karádi Telepén.⁵

Néhány szót a közlekedéséről, úthálózatáról: az első vonat 1905-ben futott be a karádi állomásra. Az 1932-beli autótérképen tüntetik fel először az Andecsről Karádra vezető utat. 1934-ben Andecs-Karád-Boglár között "mint egyéb" műutat jelzik. 1947-től van autóbuszjáratunk: Somogytúr, Balatonszemes, Karád, Andecs, Kaposvár. Az állomáshely Somogytúrban volt. 1956-tól van községünkben autóbusz-állomáshely.⁶ Sokáig ez a település szinte a világtól elzárt volt, az úthálózat is elég későn kezdett kiépülni.

Ez a nagymúltú falu, amely 1984. szeptember 30-án ünnepelte 850 éves fennállását, ma már egyre inkább előregszik.

Ezt jól mutatja az alábbi táblázat:⁷

Év	Születések s z á m a	Halálozások
1945.	87	76
1960.	46	45
1970.	40	42
1980.	45	50
1984.	21	50
1992. ⁸	21	46

Másik nagy gond, hogy a faluban és a környékén serra szűnnek meg a munkahelyek. A nők számára alig van munkalehetőség. A lakosság közel 30 %-a munkanélküli.

2. N é p s z e k á s e k :

A történetben ismertettem, hogy milyen régi település Karád. Ezen régi múltból nagyon értékes hagyományok és szokások maradtak ránk. Népművészete, dalai, tánci és hímzése ősi motívumokat őriz.

Ahhoz, hogy megismerjük az élet fordulóihoz fűződő szokásokat, ezekről is szólni kell néhány szót. A dalai, tánci és mintái megjelennek a születés, a lakodalmak és a temetéshez fűződő szokásokban is.

Kanyar József a Harminc nemzedék vallemása Somogyról⁹ című munkájában "A karádiak három kincséről" így ír:

"A falu kincseiből az elsőt: népdalai képezték, melyekből a legnagyobb énekes reformátor: Kodály Zoltán emelte világhírré a "Karádi nótákat." A második kincs Horváth János és a "bokrétások" táncos lábaiban maradtak az utókorra, a világhíres Karádi táncok ritmusaiból. A tiszta farrás harmadik kincse Karád népművészetének és népi hímzésének a szépsége volt, amely Tautner Ilonának, a falu hímzőmesterének alapező munkássága, és a nagynénje örökségével jól sáfárkodó Hótyai Blanka jóvoltából került a kezünkbe és maradt hátra a faluban."

Most részletesebben szeretnék írni erről a hármas kincsről!

N é p d a l a i :

Karád, mint ahogy már írtam, természettől védett terület volt, s kiesett a hadászati utakból. Itt nem volt semmiféle had-szinttér. A község távol volt a főutaktól és később a vasútállomástól. Mivel közlekedése, útjai meglehetősen rosszak voltak, a gazdasági élet vérkeringéséből kiesett, kapcsolata kevés volt a várossal. A fiatalok soraiból ritkán és kevesen mentek el cselédlánynak, így a város dalanyaga nem áramlott be.

Ezért őrizhette meg önkéntelenül Karád népe zárt földrajzi fekvésénél fogva eredeti népdalait.

Ezen ősi dallamok összegyűjtésében többen is részt vettek. Először Happ József, az elemi iskola igazgatójának meghívására jött el 1933-ben Dávid Gyula népdalgyűjtő, Kodály tanítványa. Elsősorban ő gyűjtött itt 1934-38 között.

Kodály Zoltán csupán a jó eredmény láttán jött el hozzánk. Megállapították, hogy községünk az egyik központja a dunántúli régi magyar népzene és sok olyan dallamot őrzött meg, amely ritka és értékes.

Ezekből írta Kodály a világsikerű "Karádi nótákat" férfikarra, Happ József kérésére, a falu fennállásának 800. évfordulójára. 10.

"Ennek szövege ugyancsak egy betyár történetét meséli el, ősi dallamából azonban kihallik régmúlt századok nagy küzdelmeinek hősi hangja. A betyár balladájára a közösség vidám éneke következik."¹¹(Lásd 3. számú melléklet)

Kodályon és Dávid Gyulán kívül a népdalok gyűjtésében részt vett Paulini Béla is.

Kertész Gyula és Kerényi György gyermekdalokat gyűjtöttek. Vikár László a népdalok mellett a nép ajkán élő egyházi dallamkincset is feltárta. A szép számmal gyűjtött énekek közül 5-6 mondható karádinak. Talált egy karácsonyi dudajátékot orgonára, amelyet a cigányzenészek is játszottak a szentesti köszöntőkor. Rábukkant egy halotti siratóra is erősen töredékes formájában. Ez alkalommal került elő egy régi katolikus egyházi énekkönyv, melynek kettője ismeretlen kulccsal íródott: Bagó Márton nyomdájában Budán.

Vikár László feladata Karád népzenejének teljes feltárása volt. Ez meg is történt. A gyűjtött dallamok száma 1500 felett van. Ezek között szerepelt a "Szállj le páva, szállj le vármegye kútjára...." kezdetű dal (lásd 4. sz. melléklet), melyről azt mondta: "Ez olyan szép és ritka, hogy ezért külön érdemes lett volna Pestről lejönni."

Olsvai Imre dunántúli-terces dalokat gyűjtött itt. Talált is egy teljesen magába álló Fehér László-dallamot, ami valóban olyan hangnemű, amely nemcsak karádi vagy somogyi, hanem országos viszonylatban is egyedülálló.¹²

Ezek a karádi dalok a népdalgyűjtők számára felbecsülhetetlen értéket képviseltek, a nép számára azonban a mindennapi életet. Ezen kincsek megszólalhattak a hétköznapi életben: munka során vagy este a fönóban, de minden bizennyal ünnepeken is, az emberi élet fordulóin, vagyis keresztelőkor, lakodalmokor és temetéskor is. Ezért tartottam fontosnak, hogy írjak róluk.

T á n c a i :

A kanásztáncot, amit mi ismerünk, Herk Dániel¹³ állította össze a környező falvakban általa gyűjtött tánclépésekből.

S azért kapta a "karádi kanásztánc" elnevezést, mert a falu 800 éves fennállására készült. Az ünnepségre felevenítették az idősök régi táncaikat. A fiatalok így ismerhették meg a rezgőt, az üvegcsárdást, a huszárcsárdást, a söprútáncot, a takácstáncot és a mártogatóst.

A lányok még abban az időben is táncolták a kocsikalát és a lenezést. Ezen ősi lépések a "Karádi Rozmaring" majd később, az 1935-ben megalakult "Gyöngyösbokréta" műsorában elevenedtek meg. (Lásd 5. számú mell.).

Valószínű azonban, hogy egyes lépéseik egy-egy jobb hangulatú keresztelőn is előkerültek, szerepelhettek a lakodalmos táncok között is. Karád hírére a néptánc is öregbített. 1935-ben a Rozmaring együttes a kaposvári színházban szerepelt, ahol a lakodalmos játékokkal hatalmas sikert arattak. Majd 1938-ban Cannesban, 1939-ben Brüsszelben szerepelt a Gyöngyösbokréta. Horváth János (Lásd 5. számú mell.) a Népművészet érdemes mestere 1939-ben Kassán, 1942-ben Bécsben egyedül szerepelt. ^{14.}

A háberű alatt a Gyöngyösbokréta felezlott. Később a néptánc csoportot újra létrehozták, s ma is működik.

H í m z é s :

A ma már világszerte ismert karádi népi hímzést eredetileg csak férfilingek díszítésére használták. Nemcsak Karádon, hanem Somogy megye más területén is alkalmazták a fehérhímzést ezekre a ruhadarabokra.

Az ingeken a minta elhelyezése is hasonló volt, mint nálunk. A karádi hímzést motívumai és öltéstechnikája alapján lehet megkülönböztetni a többi somogyi fehérhímzéstől, s önálló egységet képez.

A férfilingek "burítását" ¹⁵ hímzték dús hímzéssel, fehér varrófenállal, teljesen befedve az adott anyagot.

Az alkalmazott motívumok elnevezése: szőlős, ennek változata a vízfolyásos szőlős és a 8-as szőlős.

További minták: kerek, pacaos, szíves, szívesrozmaringes, tölgyfaleveles, szilvamagos, tulipános, rózsás, kerős, szedres, pillés, S-es, rózsacakkos, bagófejes, vízfolyásos, V-betűs (Lásd: 6-es melléklettől - 30-ig).

A motívumok elnevezései is tanúskodnak a hímzés gazdagságáról.

Ezek a minták levélből, lyukból, száröltésből állnak.

Háromféle lyukféleség ismeretes: sima: ○ ; szakállas:

⊙ ; és a csatos : ● ;

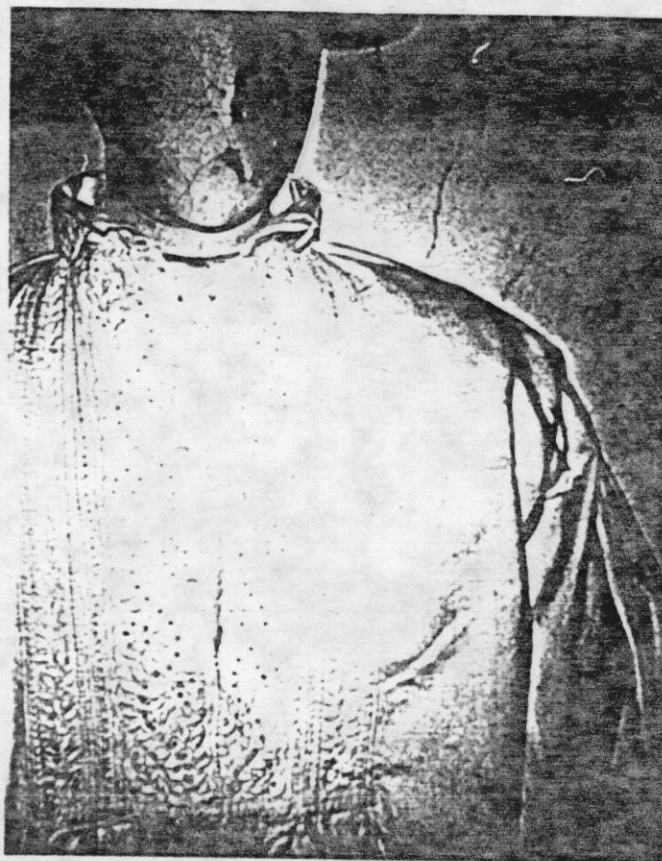
A lyukaknál előre kilyukasztják az anyagot az úgynevezett lyukasztóval, amely régen kökénytüske volt, ma már műanyagot is használnak erre. A burítást vagy apró cakkal, vagy úgynevezett fűrészfoggal fejezték be. A burítás mellett alkalmazták még a bújtasos öltést is, amit darázselásnak neveznek ma is. Szerepel a hímzés elemei között még a mesterke és gyöngye.

A férfi ingek gallérját és kézelőjét is hímezték, csak itt keskenyebb volt a hímzés, amiknek rozmaring ágán kívül más elnevezésük nem volt.

A gallér és kézelő szélére szintén cakk jött.

A kézelőn a fehér hímzés mellett, a fiatal legényekén találtak piros fonállal készült, szálán varrott, geometrikus motívumokat is.

A befejezés ilyenkor is fehér fonállal varrt cakk volt.

fehér hímzéses ing

A harmincas évek nehéz gazdasági helyzetében felvetődött Karádon, hogy az asszonyok kezébe is kellene valami kereseti lehetőséget adni. Ekkor jött az ötlet, hogy mindez a hímzés felhasználásával történhet.

Tautner Ilona, az akkori Hangya Szövetkezet ügyvezető igazgatója kapta a megbízatást, hogy dolgozza fel ezt a gazdag hímzésanyagot olyan lakásdíszítő elemekké, amit értékesíteni lehet. Hozzáértésével, páratlan ízlésével és nagyon sok munkával meg is valósította ezt. A későbbiekben Tautner Ilona népművész lett, amit munkájával kiérdemelt.

1934-ben Karád 800 éves fennállásának évfordulójára már kiállítás rendeztek az elkészült kézimunkákból. A hímzések értékesítését a Hangya Szövetkezet vállalta bel- és külföldön egyaránt.

Több kiállításon is részt vettek, többek között Brüsszelben és a párizsi világkiállításon. Sok sikert is arattak. Ezt bizonyítják a kapott dícséretetek, elismerések, oklevelek.^{16.}

A motívumok párnákra, terítőkre való alkalmazása során a fehér szín mellett megjelent a piros, zöld és fekete szín.

Ezek a durvaszövésű vászon anyagokon igen kellemes színhatást eredményeznek. (Lásd 32. -33. mell.)

A karádi hímzés szépsége, egyéni finomsága, a legigényesebb ízléseket is kielégítette, így tudott pár év alatt világsikert aratni,

N é p v i s e l e t :

Választott témámhoz elengedhetetlennek tartom, hogy a népviseletet ismertessem, mert ez mind a három eseménynél jellemző volt.

A ruhára használatos házivászon anyaga Somogyban a kender és a len volt. Községünkben csak kendert termeltek. Ebből nagyon sok munka és fáradság után lett fonal, majd abból vászon.

A kendert előbb kinyűték, majd egy hétig áztatták utána megtilulták, aztán gerebenen áthúzogatták, s ezután következhetett a rekkán történő fonás. A szövést a takácsok végezték.^{7.}

Az így készült vászomból készítették a ruhaneműk többségét. Ezekből varrták a kisgyerek ruháit, a menyasszony kelengyét, ruháját, vőlegény jegyíngjét, gatyáját, s ezekbe a ruhadarabokba temették el a halottakat is.

A karádi viseletnek a dunántúli viseletek között átmeneti helye van: kevés a régies jegye, de ez sem parádés, pompázó.

Férfi viselet:

A múlt század végén az öregebb férfiak bő újjú, gallértalan T-szabású és pertlivel összekötött nyakú inget hordtak.

A fiatalabbakén már volt gallér, gombbal záródott, és bő újját szűk kezelőbe ráncolták.

Az eleje hasításnál keresztbe pöüc volt. Az ünnepre való úgynevezett vőlegény inget hímezték a már említett módon. A köznapi ingre is jutott hímezés, ha kevesebb is. A hímezt ingek legszebb darabjait a XIX. század utolsó harmadában és az első világháberúig varrták.

A rövid, fekete posztó pruszliket két vagy három sor pitykével díszítették. Ezt vették az ingre.

A múlt században még gatyát hordtak. Ennek két változatát viselték: delgezónapra való durvább vászenből való kemisz vagy fekete gatyát, és az "innöpön" hordott finem vászenből készültet.

Minden gatyára egyaránt jellemző: a gatyaszárakat szabás nélkül, símán egymás mellé varrt, vászenszélekből állították össze. Az alján nem volt rejt, csak símán felszegték.

A XX. század elején a gatyá helyett, főként télen, már zsineres fekete, feszes posztó nadrágot viseltek a csizmához.

Fejükre kicsit hegyesedő tetejű, kerek kalapot tettek, melynek szalagján elől csat volt.

A nyakra való fekete klett kendő megcsemózva.

Előkötőt (kötényt) férfiak is viseltek. A múlt században még cifra, kivarrott szűrt is viseltek. Ebben a században ez már nem jellemző.

Férfi viselet

Női viselet:

A nők dűdes, vagyis bő, buggyosra húzott (bevarrott) újjú válpántos vagy anélküli, pintlis pruszliket vettek fel. Ünnepen erre tilángli, kasmír vagy selyem nyakban ráncelt, mellen kereszttezett és hátul megkötött vállkendőt tettek.

Az alsótesti vászon pöntöl felett, az alkalmától függően 2-8 keményített alsószeknya, ezeken föstő, karton, szövet, selyem, nagy ünnepeken leginkább bárseny felső szeknya volt. Ennek aljára piros keptató zsinórt, alján belül körbe másfél arasznyi, többnyire piros kebelét, kívülre pedig 1-2 sima, vagy ráncokba szedett selyemszalagot varrtak.

Maguk elé pucok-selyem (atlasz) fényeskék vagy fekete, hosszú keskeny kötény került.

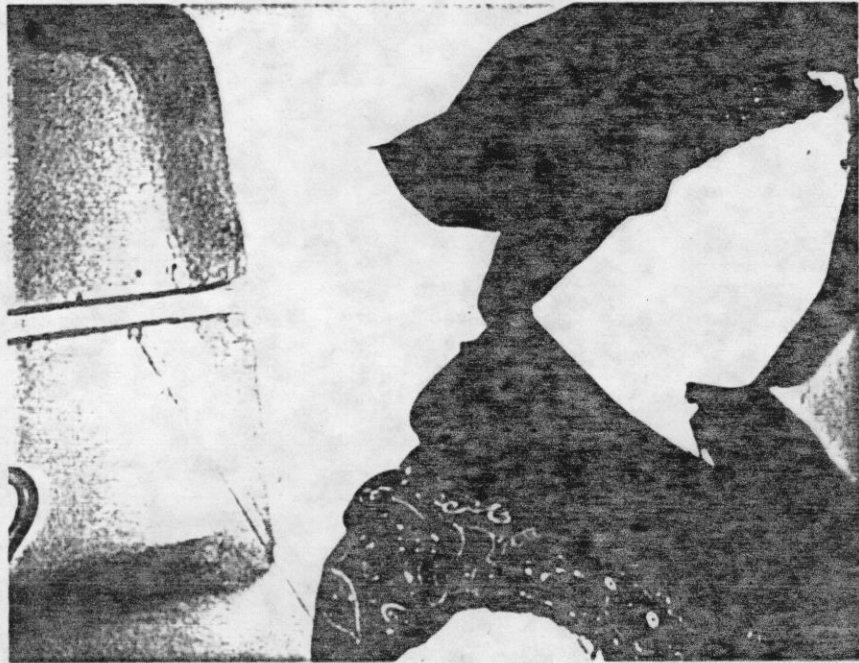

Női viselet

A lányok hajukat lógósan, leeresztősen, hátul hármasan összefonva hordták, az egyes ágakat színes selyemszalagokba tekerték.¹⁸

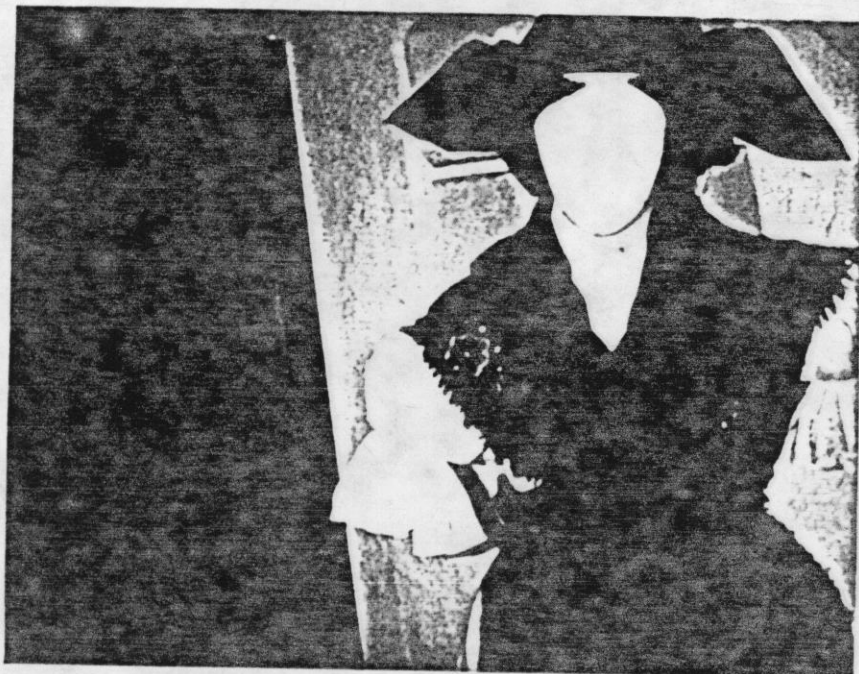
Az asszonyok "karádiásan fésülködtek". A megszírozott haját elől, középen kettéválasztották, hátul is két csomóra szedték a hajukat és az elől lévőket hátra fűzőgették kettésével, mindig egyiknek alá, másiknak fölé rakva. Négyzetes háló keletkezett, mely lefelé elkeskenyedett. Ennek végét is hátrafonva, hátul kontyot csináltak a hajból.

A kifont haját a fülig két körben előrehúzták, hogy kilátsszon a kendő alól.

Kifont haj

Az asszonyok "jó öregkorig" kifonták a hajukat, az idősebbek kevesebb ágra. Ezt a fonást hetente 1-2-szer csinálták meg, általában segítséggel, de volt, aki egyedül is. Majd a fejükre ezután fejkötő került, s majd erre egy fekete selyemkendőt kötöttek. Ezt nevezték kányának. Megkötése igen nehéz volt. A négyzet alakú kendőt az átlójához közel kettéhajtották, majd a hajtásvonatra 1-1 madzagot varrtak. S úgy terítették a fejükre, mint más kendőt, majd mind a három csücskét lesimítették. A madzagvégeket a kenty alatt összefogták. A kendő két oldalsó csücskét kívülrre fölhajtották és visszadugták a madzag alatt. Hátul a madzagvégeket csekorra kötötték. Az oldalsó végeket kihúzógtatták elállóra, a madzag mellett hullámosra. A gyakorlottabbak egyedül kötötték meg.^{19.}

K á n y a

A nők lábukon gombos harisnyát, nyáron félcipőt, télen színes cérnával kivarrott fekete klott magasszárú bruner ebe-
laszti (cúgos) cipőt viseltek. A múlt században ők is cifra ködmönt hordtak. (A népviseletről képek 34.-35. mellékletben)
A férfiak gatyája a 20-as 30-as évek kerül ment ki a divatból. A fehér hímzett inget is egyre ritkábban viselték.
A nők ruházata később kezdett változni. Még a 60-as években is volt, aki kifonta a haját, viselte a kányát.
Alsószoknyát még néhányan ma is hordanak.

T A R T A L O M J E G Y Z É K

	Oldal
I. BEVEZETÉS	1
II. AZ EMBERI ÉLET FORDULÓIHOZ FÜZŐDŐ SZOKÁSOK	3
1.) A község földrajzi elhelyezkedése és története	3
2. Népszokások	8
- népdalai	9
- táncai	10
- hímzés	11
- népviselet	14
3. Gyermekvárás, születés, keresztelő	20
- gyermekvárás	21
- szülés és előkészületei	23
- szülés után	24
- a keresztelő	25
- avatás	26
4. Lakodalem	27
- ismerkedés	27
- párválasztás	29
- kéretés	30
- kézfogó vagy eljegyzés	30
- házasulandók életkora	31
- a lakodalem előkészületei	32
- a lakodalem ideje	32
- lakodalem	33
- lakodalem menete	36
5. Halál, temetés, gyász	47
- a halott ruhája	48
- felravatalezás	49
- a temetés előkészületei	49

	Oldal
- a halál hírüladása	50
- virrasztás	50
- temetés	52
- halotti tór	53
- temetés után	54
 III. BEFEJEZÉS	 55
 Jegyzetek	 56
Bibliográfia	60
Mellékletek	

3. A gyermekvárás, születés, keresztelő

A gyermekváráshoz, az élet első pillanataihoz sokféle szokás kapcsolódott, ezek között nagyon sok volt a babénás elem.

A születéshez fűződő hagyományok ismertetése előtt fontosnak tartom, hogy néhány gondolatot szóljak az egy-egy családban előforduló gyermekek számáról is.

A múlt században még 8-12 gyerek sem volt ritka egy házaspárnál. Ebben a században ez jelentősen megváltozott. Bár továbbra is az volt az általános nézet, hogy amennyit Isten adott, annyit kell elfogadni, de inkább minél kevesebbet szerettek volna. Arra a legritkábban volt példa, hogy a fiatal házaspárok előbb, vagy utóbb ne akartak volna gyereket, ha többet nem is egyet feltétlenül. Ezt azonban minél később szerették volna, hogy szülessen. Ezért különböző babénás cselekedeteket végeztek. Karádon a menyasszonynak vízzel telt poharat kellett felrúgnia, mikor a vőlegényes házhoz ért, hogy minél később legyen gyereke. A gazdag parasztnál általában egy gyereknél több nem született, s ha ez meghalt, akkor gyermektelenül maradtak. Nálunk az egykezés azonban kevés családnál volt divat. A többi házaspárnál kifejlődött, sőt általánossá vált, hogy ha egy gyermeknél nem álltak ugyan meg, de 2-3-nál többet sem engedtek születni. "Ennek a rendszernek tipikus képviselője Karád nagyközség, hol a kereszteltek anyakönyvének tanúsága szerint, a múlt század 70-es éveig 120-130 volt a születések száma, azután kezdett fogyni 1890-ban már 50-re szállott alá, s azóta nem emelkedett egy évben sem 64-nél többre," - írja Gönczi Ferencz Somogyi Gyermek^{20.} című munkájában.

E században még jellemzőbb, hogy a gyermekek száma egyre kevesebb. S általában 5-6 gyerek születése, a régi 8-12-ről nem is szólva, már csak kivételes volt a legtöbb helyen.

Ezen gondolatok után ismerkedjünk meg a gyermekvárással, a szüléssel és a keresztelővel!

G y e r m e k v á r á s

A nő mihelyt biztos velt abban, hogy terhes, vagy ahogy ők mondták állapotos, meghatározott módon kellett viselkednie. Erre az anyja, anyósa, közeli rokona vagy jóismerősei tanították.

Megszabták neki, hogy hogyan tisztálkodjon, hova mehet, mit cselekedhet, mitől kell óvakodnia, tartózkodnia, s mit ehét, hogy születendő gyermekét ne károsítsa. Ezen szokások jelentős többsége különböző hiedelmeken alapult.

A nőnek viselős "vastag" voltát eltagadni nem velt szabad, mert születendő gyermeke nehezen tanul, illetőleg későn kezd majd beszélni, sőt esetleg néma lesz, azenkívül hazug, lopós és telvaj ember válhat belőle. ^{24.}

A nő táplálkozásánál is megjelentek bizonyos babenás szokások. Azt tartották, hogy az állapotos nő bert, pálinkát ihat, sőt ilyen is, hogy erősebb legyen. Azenban vödörből vizet ne igyon, ne hogy gyermekének szája pállott legyen. Nem fogyaszthat azenban kettős gyümölcsöt, mert akkor ikrek lesznek. Általános nézet velt, hogy a terhes nő mindent ehét, amit megkíván. A viselős asszenynak a látott, s megkívánt ételekből, gyümölcsökből még lopni is szabad velt annyit, amennyit azonnal megevett. Ezt senki sem tartotta bűnnek. Gyümölcsöt azért is szedhetett más fájáról, mert azt tartották, hogy az a fa annál bővebben terem. Másrészt, ha nem enne belőle, jele meglátszanék a gyerek testen anyajegy formájában. A terhes nők különösen ettől féltek. Az anyajegyről azt tartották, hogy mindenkor az anyától, annak vigyázatlanságából öröklődik a gyermekekre. Emiatt a terhes nőnek kerülnie kellett az olyan helyeket, ahol valamire vagy valakire ráfelejtkezhet, ahol embertől, állattól megijedhet.

Azt hitték, hogy ez nemcsak megbetegedést idéz elő, hanem a gyermek ijedős természetű lesz, s testén valamilyen anyajegy keletkezik. Ezért az állapotos nőnek igyekezni kellett elkerülnie, hogy csúnya, béna, vak, púpos emberekre, ijesztő állatokra nézzen, s ne bámészkodjon el senkire és semmire. Ha mégis megtörtént a baj, akkor fontos volt, hogy ne veszítse el lélekjelenlétét. Ekkor valamelyik hozzáértő asszonyhoz kellett fordulnia, aki szenesvizet készített számára, s ebbe 9 db parazsat tett, közben elmondta az ilyenkor szokásos imákat és a ráolvasó mondókát. Amint a parázs a vízben elhelyezkedett, aszerint ítélték meg, hogy férfi vagy nőszemély ártott az illetőnek. S hogyan lehetett védekezni az anyajegy ellen? Erre is megvolt a megfelelő gyógymód. Némelyek azt tartották, hogy akár evésivágyát ^{nem} elégítették ki, akár megijedt valakitől, ne nyúljon semmilyen testrészéhez, akkor nem lesz anyajegy a gyerekén. Mások úgy vélték, hogy mindenképpen jelentkezik rajta, de irányítani lehet, hogy a test mely részén legyen. Azt tartották, hogy ott látszik majd, ahová a nő nyúl, ezért hogyha lehet, olyan helyre kerüljön, olyan testrészét kell érintenie, amelyet állandóan ruha fed. 22.

S ha a gyerek később anyajeggyel született, visszaemlékezésükben ahhoz a tárgyhoz kötötték keletkezését, amelyhez hasonlított, s mindjárt ki is találták hogyan történhetett. Különböző nézetek voltak arra is, hogy milyen gyermek fog születni. Ha a viselős asszony hasa csúcsos, ferdén áll, hátul nem lehet észrevenni, hogy terhes fiút, ha pedig a has széles, lapos leányt vártak. 23.

Néhány szót arról is kell szólani, hogy mit dolgozott a terhes nő? A földműveléssel foglalkozók nem tudták kímélni őket a munkától, ezért megmaradt abba a munkakörben, amelyben nevelkedett. Ha nem volt beteges, a szülési fájdalmak jelentkezéséig dolgozott. Nemcsak otthon, hanem a mezőn is. Ezért nem egyszer kinn, munkaközben született meg a gyermek. Volt, aki mind a három gyereket kecsin hozta a világra. Különbö, ha teheték a kritikus időben otthon maradtak, s mihelyt a szülési jelek mutatkoztak, megkezdődtek az előkészületek. 24.

A szülés és előkészületei

Régen a szüléshez való előkészületek nem abban álltak, hogy a vajúdni kezdő asszonyt lefektették, hanem abban, hogy a szülés megkönnyítése végett mindenféle hókusz-pókusz végeztek vele. Ezek közül leggyakoribb volt a gőzölés, füstölés és beregatás. A szülés elé néző asszony inget, alsót vagy egyéb rongyes szoknyát vett fel magára, amelyet szülés után azonnal levetett, az újonnan felvett ruha azután rajta maradt gyermekágyassága idejére. Az előtte való vérzésnél ecetbe megfőzött foghagymát és tökmagelajat tettek, s az altestét ezzel beregatták. A hasára timsós vizes és ferró beros ruhát tettek, s korpát melegítettek rá. ^{25.}

A szülésnél csak a családbeli, s közeli nőekneknek s a bábaasszonynak volt szabad jelenlennie. A bábaasszony a szülést segítő és a gyermekágyas asszonyt meg az újszülöttet ápoló nő volt.

"Bíró Márton püspök idejében szigorú követelmény volt, hogy a bába fedhetetlen életű legyen, s szabályosan tudjon keresztelni, mert nagy volt a csecsemőhalandóság". ^{26.}

Ha a gyerek olyan "élettelen" ferma volt, akkor születés után megkeresztelte, ezt szárazkeresztelőnek nevezték. A szülést tehát a bábaasszony vezette le. Orvost csak akkor hívtak, ha az anyának vagy a gyereknek szüksége volt rá.

A bába előkészítette a nő ágyát, amelybe olykor szalmát tett. lepedő helyett. Egész idő alatt figyelte a terhes vajúdiát, s ha szükség volt rá segített.

A csecsemő megszületése után a bába úgynevezett fogóruhával, melyet más ruháról szakítottak le a gyereket begöngyölte, testét letörölte, s disznózsírral bekente. Viselt ingbe nem volt szabad takarni, mert "ruharéz" rongyes lesz majd. ^{27.}

S z ü l é s u t á n :

A csecsemő gondozásánál, ápolásánál is különböző szokások éltek. A gyereket először a bábaasszony fürdette meg, s egy hétig is kijárt, ha szükség volt rá. Fürdetés után

alsószoknya visszájával, kapcával, apja gatyájának a szárával vagy ronggyal törölték le, hogy az emberek szeme ne ártsen neki. Majd egész testét, de különösen annak hajlatait, s fejét disznózsírral kenték be. Hogy teste megszáradjon, szoknyába, konyhaköténybe vagy egyéb ruhadarabba tették. 28. Ezután pólyázták. A gyerek két lábát külön fásliba tekerték egyenesen, hogy össze ne érjen. Úgy ^{nem} tudta mozgatni. Ezt azért csinálták, hogy egyenes legyen a lába. A köldöke köldökfásliba került. Kezét is lekötötték, hogy "nehogy kikaparja a szemét, meg az arcát."

A fáslik fölé ümög került, a fejére meg fejkötő. Majd bepólyázták. Általában nem, vagy kevés ruhát vettek előre. A pelenka rossz ingből, gatyából volt, esetleg egyet vettek, mire megszületett. A többi ruhát általában maguk varrták, ők készítették a pólyát is. Ez négyszögletes alakú vánkös volt, amit kevésbé tömtek meg tollal. Az egyik sarkát kihímezték, ide került a gyerek feje. A kötőt nem varrták rá, amely fehér fűző volt. Később jött csak divatba az úgynevezett hosszú vánkös, pólya, amilyen nekünk is volt.

Miután a gyereket felöltöztették, bepólyázták, bölcsőbe tették, (Lásd 36. számú mell.) ez volt a fekhelye. Ezt általában úgy vették, s minden családban volt. Egyik generációról a másikra öröklődött. 29.

A szülés után is éltek különböző hiedelmek. A gyereket és az anyát egyaránt féltették a rentástól. S ezért a gyerekágyas nőnek két hétig nem volt szabad sehova menni, s míg a gyereket nem keresztelték meg azt sem lehetett kivinni. A rossz szellem távoltartására szolgált a rózsafűzér, melyet a gyerekágyas anya párnája, s a gyermek pólyájának sarkára tettek.

A gyereket keresztelő előtt nagyon ritkán szólították a nevének, kicsinek, gyereknek hívták, mert féltek a rontástól. 30.

Ennyi ismertetés után szeretném leírni a keresztelőt!

A keresztelő:

A szülés után 1-2 napra vagyis nagyon hamar megkeresztelték a gyereket, mert féltették a gonosztól, s ^{hogy} ne legyen pogány. Nálunk a keresztelő nem volt nagy ünnepség, mert nagyrészt katolikusek lakták a falut. Ezért csak egy keresztszülőt hívtak a gyereknek. Ez általában már születés előtt megtörtént. A keresztszülők főleg barátok, ismerősök voltak, s csak ritkán rokonok. A gyermeket keresztelőkor a keresztanya vitte a templomba, s elkísérte a bábaasszony is. Az idősek úgy emlékeznek, hogy a férfiak általában nem mentek. A gyerek anyja sem ., hiszen gyerekágyban feküdt. A csecsemőt ilyenkor ünneplőbe öltöztették, erre az alkalomra esetleg vettek neki egy ruhát. Szekás volt, hogy lányoknak rózsaszín takarójuk volt, a fiúknak pedig kék.

A keresztelőről hazatérve az ottthen lévők megkérdezték:

"Mit hoztál?"

A felelet:

"Keresztelő bárányt."

S utána fehér abrosszal leterített asztalra tették, s onnan vitték el. Hogy miért így csinálták, arra már nem tudják a magyarázatot.

Lányeknél olyan szekás is volt, hogy a keresztelő takarót a tükörrre kellett tenni, hogy mindig csinosak legyenek majd. Nálunk a keresztelő után szerény ebéd volt, amelyre a keresztszülők, s a családtagok vettek részt.

S milyen nevet kapott a gyermek a keresztelésben? Itt is megállapíthatunk bizonyos szokásokat. Ha fiú lett az apja, ha lány az anyja nevét kapta.

Az is előfordult, hogy valamelyik nagyszülő vagy dédszülő után nevezték el, ^{vol}amikor a nagyszülők vagy a szülők meghalt gyermekének nevére keresztelték. Valamikor a keresztszülő nevét kapta. Ezek általában mindig magyaros, ahogy egy idős néni mondta "olyan szent nevek" voltak.

A fiúkat általában Jánosra, Imrére, Mihályra, Lajosra, Lászlóra, Pálra, Ferencre, Istvánra és Józsefekre keresztelték.

A lányokat: Máriára, Erzsébetre, Annára, Júliannára, Rozáliára, Katalinra. A régi időkben nem volt szokás a gyermek megajándékozása. A keresztelő után a keresztanya egy hétig hordta a paszitát. Cserépedényben vagy vékában különböző ételeket vittek. Volt benne húsleves, főt hús, különböző mártások, s a végén úgy jelezte, hogy ^{hem}visz többet, hogy otthagya az edényét. 34.

A v a t á s :

Miután az anya felkelhetett el kellett mennie a gyerekekkel együtt a templomba, ez olyan bemutatás féle volt. S miután erről hazaértek a pólyát az ágy alá tették, s a gyerek feje alá az édesanyja könyvet adott, hogy jó tanuló legyen. 32.

A földműveseknél igen sokat jelentett, hogy legyen fiú a családban, ha az első nem is, legalább a következő legyen az. Ezért különböző babonás szokásokat végeztek.

"Az anya ruháját a férje szűrére akasztotta, hogy a következő gyermek fiú legyen." Másik szokás volt hogy avatásra menet előtt az illető asszony szeknyahasadékába gombostűt szúrt oly módon, hogy a feka lefelé álljon, ekkor is fiú lesz. 33. Ezen szokásokból, és az előzőleg felsoroltakból láthatjuk, hogy milyen babonások voltak a parasztemberek.

Ma már mindez nagymértékben megváltozott. A nők már nem ott-hon szülnek. A babának előre szép számú kelengyét vesznek, amellet modern babakocsit, kiságyat is.

A keresztelő akár fél évre is lehet a születés után, s ma már nálunk is ünnepélyesebb. A keresztszülők (általában rekének), nem hordják már a paszitát sem. A gyerekek a rekenség szép ruhákat vesz, nagy ajándékokat ad. A névválasztás is tetszőleges. A babonás szokások is elfelejtődtek. Ha valamilyen baja van a gyermeknek orvoshoz viszik.

Nagyon elszomorító, hogy a születendő gyermekek száma az elmúlt években egyre kevesebb lett. (Ezt a község történeténél leírt táblázat is mutatja.)

4. L a k e d a l e m :

A gyermekek azonban hamarosan felnőttek. S elérkeztek a párválasztáshoz, esküvőhöz.

Az élet nagy eseményei közül a lakodalomhoz tartozott a legtöbb szokás és hagyomány. Erre készültek leginkább. Néha olyan mértékű volt a költségek, hogy utána szinte "keldusbeta" jutottak.

Minden mezzanata régóta meglévő szabályok alapján következett egymás után. Ezek közül még ma is sok él. Ebben a részben a lakodalomhoz fűződő szokásokat szeretném ismertetni!

Ismerkedés:

Főntes az ismerkedésről is szólni, hiszen e nélkül nem jöhetett létre a lakodalom. A fiatalok már kisgyermek koruk óta ismerték egymást, együtt nőttek fel.

Közösen szórakoztak és dolgoztak a lányok és a fiúk. Jó alkalom volt az ismerkedésre, a beszélgetésre a vasárnap délután. Ilyenkor litánia után, a falu főutcáján sétáltak a fiatalok, úgynevezett "kerzó" volt. A csoportokba verődött lányok és fiúk itt találkozhattak. S aki táncolni akart, az megtehetette, hiszen ilyenkor a kecsmákban cigányzene szólt. Azonban erre az alkalomra is meghatározott szabályok voltak. Amikor hajtott a kanász, a lányoknak haza kellett menni. Jó szórakozási lehetőség és ismerkedési alkalom volt a különböző bálokon. Volt húshagyókor, pünkösdkor, szüretkor, búcsúkor és karácsonykor.

Ezek közül a szüretiről szeretnék szólni részletesebben, mert a többi bál egyszerű táncmulatság volt.

A szüreti bál igen szép és nagy esemény volt a faluban. Ezt általában októberben tartották. A fiúk szervezték meg. Megbeszéltek a kecsmárossal egy időpontot, akkorra kibérelték a kecsma termét. A legények megválasztották maguk közül a bírót, aki általában olyan volt, aki már jegyben járt vagy nemsekára lesz a kézfogója. A csőszlegények is hívtak maguknak lányt, csőszlánynak, aki tetszett nekik. Ezen kívül voltak szüreti lányok, akiknek nem volt párjuk. Megválasztották a jegyzőt és a kisbíró, és fogadtak cigányzenészeket.

A szüreti felvonulás nagyon vidám s színes volt. A menet élén mentek a levások. Rajtuk fekete nadrág, mellény, bő gyelcs újjú inget viseltek nemzeti szalaggal, kalapjukra árvalányhajat tűztek, lábukon csizma volt.

Az első kecsin ült a bíró, bíróné és a jegyző. A bírón fekete csizmanadrág, téli nagykabát és penzián sapka volt.

A bíróné kasmír szoknyát, piros pruszlikot, fehér bő újjú inget, s hátrakötve kasmír kendőt viselt. Lábán lakkcipő és gombos harismanadrág volt.

Majd a csőszlánysok, csőszlegények kecsija jött. Rajtuk hasonló ruhák voltak. A szüreti lányok nemzeti ruhába öltöztek fel. A menet végén voltak a cigányok.

A felvenuláson még lehetett kéményseprő, bohóc jelmezes is. Minden utcában, a bíró és bírónéék háza előtt megálltak, s vidám, tréfás verseket mondott a kisbíró. Este folytatódott a mulatság. A teremben szőlőt kötöztek fel. S aki, tánc közben lepott és a csószök észrevették, annak fizetnie kellett, s a jegyző írta azt.

Szólnem kell azonban arról is, hogy ekkor és más alkalmakor is szigorú előírások voltak a viselkedés szempontjából. A lányokkal, minden bálba ment az anyjuk is, s ha a legény haza is kísérte, akkor is ott volt, s a kapuban két lépés távolságról figyelte őket.

Nemcsak közösen szórakoztak, hanem együtt is dolgoztak. Jó alkalom volt az ismerkedésre, a toll³⁴. és kukorica³⁵. fész-tás, a fonás³⁶. és más egyéb alkalmak. Ezek a munkák vidám hangulatban teltek, viccelődtek, énekeltek. Ezek jó alkalmat adtak arra, hogy a fiatalok megismerkedjenek egymással és társat válasszanak.

P á r v á l a s z t á s

Karádon is, mint az ország nagy részében a házasságok döntő többsége endogám, vagyis a legények általában saját falujukból, sőt azon belül is saját falurészükből választottak maguknak párt.³⁷ E rend megtartására sokszor véres verekedésekkel kényszerítették az áttörni akarót. A kiskarádi legény nem táncolhatott alsóvári leánnyal, főleg ha az a gazdagabbak vagy szebbek közé tartozott. Ilyenkor rendszerint előkerültek a "karádi bicskák" is és az alsóvári legények jól megverték a kiskarádiakat. Ez fordítva is^{ig} történt. Nemcsak a legények házasodtak a faluból, hanem a lányok is nagyon ritkán mentek férjhez vidékre.

A párválasztásnál fontos tényező volt a vagyon. Általában a vagyon a vagyonnal házasodott. A gazdagabb legény gazdagabbat, a szegényebb szegényt vett el.

A házasság akadályai között kevésbé szerepelt a válás, hiszen a falu nagy része katolikus volt. Ha más vallásúak házasodtak össze, akkor előtte megegyeztek, hogy hol esküsznek, s milyen vallásúak lesznek a gyermekek. Nemzeti különbség nem lehetett a házasság akadálya, mert magyar ajkúak éltek a faluban. A párválasztás során az is előfordult, hogy egy-egy öregasszony közvetítésével jött létre a házasság. Ha a szülők megegyeztek vagy a fiatalok összebarátkoztak, akkor következett a kéretés.^{38.}

K é r e t é s

Ilyenkor a fiú és annak a szülei mentek el a lányos házhoz. Az apa vagy a fiú megkérdezte, hogy a háziak egyetértenek-e abban, hogy a fiú feleségül vegye a lányt. S azt, hogy ő is szeretné - e párjául. Olyan nem fordult elő, hogy nemet mondtak volna neki, hiszen előre már megbeszélték a házasságot. Arra sem emlékeznek a megkérdezett idős emberek, hogy ilyenkor valamiféle színjátékot játszottak volna, vagy, hogy először nem engedték be őket. A kéretés után rövidesen következett a kézfogó.^{39.}

K é z f o g ó v a g y e l j e g y z é s

Ilyenkor már nagyobb vigadalom volt, a szülőkön kívül már a keresztszülők is meghívást kaptak, s a közeli hozzátartozók is. Olyan is volt, hogy a barátokat, barátnőket is meghívták. Ilyenkor kérte meg a vőlegény vagy az apja, de olyan is előfordult, hogy a keresztapja a lány kezét. A múlt században, s a század elején ilyenkor a leány jegykendőt adott a legénynek, amit maga varrt. A legény kariagyúrút adott cserébe. Fontos mezzanata volt még a kézfogónak a móríng és a katonaágy tartalmáról való megegyezés. A móríngot a vőlegény adta írásba, hogy mit ajánl, ha ő hal meg előbb. Ebben az írásban valamennyi pénzt és fél-egy holdat tüntettek fel.

A katonágyat a menyasszony adta, ez kilenc darabból állt, amit választott a vőlegény. Ebben nemcsak ágynemű lehetett, hanem egy ágy, gatyka, ümög, kendő, szakasztóruha, az utóbbiakból hat volt a menyasszony kelengyében. Ha a nő halt meg előbb ezt a férjére hagyta. Amíg ezek az írások el nem készültek, négy tanu aláírásával, addig nem mentek az esküvőre, viaskodtak, tusakodtak.^{40.}

A móríngra még a ma élő idős emberek is emlékeznek, bár náluk már nem készítették. A 20-as években kiment a divatból. A katonágy megfelelője lehet a stafirung, amit később is kapott a menyasszony. A mai öregeknél a legény asztalpénzt adott, amit a lányra költöttek, abból varrat-ták az esküvői ruháját. A kézfogó alkalmával adhatta át a menyasszony a jegy-inget, amit maga hímzett. Undi Mária: Magyar kincsesláda című munkában ezt írja ezekkel az ingekkel kapcsolatban: "Karádon pedig az a divat, mondja Gönczi Ferenc, a Somogyvármegyei Múzeum nagyérdemű igazgatója, hogy a lányok menyasszony-barátnőjük házához gyűlnek, s a vőlegény számára mindegyik egy-egy díszes, lyukacsosan hímzett inget készít. Ez a "jegy-ing." 41.

Erre azonban a mai idősök már nem emlékeznek, csak arra, hogy a menyasszony hímzett inget adott a vőlegénynek. Később a 20-as 30-as években azonban ez megszűnt. A mai öregek már csak sima inget adtak. A kézfogó alkalmával arról is megegyeztek, hogy mikor legyen az esküvő. Általában 3-4 hétre tartották meg a lakodalmat, mert meg kellett várni, hogy a templomban háromszor kihírdessék őket, hogy összekelnek.^{42.}

S hány évesek is voltak elődeink, amikor összeházasodtak? Most erről szeretnék szólni!

H á z a s u l a n d ó k é l e t k e r a

A lányok már jóval előbb férjhezmentek, mint ma, 14-18 évesen. Ha nagyon fiatal volt, akkor orvosi igazolást

kérni kellett, hogy elég érett-e. Általában ezt meg is kapták, hiszen megfizették érte az orvost. A férfiak katonaság után nősültek 22-26 évesen. ⁴³.

S hogyan készültek erre az eseményre? Most erről fogok írni.

A l a k e d a l e m e l ő k é s z ű l e t e i

Az esküvő előtt nagyon sok volt a teendő. Tányérok összedése, vendégek meghívása, s ezer más dolog. A vendégek meghívása nagyban eltért a maiktól. A rekenságot a vendéghívók az úgynevezett bedevások hívták meg. Ezek fiatal legények voltak, ünneplőbe felöltözve, kezükben pedig bot volt, melyre nemzeti színű szalagot kötöttek. Ezeknek nem volt külön beköszöntő szövegük, hanem csak illendően köszöntek és átadták a meghívót, melyet a menyasszony és a vőlegény írt vagy úgy gépeltették. Rendszerint egy pohárral is megkínálták őket. A menyasszony és a vőlegény csak a keszerúslányekhoz a vőfényekhez és a násznagyekhoz mentek meghívni. A násznagyekhoz a szülők is elmentek. Az edényeket az öregek elbeszélése szerint úgy kölcsönözték a Kenesei beltésnél. Valószínű, hogy előtte úgy hordhatták össze a rekenságtól. A lakodalem előtti egy-két nappal, nagy volt a készítés, a sürgés-forgás. Tyúkot, disznót, berjút vágtak. Kinek mi volt. Az esküvő előtti nap vitték el a meghívottak a tyúkot, lisztet, tejját. Aki nem vitt, az azt jelentette, hogy nem megy a lakodalemba. ⁴⁴.
Néhány szót arról is szeretnék szólni, hogy mikor tartották az esküvőt.

A l a k e d a l e m i d e j e

Ezen események általában farsang idején vagy ősszel októberben, novemberben voltak.

A múlt században és a század elején vasárnap vagy ünnepnap tartották nagymise után az esküvőt, majd a lakodalmat. ⁴⁵. Később általában kedden volt, mert a plébános azt mondta, hogy szombaton nem lehet, mert nem tudnak misére menni vasárnap, pénteken sem, mert akkor nem volt szabad húst enni. Ezért volt kedden a lakodalem.

A jobb módúak általában két vagy három napos vigadalmat tartottak. A szegények csak egyet. ⁴⁶.

Hogy milyen is volt ez az esemény, most erről szeretnék írni!

L a k o d a l e m

A múlt század végén és századunk elején egy vőfény és keszerúslány, két násznagy és egy nyeszolóasszony volt. Ekkor az esküvő után az újember és az újasszony szülei házába ment vissza. A menyasszent a nyeszolóasszony és a keszerúslány kísérte, az újembert pedig a két násznagy. A lakodalmat a vőlegényes háznál tartották, meghatározott időben. Erre az időre kellett odamennie az újasszonynak. Pontosan oda kellett érkeznie, mert úgy mondták, ha nem jelenik meg addig, nem tartják tisztességesnek. Egy alkalommal például nagy eső esett. A vőlegény a rossz időre való tekintettel késve érkezett a menyasszonyért. Az apa mély felháberedással, felindultan vonta felelősségre az újembert késéséért és ékes szavakkal telmácsolta, hogy ő sok gonddal nevelt leánya tisztességes volt. Egyszerűen nem akarta házától elengedni, csak a vőfények erélyes felszólítására volt hajlandó kiadni. ⁴⁷.

Később már rögtön a vőlegényes házhoz vezették a menyasszonyt. Két násznagy és két nyeszolóasszony; több keszerúslány és vőfény volt. Lakodalembe mindig fontos szerepet játszott a menyasszony (kiadó) és a vőlegény (kikérő) násznagya. Ők voltak a legtekintélyesebb személyek, de még nekik is tréfák egész sorát kellett kiállniuk.

Az egész lakodalmom rendezője, irányítója a köszöntővőfény volt, mely az első időkben az első vőfény is volt. Ő volt az, aki elhárította a nehézségeket, veszekedéseket, tudta a lakodalmom egész menetét, az összes verseket, a megfelelő nótákat. Rendelkezett a zenével, figyelemmel kísérte, hogy mindenki el legyen látva élelemmel és itallal. Vezette a lakodalmos menetet, egyéni táncot mutatott be, az utcán végig. Ilyenkor elevenedhettek meg a karádi táncok lépései. Később ezek a táncok elmaradtak.

Köszöntő vőfénynek általában rekent hívtak, de voltak olyanok is, akik csak e szerep miatt voltak a lakodalmomban. Ő a lakodalmom során tréfás és komoly versezeteivel megnevettette vagy megríkatta a hallgatóságot.

Valamikor valószínű, hogy nálunk is énekelve adhatták elő ezeket a szövegeket. Igaz, hogy erre a ma élő idős emberek nem emlékeznek, de Bartók Béla és Kodály Zoltán által szerkesztett Magyar Népzene Tára sorozat könyvei közül a Lakodalmom⁴⁸ címűben találtam több lejegyzett dalt is, ezek szövege nagyon hasonlít az általam lejegyzett lakodalmi köszöntő szöveghez. Ez az egyik ilyen dal:

640.

Poco rubato $\text{♩} = 72-76$

Mu - zsi - ka szó han - go - san,
Lá - bam - ra ko - mó - to - san.
Ké - rem nász - nagy ú - ra - kat,
En - ged - jék ki ka - rom - ra
A mi meny - asz - szo - nyun - kat.

A bácsi szövege pedig így szól:

"Muzsika szóra hangosan,
A lábamra komótosan.
Meggérem a násznagyurakat,
Hegy adják ki a mi menyasszonyunkat,
Az atya Isten nevében!"

Ezeket a köszöntőket kézről - kézre adták, így tanulhatta meg mindenki.

A lakodalmom során még fontos szerepe volt a szakácsnőnek, aki az ételek készítését irányította. Őt is úgy hívták a lakodalomba, általában nem rokon volt.

Mielőtt a lakodalmi menetet leírnám szeretném ismertetni a menyasszony és vőlegény ruháját is!

A múlt században népviseletben mentek esküdni. Télen még a nők is cifra szűrt vettek fel.

Férfiak:

Gatyában, hímzett ingben mentek. Ezen ingek mintáját már ismertettem. Később sötét nadrágot, mellényt, kabátot és fehér inget vettek fel.

Nők:

A nőknél a múlt században és e század elején térd alá érő ruha volt, amely lehetett szürke és rózsaszínű is. Később általában mindig fehérben mentek esküdni, amelynek hossza nem változott (Lásd:37. számú melléklet). Kezdetben tornyos mirtusz-koszerű volt a fejükön, csak később kezdtek viselni fátlyat. Általában gombos harisnyát és lakkcipőt húztak fel. Később jött divatba a hosszú fehér ruha (Lásd:38. számú melléklet). A 30-as 40-es években még csokruk sem volt. Mivel nagyrészt az idősek elbeszélésére támaszkodhatom, ezért 30-40-es évek lakodalmának a menetét szeretném leírni részletesen.

L a k e d a l e m m e n e t e :

A köszöntő-vőfény a vőlegényes háznál az oda érkező vőfényeknek megmondta, hogy ki lesz a párjuk, akiért elmentek a házukhoz. Majd a lakodalmas házhoz kísérték őket. Mikor mindenki ott volt a köszöntő-vőfény rövid verset mondott. A vőlegényt nem búcsúztatták el szüleitől, hiszen ő otthon maradt. Ez a következő volt:

Vőlegényünk megkért, hogy kövessük útját,
Hogy megtalálja szíve választottját.
Kiért a szíve már régóta dobog,
Szívemből kívánom legyenek boldogok!

Majd a vidám lakodalmi menet elindult a menyasszonyos házhoz. Az élén ment a násznagy és a nyoszolóasszony. Ha voltak kisebb keszerúslányok és vőfények, akkor azok következtek utánuk. Majd a vőlegény jött az első keszerúslánnyal. Ő általában a vőlegény közelebbi lányrekona volt. Utánuk következtek a keszerúslányok és vőfények, a menet végét a cigányok zárták. Közben vidám zenét játszottak, amíg a menyasszonyos házhoz értek.

Itt a következőket mondta a köszöntővőfény:

Ma reggel alig virradt ránk e szép reggel,
Összegyűltünk szép számos sereggel.
Jöttünk aztán tisztos hajlékukhoz végre,
Szép menyasszonyunk tiszteletére.
A násznagyurakhoz volna egy kéréssem,
Legyenek szívesek minket befogadni!
Mi sem fogunk érte adósak maradni.
Húzd rá cigány!

Amikor beengedték őket a násznagyoknak felszalagozott rozmaringot tűztek a kabátjukra, s fehér zsebkendőt adtak. A nyoszolóasszonyok almát vagy narancsot kaptak, melybe rozmaringot szúrtak. Majd a menyasszonyt elbúcsúztatták szüleitől, mely általában könnyeket fakasztó volt.

A következőket mondta a köszöntővőfény:

Tisztelt Násznép!

Halljunk egypár búcsúszót,
Mielőtt itthagynánk e tisztelt házat!
Mert illő, hogy mikor útra indulunk,
Isten és ember előtt híven beszámeljünk.

A mi kedves menyasszonyunk is emódon szólna,
Ha szívérzelmétől most szavakhoz jutna.
Elmondom tehát én, amit elméje gondol.
Ilyenfermán volna, látem bús arcáról!

Zeng búcsúzó szavam, hullanak könnyeim,
Mert tőletek válek el, kedves jó szüleim.
Keblemet nagy bánat fogja el,
Mert a házassélet útjára lépek fel.
Hosszú az én utam, amelyre indulek,
De Isten hozzád fordulok.
És tőled búzgó szívvel kegyelmet esdeklek,
Mert segélyt és áldást csak tőled nyerhetek.

Először az apjától búcsúztatta el a lányt a következőkkel:

Kedves Édesapám!

Mielőtt atyai házadból kilépek,
Tőled térdre hullva becsánatot kérek.
Becsánatot kérek, hogyha megbántottalak,
Jóságodért gyakran megszeméltettalak,
Kérlek az Istenre becsásd meg vétkeimet,
Hogy ne veszítsem el én szegény lelkeimet!

Most csókold meg őtet! Miután megcsókolta az édesapját, me-
leg és kedves szavakkal az édesanyjától búcsúztatta el a
köszöntővőfény:

Kedves Édesanyám!

Most te-hezzád fordulok,
Könnyező szemekkel kebledre borulok.
Tudom, hogy nagyon fáj anyai szívednek,
Midőn elválását látod gyermekednek.
Kit édes tejével tápláltál emlődnek,
És most át kell engedned titkos jövődönnek.
Hosszú az én utam, melyre most indulok.
Azért óh Istenem, tehezzád fordulok,
Tőled büzgő szívvel kegyelmet esdeklek,
Mert segílyt és áldást csak tőled nyerhetek.

Most csókeld meg őtet!

A következőkben elbúcsúztatta testvéreitől, leánybarátaitól, alsó- felső szemszédaitól.

Ezek így szóltak:

Kedves Testvéreim!

Most hozzátek fordulok.
Tőletek is fájó szívvel búcsúzek.
Kérlek benneteket,
Hogy a jó szüleinket,
Távellétben is szeressétek,
Az Isten ezért megáld benneteket!
Most csókeld meg őket!

A leánytársakhoz pedig a következő szavakat intézte a menyasszony nevében:

Kedves Leánytársaim! Most felétek fordulok.

Ha rátek nézek, szinte megvidulok.
De seregetektől más útra indulok,
Hosszú az én utam, melyre most indulok,
Nem lesz már többé köztetek maradásom,
Férjem házána! lesz az én lakásom.
És ahogyan férjem fújja, úgy léssen
járásom,

Jaj, de hamar elmúlt az én leányságom!

Kedves Leánytársaim!

Látom, hogy sírtok.

De nem azért sírtok ám, hogy engem sajnáltak,

Hanem a férjhezmeneteleket ti is nehezen várjátok!

Adjon az Isten nektek is egy hű társat!

Szívből szerető, szerelmes hitestársat!

S társaitoktól soha el ne hagyjon!

Végre az egekben magához fogadjon!

Végül az alsó-felső szomszédoktól és a rokonoktól búcsú-
zott:

Kedves Alsó-Felső jószívű szomszédok!

És kik jelen vagytok, rokonaim, barátaim,

Az Isten áldjen meg benneteket fejenként.

S a földön ne érezzetek soha fájdalmat és kint!

A hosszas búcsúztatás után elindult a násznép. A menet ha-
sonló volt, mint amikor a vőlegényes háztól indultak. A meny-
asszonyt az első vőfény vezette. (Lásd: 39. számú melléklet).
Először a község házára mentek, majd a templomba. Itt már a
pap az ajtóban várta őket. S ő vezette be a templomba a meny-
asszonyt és a vőlegényt. Az esketés után kaptak egy Család-la-
pet, (Lásd: 40-41. számú melléklet) amely a házasságukat bize-
nyítette. A papnak a násznagyek közösen fizették ki az eske-
tés árát. A nyeszelőasszonyok otthagyták az almát vagy a
narancsot.

Az ifjú párt a pap vezette ki a templomból és ő gratulált
nekik először. Majd a rokonság többi tagja. A menetet most
az ifjú pár vezette a lakodalmas házig.

A lakodalem során is találkozhatunk babenás elemekkel:

Nem volt szabad egy úton menni, mert szerencsétlen lesz a
menyasszony. Ezért képesek voltak kerülőket tenni. Ha más is
azon a napon tartotta a lakodalmát és találkozott a két meny-
asszony, nem volt szabad egymásra nézniük, mert azt tartot-
ták, hogy szerencsétlenek lesznek.

A templomból hazaérve a következőket mondta a köszöntő-vőfény:

Legyen az Istennek dicsőség az égben,
Szerencsésen vittük e nagy dolgot végbe,
Váljon e párnak mai eskövése,
Istennek javára, üdvére,
Az Isten áldása szálljon a fejükre!
Legyenek vidámak és boldogok örökre!
Húzd rá cigány!

Szekás volt az esküvő után fényképet készíteni, ezen általában a vőfények és keszerúslányok voltak rajta. (Lásd: 42. mellékletben). Majd ezután néhányat táncoltak és a fiatal-ság szétszéledt. A vőfények hazakísérték a párjukat, és megvárták, amíg átöltöztek és visszamentek a lakodalmas házhoz. Szólni kell arról is, hogy volt lakodalem és sirató. Az utóbbit a menyasszonyes háznál tartották. Itt is volt zene és az ételek hasonlóak voltak, de nem volt köszöntő-vőfény. A lány rekonai közül a felnőttek és a fiatalabb gyerekek vendégeskedtek. Alakodalemba pedig a fiú rekonai, a keszerús lányok és vőfények mentek. Miután mindenki visszatért a lakodalmas házhoz, megkezdődött az eszem-iszom. A köszöntő-vőfénynek ez-alatt is nagy szerepe volt.

Először a vendékekhez szólt:
Uraim az asztal meg van terítve,
Kés, kanál, villa elő van készítve.
Az ételeket mindjárt fogom hozni,
Tessék hát uraim és hölgyeim helyre telepedni!
Ma itt a gyomrát nem rentja el senki.
Húzd rá cigány!

Majd vidám zenével szórakeztatták őket. A köszöntővőfény köszöntőt mondott a vacsora előtt:

A "Halljunk szót uraim!" felkiáltás után így folytatta:

Tisztelt Násznép!

Máma pompás és fáintós vacsora leszén,
Belond gomba leves tyúkszem csipetkével,
Patkánysült leöntve mesogatólével,
Balha tüdő szépen barnára pirítva,
Szurekkal, megrakott finom palacsinta,
Kapca szétmetélve, dehánnyal behintve,
Tetőnek a zsindele barnára megsütve,
Agárnak farka lószőr salátával,
Kirántott nagykavics gyerekkecsenyával,
Berúgott kecsisnak a vöröses orra,
Apáca mellekkel lesz körül-rakva,
Baka sarkantyú valódi hal-enyvvel,
Szages sajtpapíres lócitrem levével,
Megtoldva nyüzett szúnyog pecsenyével.
Jó étvágyat kívánok!

Húzd rá cigány!

Vacsora alatt még több ilyen tréfás köszöntő elhangzott,
ez a mellékletben olvasható. (43 - 45. mell.)

Majd ezután ültették az asztalhoz a menyasszonyt. Ehhez
is volt köszöntő:

Násznagy uraim tudjuk, hogy a házasságot Isten teremtette
Mikor Ádámot megteremtette.

Mert ő látta, hogy minden állatnak van párja,
de neki nincs, ezért nagyon elszomorodott

Az Úr, aki látta, álmat becsátva kivette
Ádámnak egyik oldalberdáját.

És ebből alkotta az asszonyt, Éva anyánkat.

Megkérem a násznagy urakat,

Engedjék asztalhoz ülni a mi szép menyasszonyunkat

Húzd rá cigány!

Utána a vőlegényt ültette a helyére, a következő szavak-
kal:

Férfi volt Ádám, ő is megpárosult.

Mi fiai vagyunk mi is így akarunk.

De mivel az ördög képé-ben megcsalta,
Azóta Isten érdeme szerint bünteti.
Meggérem a násznagyurakat,
Engedjék asztalhoz ülni a mi vőlegény urunkat!
Húzd rá cigány!

Majd a nyoszolóasszony következett.

Sek árken-bokron keresztül csúsztam, másztam,
Mire ezt a párjavesztett galambot megtaláltam,
Meggérem a násznagyurakat,

Engedjék asztalhoz ülni a mi nyoszolóasszonyunkat!

A vőlegény és a menyasszony a fő helyen ült. Az ifjú asszony mellett az első keszerúslány foglalt helyet, mellette az első vőfény. Az ifjú pár egy tányérből evett, s mindig az első keszerúslány merített nekik. A násznagy és a nyoszolóasszony a vőlegény mellett ült.

A keszerúslányok és a vőfények egymás mellett ültek.

S milyen ételeket ettek? Most arról szeretnék szólni!

A menyegzős ételt a régiek nagy cserépfazékban főzték.

A régi lakodalmi ételek tyúklevés, pecsenyefélék, pörkölt, húsos káposzta. Tészták; lyukaskalács (kukucskalács), fánk, kuglóf és rétes. Velt forgácsfánk (cserépfánk) és símafánk. Kuglófból is többfélét sütöttek. Rétesből velt káposztás, túrós, mákos.

Második nap gulyásleves, töltött káposzta, paradicsomos főtt hús velt az ebéd, tésztafélék, mint előző napon. Torta és édes sütemény nem igen velt. A 40-es évek után kezdett divatba jönni. Ekkor a keszerúslányok vitték a lakodalemba a tertákat. Ezeket már az esküvő előtt elküldték a barátjukkal. Este pedig eléjük tették, s ők kínálták meg belőle a többieket. A vacsera során a köszöntővőfény minden étel előtt vidám köszöntőt mondott. Velt külön köszöntője a levesnek, pecsenyének, tésztaféléknek. A leves előtt a következőket mondta:

Kezemből vegyék el ezt a ferró tálat,

Melyet a kezem már nem állhat.

Hátam mögött még húsz asszony vagyok,

Azoknak a kezét is süti igen nagyon.
Előttem hát ne tántorogjon senki,
Mert a nykát leferrázom neki.
Itt hát a leves, melyet adott a hús,
Ezért senki szíve ne legyen bús.
Húzd rá cigány!

Először a menyasszony és a vőlegény elé tették a levest,
majd a többi vendéghez is. Miközben ették szólt a zene. A
pörkölt előtt a következőket mondták:

Kedves Vendégeim, ezért az ételért nagy próbát tettem
Egy szilaj bikával két nap verekedtem.
A fogam fehérét majdnem ott is hagytam.
De oda se neki, csak hogy idehoztam.
Gyenge borjú-hús ez, mit hezek termával,
csak harminckét tavasszal járt ez az anyjával.
Szegény gyenge állat a szénát nem ehette,
Ezért csak a korpát nyelte.
Húzd rá cigány!

A pörkölt után a sülteket hozták, itt is köszöntőt mondtak,
mely így szólt:

Sültet hoztam, mégpedig kétfélét,
Behoztam a kakast és vele a jércét.
Hogyan jutottam hozzá elbeszélem szépen,
Csak hallgassanak reám, figyelemmel kérem!
Szaladgált a kakas, a jérce nyomába.
Én meg fogtam magam, és futottam utána.
Mivel mindkettőt megcsíptem, hama, szerencsésen,
És őket egy tepsibe belegyömösöltem.
Szép pirosbarnára sült meg ott a bőrük,
Lett is királynak való pecsenye belőlük.
Bort is igyék, aki eszik ebből!
Mert aki bort nem iszik,
Nagy foga nő ettől.

A sütemények előtt ezt mondták:

Íme itt van a lisztből készült sütemény.

Nincs ebben kömény, aki ilyennel él nem

bántja a köszvény.

Húzd rá cigány!

Ekkor került a régi időkben a menyasszony és a vőlegény elé a bubesajándék, melyet palacsintaszerű tésztából sütöttek egy fém sütővel. (Lásd 46. mellékletben). Ezen süteményeket kökénytüskére tették. Került még rá alma és rozsmaring-ág is. (Lásd : 46. számú melléklet).

A vacsora alatt szokás volt a dus, amely során a zenészeknek fizettek; ők pedig eljátszották a vendég által kért dalt. A dus köszöntője a következő volt:

Tisztelt Násznép!

A muzsikusunkra nagy baj érkezett,

A vajda hegedűje összetöredezett,

Szányja-bánja mérgelődik,

Majd megöli magát,

A hóhér vágja le neki a fekete nyakát!

Azt mondja, hogy sok szép nótát húz örömeiben,

Ha sok pénzt szórnak a hegedűjére.

Húzd rá cigány!

A köszöntő után következtek a kért dalok. Szokás volt még a kásapénz szedése is, melyet a gazdaasszony kért. Bekötözött kézzel ment be, azt mondta, hogy megégette. A vendégek a fakanalába pénzt tettek. Valószínű, hogy ezelőtt is volt köszöntő, de erre már nem emlékeznek.

A vacsora végeztével a köszöntővőfény kikérte az asztaltól a menyasszonyt és a vőlegényt a következő verssel:

Muzsika szóra hangosan,

A lábamra kemótesan.

Megkérem a násznagyurakat,

Hogy adják ki a mi menyasszonyunkat,

Az atya Isten nevében.

Miután kiadták egyet táncolt vele. Majd a vőlegényt kérte ki. Utána a nyoszolóasszony következett.

Muzsikra szóra hangosan,

A lábamra kemótesan.

Megkérem a násznagyurakat)

Adják ki a mi nyoszolóasszonyunkat,
A fiú Isten nevében!

Táncolt vele egyet, majd az első koszorúslányt kérte ki:

Muzsika szóra hangosan,
A lábamra kemótesan.

Megkérem a násznagyurakat,

Adják ki a mi első koszorúslányunkat,
A szentlélek Isten nevében!

Vele is táncolt, ezután vidám mulatság kezdődött. Éjfélkor volt a menyasszonytánc, ekkor jöttek a siratóból a kentyesek, hozták a menyecskeruháját, az újasszonynak. Általában a lány keresztanyja és néhány nőérfi jött. Ekkor fenták ki a menyasszony haját "karádiásan" és került fejére a kánya, melyet egész élete végéig viselt. A 40-es 50-es években ez a menyecskeruha piros volt, egy-két alsószeknyával. Ez előtt a következő köszöntő volt:

Isten adta kismenyecske,
Többet ér, mint ezer kecske,
Jövő ilyenkorra bölcsőt rengesse!
Adjon neki az Isten egy Miskát,
Aki az ólbu kihúzza a siskát.
Mindenki táncolhat vele egy kurtát,
Csak vigyázzanak, hogy le ne tiperjék a
cipője sarkát!
Gondoljanak arra, hogy drágáért varrták.
De azért pengővel jól megtömjék a markát!
Húzd rá cigány!

Majd először a köszöntővőfény táncolt az újasszonnyal. Utána a többi rökön. A menyasszony-táncos kevés ajándékot adtak. Egy-egy kendőt, terítőt. Pénzt ritkán kaptak. A keresztanya adta a legnagyobb ajándékot, de ez sem volt több egy selymekendőnél. A menyasszony-tánc alatt a vőlegény egyik kezében három szál gyertya égett és egy tányér volt a másik kezében. A gyertyákat fekezetesen fújta el. Mikor az utolsó is elaludt a tányérral földhöz csapta. A párját ölebe kapta és az

"Enyém az újasszony" felkiáltással kifutott vele. Ezután tovább folytatódott a vigadalom. Éjszaka még kecsenyát is szolgáltak fel a vendégeknek. Másnap dél körül a fiatal legények mentek a násznagyokért, s ha aludt még, akkor fizetnie kellett a kecsmában egy fél liter pálinkát. Délután újra folytatódott a mulatság, azt ismertettem már, hogy milyen ételek szerepeltek. Ekkor itt, már köszöntővőfény nem volt. Az elmondások alapján másnap vitték el a lány stafirungját, kelengyét. Ez több-kevesebb terítőből, törölközőből, kenyharuhából állt (Lásd:47. mellékletben). Volt akinél ágyat is vittek. A múlt században mindezt tulipános ládába rakták (Lásd:47. mellékletben), kecsin szállították az új ember házához. Másnap az ifjú asszonyt a templomba kísérték avatásra, vidám zeneszó mellett. Vele ment a nyeszolóasszony, s néhány legény, s leány. Ezután eszlett szét a társaság.

A házasság után az ifjú pár általában a fiú szüleinél maradt.

A lakodalom után szokás volt még a kisvendégség. Egy héttel utána először a fiú szüleinél volt, ahová a lány szülei és keresztszülei is hivatalosak voltak. Ilyenkor jókat ettek és szórakoztak. A következő héten a lány szüleinél jöttek össze.^{49.}

Amint láttuk, ehhez az eseményhez nagyon sok érdekes szokás kapcsolódott. A lakodalom menete sok mezzanatában megmaradt ma is. Ma is nagy szerepük van a násznagyoknak. A köszöntővőfény tréfáit most is hallhatjuk, egy-egy lakodalamban, ezek hasonlóak az elődökéhez. Az étrend sem változott sokat, csupán süteményekből van többféle. Ami megváltozott, az az, hogy a fiatalok általában már nem falun belül házasodnak. A faluk két része között nincs már ellentét. Nincsenek olyan szigorú viselkedési szabályok, a lakodalmat egybe tartják, nincs külön sirató.

A fiatalok később házasodnak össze. Általában a kéretés már elmarad. S az eljegyzés után 3-4 hétre nem tartják meg az esküvőt. Ilyenkor azonban még ma sem tartanak nagy ünnepséget. A lakodalmom ideje is, ma inkább nyáron, vagy ősze elején jellemző. Mindig szombaton van és egy napos. Nem divat már az avatás sem. A menyasszony-tánc alkalmával sok és értékes ajándékot kapnak, főleg pénzt. Ma már nem divat az asztalpénz, a ruhát kölcsönzökből bérlik. Általában azonban ezt a fiú fizeti. Nem szokás már csepertképet készíttetni. Nagyon jó, hogy ennyi szép hagyomány megmaradt ezzel az eseménnyel kapcsolatban. Ma már nem cigányzenekart fogadnak, de a játszott nóták kevésbé változtak meg.

5. HALÁL, TEMETÉS, GYÁSZ

"Múlnak az esztendőök, múlnak a dolgok is
akik sírban vannak, éltenek azok is,
Igy mi is elmúlunk, elmúlnak mások is
Amint a szegények, úgy a gazdagok is."

(Meczger Fridrik orvos sírfelirata a
karádi temetőben - 1823 -)

A vígadalmak után nem lehet megfélekedoznünk arról, hogy
"egymásután elenyészünk, perrá és hamuvá leszünk, sírba köl-
tözünk" - mint ahogy az egykori gyászének mondja. 50.

A halálhoz, a temetéshez is különböző szokások kapcsolódtak.

Babonás elemeket, nézeteket itt is találhatunk. A néphiedelme szerint a halált különböző jelek jósolták meg. A babonák közül a legáltalánosabb nézet a kutya és a halálmadár (bagoly) megérzése.

A haldeklónak a kutya hesszas, rendszeres tutulása és a bagoly ház körüli kuvikolása jelezte a halált. A szekrény patogása, nyikorgása, amikor senki sem nyúlt hozzá, szintén ezt jelentette.

S milyen szokások éltek a halálesettel kapcsolatban? Most ezeket szeretném ismertetni!

A faluban vallásos, istenhívő emberek éltek, ezért a haldeklóhoz mindig hívtak papot, aki meggyóntatta és feladta rá az utolsó kenetet. Majd a fehér abrosszal leterített asztalt megáldotta. Ezen általában volt két gyertya, egy darab kenyér, szentelt víz, és vatta. Az utóbbi azért, hogy a pap ebbe törölje a kezét. Azt azonban már nem tudták pontosan megmondani, hogy mit jelképezett ez az asztal. Rendszerint a haldeklóhoz orvost is hívtak.

Az eltávozni készültöt általában az ágya mellett virrasztotta a család, és a közeli hozzátartozók. Azt tartották, hogy a haldeklót nem szabad sírással zavarni az útján, mert akkor még sokáig fog szenvedni.

A halál bekövetkezése után a halottat azonnal megmosdatták, majd felöltöztették. Más ruhát adtak a férfira és más a nőre, a fiatalra és az időse. 51.

A halott ruhája

A kisgyermeket, akár fiú volt, akár lány, kis fehér "egybe" ruhába öltöztették, olyanba, mint a hálóruga, fejére hálósapka került, eléje kis fehér kötény, hogy abba szedje a virágokat a másvilágon, a kezébe pedig kis fehér csekret tettek. A lányoknak egészen 18 éves korukig raktak, a menyecskének nem.

Ha eladósorban lévő leány halt meg, akkor menyasszonyi ruhát adtak rá, s fejére mirtuszkoszorú került. Ha legény, akkor vőlegénynek öltöztették fel, kabátjára bokrétát tűztek, majd a mellén összefont kezébe gyertyát tettek. Idősebb férfira és nőre, a legszebb ruháját adták ekkor. Amíg a népviselet élt, addig azt. Ha valakinek külön kívánsága volt, hogy mit adjanak rá halálakor, akkor abba öltöztették. Általában az öregek készítettek össze életükben az úgynevezett halálruhájukat. 52.

Felravat-alezás

A halottat miután felöltöztették, az első szobába vitték. Ennek közepére fehér lepedőt terítettek, arra fektették. Itt volt amíg "ki nem hült". Utána a "hidegágyra" került, melynek egy ravatszerű emelvényt csináltak deszkából, székekből, vagy ami éppen adódott, volt olyan, hogy kecsieldelel. Ezután leterítették az elhunytat a halotti lepedővel (lásd: 49. mellékletben). Ez díszes, mintás lepedő nagyságú terítő volt. A halotti leplet a család nemzedékről-nemzedékre örökölte. A halott mellé, s kezébe gyertyát tettek, amit meg is gyújtottak. Az elhunyt addig feküdt hidegágyon, amíg a koporsó meg nem érkezett. Ezt mindig úgy vették. Azután az alsó fehér lepedővel együtt emelték a koporsóba a tetemet, majd mellé tették kedvenc tárgyait, emlékeit. Volt, amikor pénzt is raktak.

Nő halálakor az volt a szokás, hogy aki életében kereszteltetett, annak összekulcsolva, akinek nem volt keresztgyereke, annak pedig törzséhez szerítva helyezték a kezét. Végül a halottra ráhelyezték a halotti leplet. Ez még a ravatalon is olyan nagy volt, hogy ennán is a földet érte. 53.

A temetés előkészületei

A halál beállta után 24 órával temették el a halottat. Ez idő alatt a családnak, hozzátartozóknak nagyon sok dolguk volt.

Meg kellett hívni a vívőket, lámpások⁵⁰at. Bejelentették a papnál a halálesetet. A sírhelyet az egyházközség vezetőjénél kellett megvenni. A sírását nem a halott hozzátartozói végezték, mint a környező falvakban, hanem fizetett sírásók. Ezeknek is kellett szólni. S meg kellett venni a keper-sót is. 54.

A halál hírüladása

A halál hírüladása a falu különböző társadalmi rétegeinél más-más szokások alapján történt.

Az iparosoknál ez úgy, hogy "kiheráták a csuterát", ami abból állt, hogy egy gömbölyű csuteraalakú, kifaragott deszkalapra egy papírlap volt ragasztva. Ezen feltüntették az elhunyt nevét, s egyben a temetésre meghívottak neveit, akik ipartestületi tagok voltak.

A földműveseknél a családfő értesítette a hozzátartozókat a halálról.

A község tudára úgy adták, hogy ha valaki meghalt, hogy meghúzták a lélekharangot.

A régebbi időkben az első csendítés már a haldeklásker megtörtént. Férfira három verset harangoztak, vagyis két nagy szünetet tartottak. Nőre kettőt, vagyis egy nagy szünet volt. S ugyanígy harangoztak a halál beállta után is. Először kicsen-
dítették, a lélekharanggal, majd a megfelelő számú verssel. Az 1950-es évektől azonban csak az orvos halottkémi jelentése után engedélyezte a harangozást az akkori plébános-esperes, mert volt olyan, hogy a beteg hallotta a lélekharangot, s ha később felépült ezt nagyon rossznéven vette.

A házról is meg lehetett állapítani, ha halott volt ott. Az ajtó-félfára, ablakra, fekete vagy sötét lepel került. A lakásban pedig letakarták a tükröt. Maguk a hozzátartozók is fekete ruhát vettek fel. 55.

Virrasztás

A halál és a temetés közötti esti órákban szokás volt a virrasztás vagy mint, ahogy népiesen mondták "verrasztás."

Ide mindenki mehetett, nemcsak rokonok, hanem más vallásúak is. Egy előimádkozó és énekes volt. Először imádkoztak a halottért, majd az olvasót mondták el. Az imádkozó kezdte a többiek meg folytatták. Az ima után a halotti énekek következtek.

A virrasztó alkalmával énekelték a páratlan szépségű, teljesen karádinak mondható gyászéneket: a "Bűnös Ádám maradéka." Ezt az éneket 1902. április 6-án írta le egy virrasztóba sokat járt férfi, feltehetően Horváth Ambrus.

E dal szövege a következő:

1. Bűnös Ádám maradéka, lásd rabja vagy halálnak,
Szíved addig ostromolja, míg nyilai találjak,
Óh, hát nincs mentséged, hogy magad megmentsd
Le kell tenni életedet.
2. Paradicsom szép kertjében már ez elvégeztetett,
Midőn az első pár ember legott vétkeket követett.
Halálnak fiává, annak zsoldosává
kellett lennie embernek.
3. Rólam is elvégeztetett az áteknak törvénye,
mert halál addig ostromla, míg jutottam révére.
Sok jajjal életem le kellett már tennem,
Rideg sír már a helyem.
4. Maradj magadnak csábvilág, tőled is elferdülek
Mulanóbb vagy, mint a virág, Jézusemhez járulek,
Hogy adjon irgalmat, örök nyugodalmat,
így síromba indulek. 56.

A virrasztóban énekelt dalok ehhez hasonló szövegűek voltak. A megjelenteket berral, hosszúkaláccsal (mákes, diós) volt szokás megkínálni, melyet a szemszédbe sütöttek, mert nem volt szabad tüzet gyújtani a halottás háznál. Közben poharat is emeltek és nagy komolysággal mondták:

"Az elhalt lelki üdvösségére!"

Nem állt az a sértésszámba menő beszéd, hogy néha nő-tára is kerekedtek. Szent kemelysággal viselkedett ott mindenki. A virrasztó este 11-ig is eltartott.⁵⁴

Temetés

Másnap, a temetési szertartás előtt kb. 1 órával gyülekeztek a halottas háznál a rokonok és az ismerősök, hogy végső búcsút vegyenek az elhunyttól. A koporsó lezárta előtt levették a halotti leplet és szemfödőt tettek helyébe. Az arcon azt felvágták kereszt alakban. Ha volt kisgyereke, akkor megfogatták vele a halott lábát, hogy ne féljen tőle. A koporsót akkor szegezték le, amikor megkendült a lélekharang, s ugyanakkor indul el a pap is a halottas házhoz. Az volt a szokás, hogy a hozzátartozók az elhunyt előtt háttal mentek a kijárat felé, az elhunytat pedig lábfelel vitték kifelé. Az udvaron a koporsót vagy a ravatalra helyezték, amelyet a temetkezési vállalat biztosított, vagy két székre. Igen gyakori volt, hogy a Szent Mihály levára tették.

A keresztre, az ismerősök közül, egy papírszalagot akasztottak, vagy szakasztóruhát. Ez a fehér ruhadarab a feltámadt Jézus leplét jelképezte, és ezzel kívántak és kívánnak még napjainkban is dicsőséges feltámadást a halottnak. A szakasztóruhát egyszer a pap, másszor a mester kapta a temetés végén.

A szertartás, a halott búcsúztatása háznál történt. Oda ment a pap és a minisztráns.

Ünnepélyesség szempontjából kétféle volt a temetési szertartás. Egyszerű karinges és köpönyeges, vagyis vesperás temetés. Ha az utóbbi volt, akkor a minisztráns gyermekek fekete minisztráns ruhát, a pap fekete palástot vett fel és velük ment a sekrestyés, mint ahogy akkor mondták, a dékány, aki vitte a füstölőt, és a tömjéntartót. Ilyen ünnepélyes temetés alkalmával régebben nagy gyertyát adtak a papnak és a mesternek.

A temetés latin nyelven folyt, csak a búcsúztató ének hangzott magyarul. Szekás volt nálunk is az érzelmek hangos kifejezése erős jajgatással, az elhalt tetteinek emlegetésével, és néha előbukkant az ősi siratódalom recsitatívója is. Majd a temetési búcsúztató megtartása után indult el a temetési menet. Iparos temetése esetén az iparoskör fekete lebegőjét, az iparoskör helyiségének gondozója vitte. Minden temetéskor a menet élén ott volt a kereszt, melyen rajta volt a kenyharuha. Utána a pap, a kántor és a minisztránsek következtek. Majd a lámpások mentek. Minden temetéskor négy volt belőlük. Ezek az elhúnyttal azonos neműek és hasonló életkerűek voltak, általában barátokat, ismerősöket hívtak.

A koporsót úgy vitték ki a háztól, hogy lábbal előre legyen és közben nagyon ügyeltek arra, hogy a családtagok közül senki ne menjen ki előtte, majd a halottat a gyászkecsira tették.

Hajaden vagy legény halálakor a koporsót keszerűslányok kísérték, a hajuk fonva, fejükre mirtuszkeszerű került. Legények vitték a lámpákat.

A templom harangja az utolsó csendítéssel kísérté a temetőig. A temető kapujához érve a koporsót a Szent Mihály levárra tették, melyet vállra vettek és így indultak a sír felé. A temetőben a szertartás latin nyelven folytatódott, csupán a sírba helyezéskor énekelt a kántor magyar éneket. Nem volt általános szokás, de napjainkban sem, hogy földet hintsenek a sírba letett koporsóra. Miután a sírásók behantelták a halottat a keresztet elhelyezték a sírra, amelyet a pap megáldott.⁵⁹

Halotti tór

A halotti tór a temetés után volt, melyet egyesek elmondása szerint a halottas háznál, mások szerint a szemszédban tartották. A tóron csak a szűkebb rekenság, esetleg jó szemszédék, közelálló ismerősök vettek részt.

A lámpásosokat, vívőket hívták még meg. Nem volt ott a pap és a kántor sem. Az étrend eltért más Unnepitől. Nem volt leves, sem más előétel, csak pörkölt vagy főtt sonka termával, kalács és bor. Itt is nagy komolyság uralkodott. 59.

Temetés után

A halottat szokás volt gyászolni. A nők fekete vagy sötét ruhát viseltek. Ezt általában egy évig herdták. Ha valakinek olyan kedves halottja halt meg az három évig is gyászolta. A férfiak ruhájára fekete szalag került. Ilyenkor egy ideig nem mentek mulatozni, lakodalomba, 60.

A temetőben a ravatalozó felépítése után egycsapásra megszűnt a hidegágy készítése, a virrasztás, a háztól való temetés, és a halottas énekek bús dallama az utcákon, valamint a temetési menet vonulása. E régi hagyományokat már jófermán csak az élő emlékezet őrzi és teljesen elnémult az ősi dallamok fájdalmas recsitatívója is. A halott búcsúztatása a ravatalozónál történtek. A papot, kántort és a misztránsokat úgy hívják. Vívőkre és lámpásosokra a mai napig szükség van.

Minden temetésnél viszik a fekete zászlót és a keresztet, melyre kenyharuha kerül. A búcsúztató már magyar nyelven történik.

A halottat a Szent Mihály leván viszik a sírhez. A menet hasonló, mint a háztól való temetkezésnél.

Hosszabb-rövidebb ideig még ma is meggyászolják hozzátartozókat az elhunytat.

III. B E F E J E Z É S

=====

Munkám során megismerkedtem a falu ősi kultúrájával, hagyományával. Megelevenedett előttem a földműves nép gondolkodása, világnézete.

Az emberi élet fordulói, vagyis a születés, a lakodalmam és a temetés régi idők szabályai, szokásai alapján történt, ahogy az a dalgezetemből is kitűnik.

Ezen eseményekhez nagyon sok babonás elem is kapcsolódott, melyek igen változatosak voltak.

Ezek megismerésével úgy érzem közelebb kerültem az itt élt és élő emberekhez, s még jobban megszerettem őket.

Ezek a hagyományok az idők folyamán különböző hatások következtében megváltoztak, jelentős részük el is tűnt vagy már csak a faluban élő idős emberek emlékeznek rá.

Az itt élő idősök azonban még nagyon sok kincset őriznek, s feladatomban érzem, hogy ezen dalgezetem kívül is foglalkozzam az elődök szokásaival, ősi kultúrájával.

Ezek megismerésével tanulhatunk tőlük mi is emberséget, a szülőföld szeretetét és így őrizhetjük meg az utókornak a régi hagyományokat.

Remélem, hogy ezzel a munkámmal én is segítettem a karádi ösök életének megismerésében!

J E G Y Z E T E K

=====

- 1.) Somogy megye Statisztikai Évkönyve 1990.
Budapest: SKV. 1991. 204. p.
- 2.) Herk Mihály: Karád története
Karád: Községi Tanács. 1985. 9 - II. p.
- 3.) Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára
Budapest: Akadémiai Kiadó. 1978. 316. p.
- 4.) 1992-ben az SZDSZ és az MDF ezen a címen újra indította a lapot, a számozást folytatva. A falu eseményeit közlik benne.
- 5.) 1992-ben megszűnt.
- 6.) Herk Mihály: i.m. - 11 - 209. p.
- 7.) U.o. - 233. p.
- 8.) Karád, Polgármesteri Hivatal közlése alapján
- 9.) Kanyar József: Harminc nemzedék vallemása Somogyról.
Kaposvár, Somogy M. Lvt. 1989. 563 - 564. p.
- 10.) Herk Mihály : i. m. 177 - 180. p.
- 11.) Eősze László: Ferr a világ.
Budapest: Móra Kiadó. 1982. 111. p.
- 12.) Herk Mihály: i.m. 181 - 183. p.
13. Herk Dániel, mint népművelési előadó téli időben járta a falvakat és népművelési előadásokat tartott. Közben gyűjtötte össze a tánclépéseket
- 14.) Herk Mihály: i.m. 176. - 177. p.
- 15.) Az ing elejét nevezték burításnak.
- 16.) Herk Mihály: i. m. 175. - 176. p.
- 17.) Adatközlők elmondása szerint.
- 18.) Magyar Néprajzi lexikon III. kötet K-Né
Főszerkesztő: Ortutay Gyula
Budapest: Akadémiai Kiadó. 1980. 68 - 69. p.
- 19.) Horváth Terézia: Viselet és vegyes néprajzi adatok 1962. (kézirat).

- 20.) Gönczi Ferenc: Semegi gyermek
Kaposvár; Új-Semegy Ny. és Lapk. 1940. . 23 -24.p.
- 21.) U o. 40 - 41. p.
- 22.) U o. 46 - 47. p.
- 23.) Adatközlők elmondása alapján.
- 24.) Adatközlők elmondása alapján.
- 25.) Gönczi Ferenc: i.m. . 53-54. p.
- 26.) Herk Mihály: i. m. 232. p.
- 27.) Gönczi Ferenc: i. m. 59. p.
28. U o. 64. p.
- 29.) Adatközlők elmondása alapján.
- 30.) Adatközlők elmondása alapján.
- 31.) Adatközlők elmondása alapján.
- 32.) Gönczi Ferenc : i. m. 90. p.
- 33.) Uo. 91. p.
- 34.) Tollfeszítés: összejöttek az ismerősök. A toll
száráról leszedték a tollat, amit később az ágy-
neműbe raktak.
- 35.) Kukericafesztás: Összejöttek a fiatalok ilyenkor
is. Régen a kukericát csomástól szedték, úgy vitték
haza. Otthon pedig az összegyűlt fiatalság segítette
feszteni, majd felherdani a padlásra.
- 36.) Fenás: a nők feldelgezték a kenderet fenallá. Ilyen-
kor a legények is ott voltak, viccelődtek, nevetgél-
tek.
- 37.) Adatközlők elmondása szerint.
- 38.) Balassa Iván - Ortutay Gyula: Magyar néprajz
Budapest; Cervina Kiadó.1979. 579. p.
- 39.) Adatközlők elmondása alapján.
- 40.) Adatközlők elmondása alapján.
- 41.) Hndi Mária: Magyar Kincsesláda
Budapest; 1943. 12. p.
- 42.) Adatközlők elmondása alapján.

- 43.) Adatközlők elmondása alapján.
- 44.) Adatközlők elmondása alapján.
- 45.) Herk Mihály: i. m. 232. p.
- 46.) Adatközlők elmondása alapján.
- 47.) Herk Mihály: i. m. 233. p.
- 48.) Magyar Népzene tára Lakodalmok III/A
Szerk. Bartók Béla, Kodály Zoltán
Budapest; Akadémia Kiadó. 1973. 696. p.
- 49.) Adatközlők elmondása alapján.
A köszöntő szöveget Herváth József mondta el.
- 50.) Herk Mihály: i. m. 233. p.
- 51.) Adatközlők elmondása alapján.
- 52.) Adatközlők elmondása alapján.
- 53.) Herk Mihály: i. m. 234. p.
- 54.) Adatközlők elmondása alapján.
- 55.) Herk Mihály: i. m. 234. p.
- 56.) Herk Viktória: Halál, gyász, temetés Karáden
Karád, 1976. (kézirat)
- 57.) Adatközlők elmondása alapján.
- 58.) Herk Mihály: i. m. 235. p.
- 59.) Adatközlők elmondása alapján.
- 60.) Adatközlők elmondása alapján.

A D A T K Ö Z L Ő K

=====

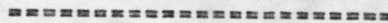
- 1.) Árvai Imre
- 2.) Árvai Imréné
- 3.) Árvai Józsefné
- 4.) Özv. Csizmadia Jánosné
- 5.) Dobos Jánosné
- 6.) Herk Mihály
- 7.) Herk Mihályné
- 8.) Herváth József
- 9.) Keresztes Rezália
- 10.) Kudomrák Mihály
- 11.) Kudomrák Mihályné
- 12.) Lepenyéné Hótay Blanka
- 13.) Posza Jánosné
- 14.) Prohászka Istvánné
- 15.) Pusztai Jánosné
- 16.) Szita Antalné

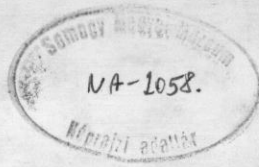
B I B L I O G R Á F I A

=====

- 1.) Balassa Iván, Ortutay Gyula: Magyar néprajz
Budapest; Cervina Kiadó.1979. 747 p.
- 2.) Dömötör Tekla: Magyar népszekások
Budapest; Cervina Kiadó.1977. 72 p.
- 3.) Dömötör Tekla: Régi és mai magyar népszekások
Budapest; Tankönyvkiadó, 1986. 163 p.
- 4.) Fél Edit, Hofer Tamás, K.Csilléry Klára:
A magyar népművészet
Budapest; Cervina Kiadó.1969. 94 p.
- 5.) Gönczi Ferenc: Semogyi gyermek
Kaposvár; Új-Semogy Ny. és Lap-
kiadó.1940. 239 p.
- 6.) Herk Mihály: Karád története
Karád; Községi Tanács.1985. 304 p.

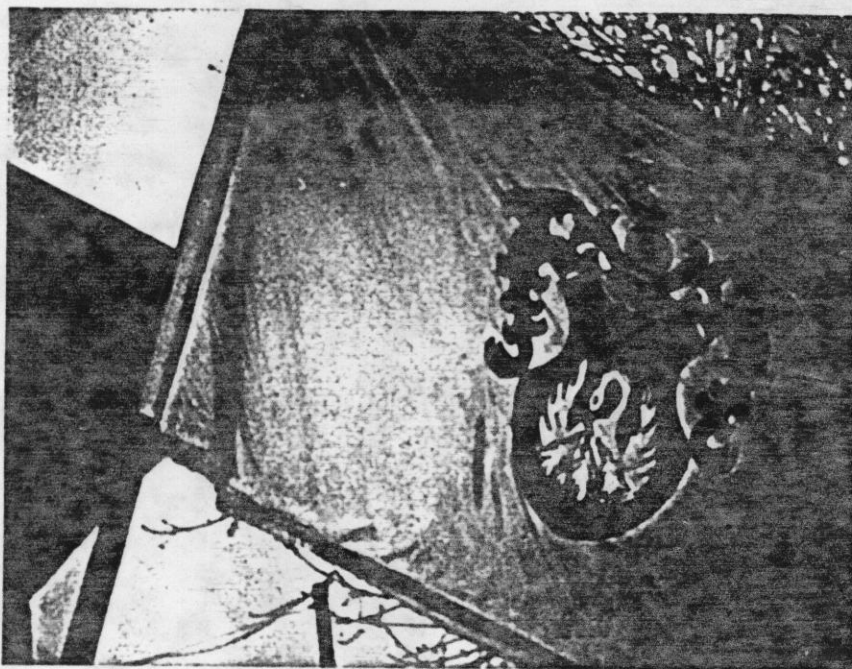
M E L L É K L E T E K

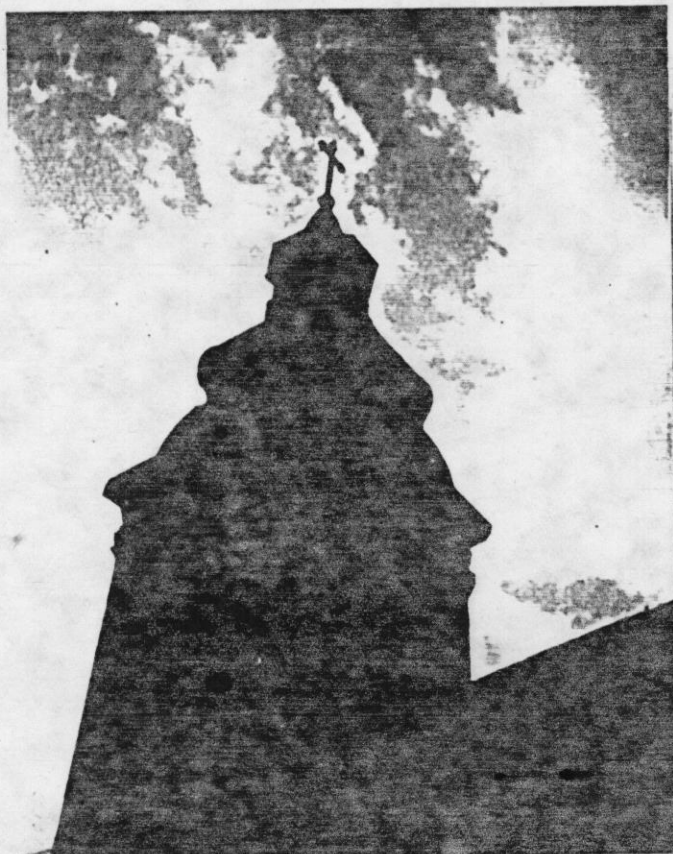

Egy szege, két szege

egy szege két szege hat fele menjen, hatvan aya,
A kőcséri szőlő-hegyen két szál vessző,
szőlő-fűző-gál-ja, hármat hajdó-gál-ja,
csili-pán, fene-ke hol a tinnak a fi-a,
kányá mind el vitle, kányá mind el vitle,
Nám én szántok, nám én vetek,
Tö-röt basa, török ta-li-gál-ja
szena, szoma, zabbarsánya, hol a piros-ság-a
I happ, happ al-ja ezüst al-ja
Kej pilige táncom, pili-ge, jóra viszi máma,
szuli-mán szuli-mán Szusszi kát a mit esi-nálsz?
Kem vagpi óra semminek, anyám az óra mindennem,
Mert adott engem szegekhez, szegek fehér hajja legénynek.

A KÖZSÉG ZÁSZLÁJA

TEMPLOMUNK

Részlet a „Karádi nótákból”

1. Kormos Ástait Simon-tornyán meg-fog - ták
Mingsydras u - rál e - lej - be haj - tot - ták
Mind együtt volt vici is - pan al - is pan
Kérdi tő - le: hány lovat lop - tál Ist - ván?

2., Loptam lovat ötöt, hatot, hetet is,
Mégsem jutott az uraknak csak egy is.
Loptam volna ötvent, hatvant, hetfent is,
Jutott volna az uraknak csak egy is.

3., Megkérem a tekintetes urakat,
Engedjék el minden csekél bajomat.
Elengedjék minden csekél bajodat,
Csak add oda kere lábú lovadat.

4., Megkérem a tekintetes urakat,
Né vegyék el kere lábú lovamat,
Azon horkok szilaj csikót, tehenet,
Abbul adok az uraknak eleget.

Szállj le páva

Szállj le pá-va, szállj le
Vár-me-gye kút - já - ra
hozzál száj-ba vi - zet
a ra-bok szá-má-ra

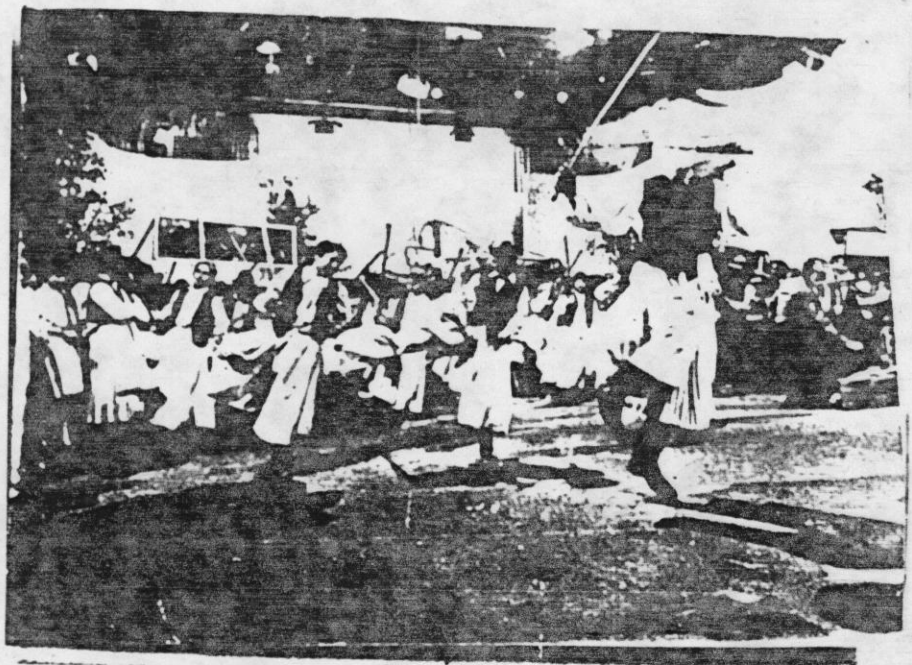
2.) Ha én páva volnék,
én is odaszállnék,
Hoznék vizet számba,
a rabok számára.

3.) Kedves édesanyám
Menj el az urakhoz
Kérjed levelemet,
Szabad életemet.

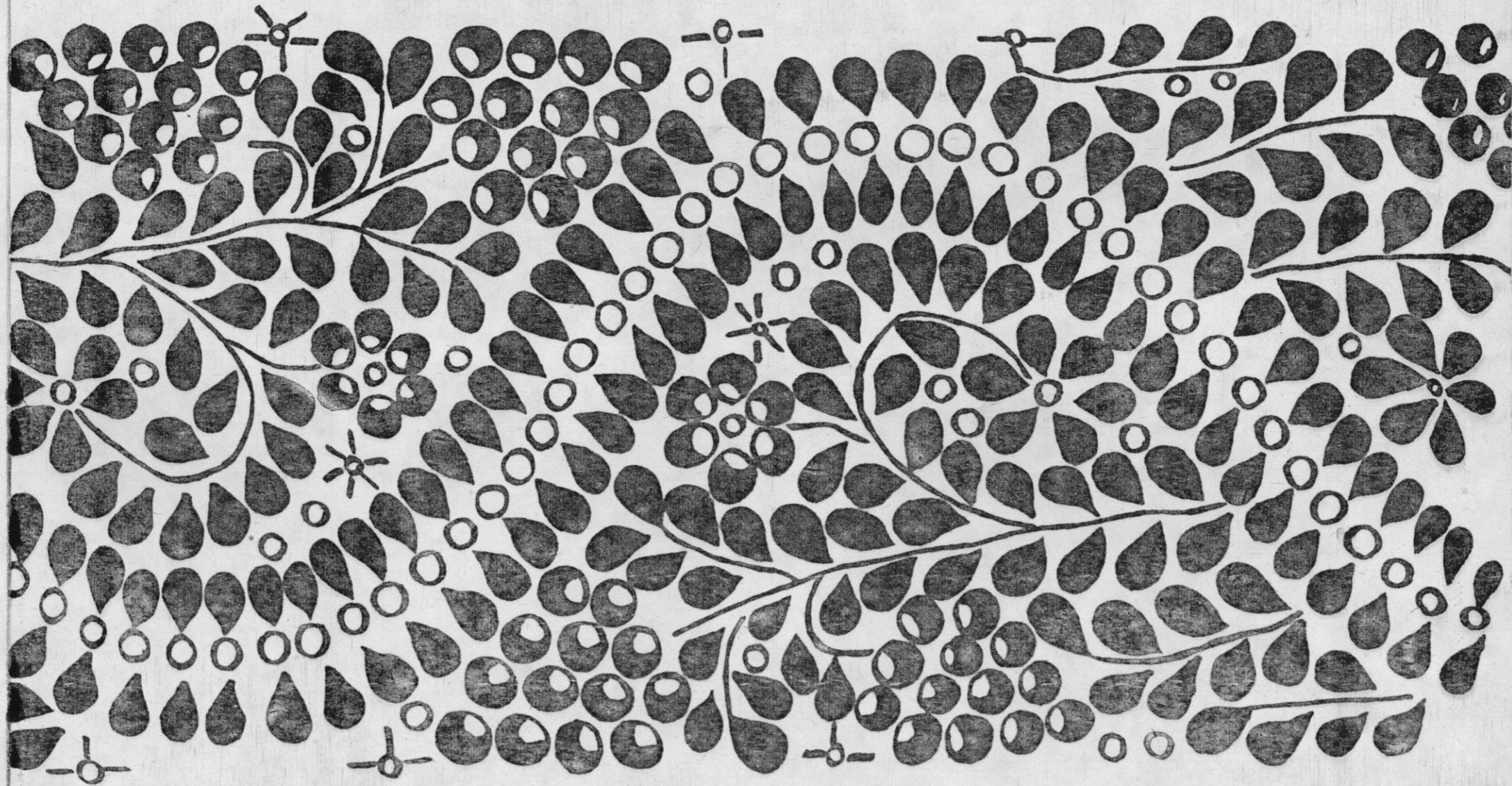
4.) Oda voltam fiam,
Nem adják levelem
Nem adják leveledet.
Szabad életedet.

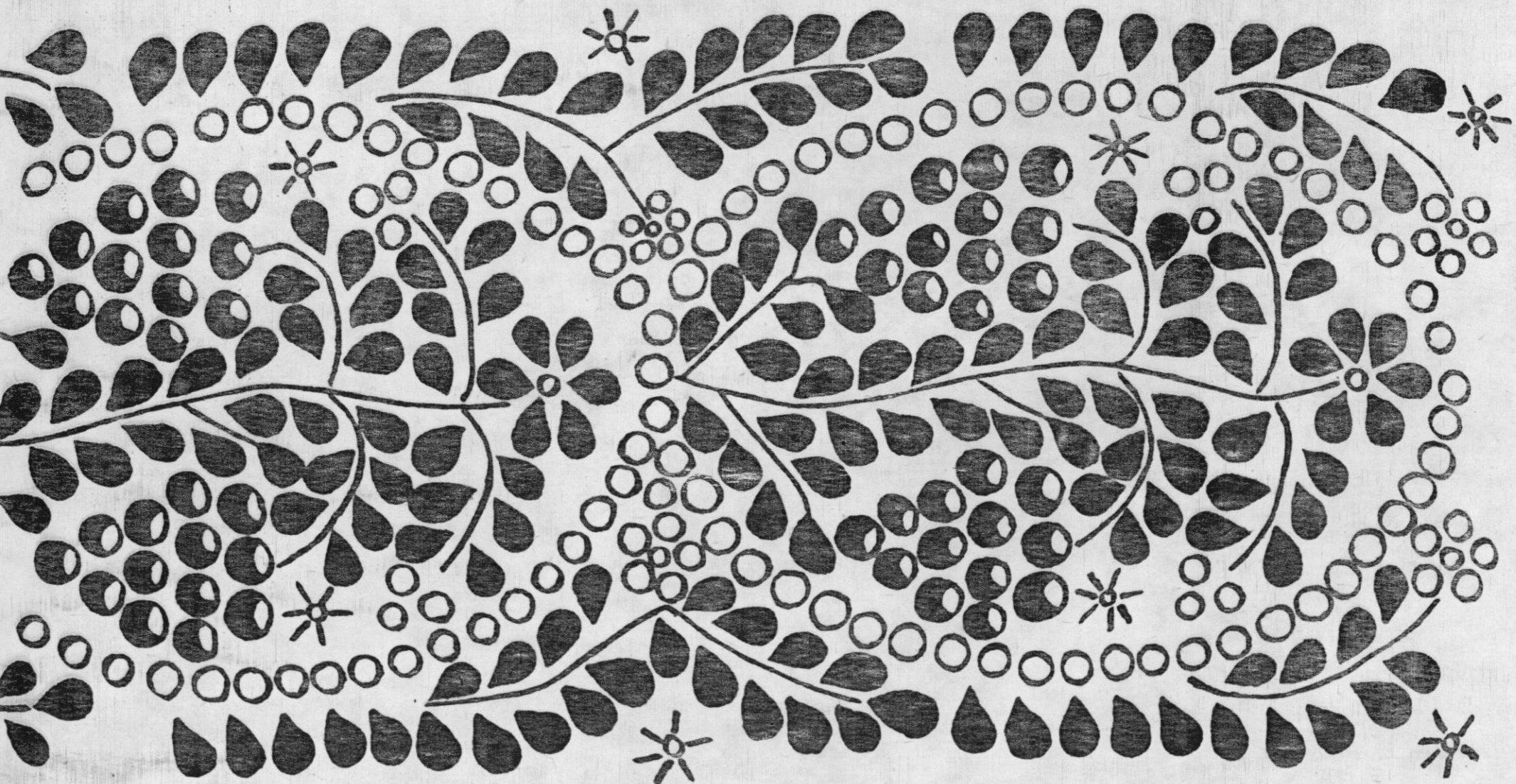
GYÖNGYÖSBOKRÉTA

KANÁSZTÁNCOSOK : élükön HORVÁTH JÁNOS
A NÉPMŰVÉSZET KIVÁLÓ MESTERE

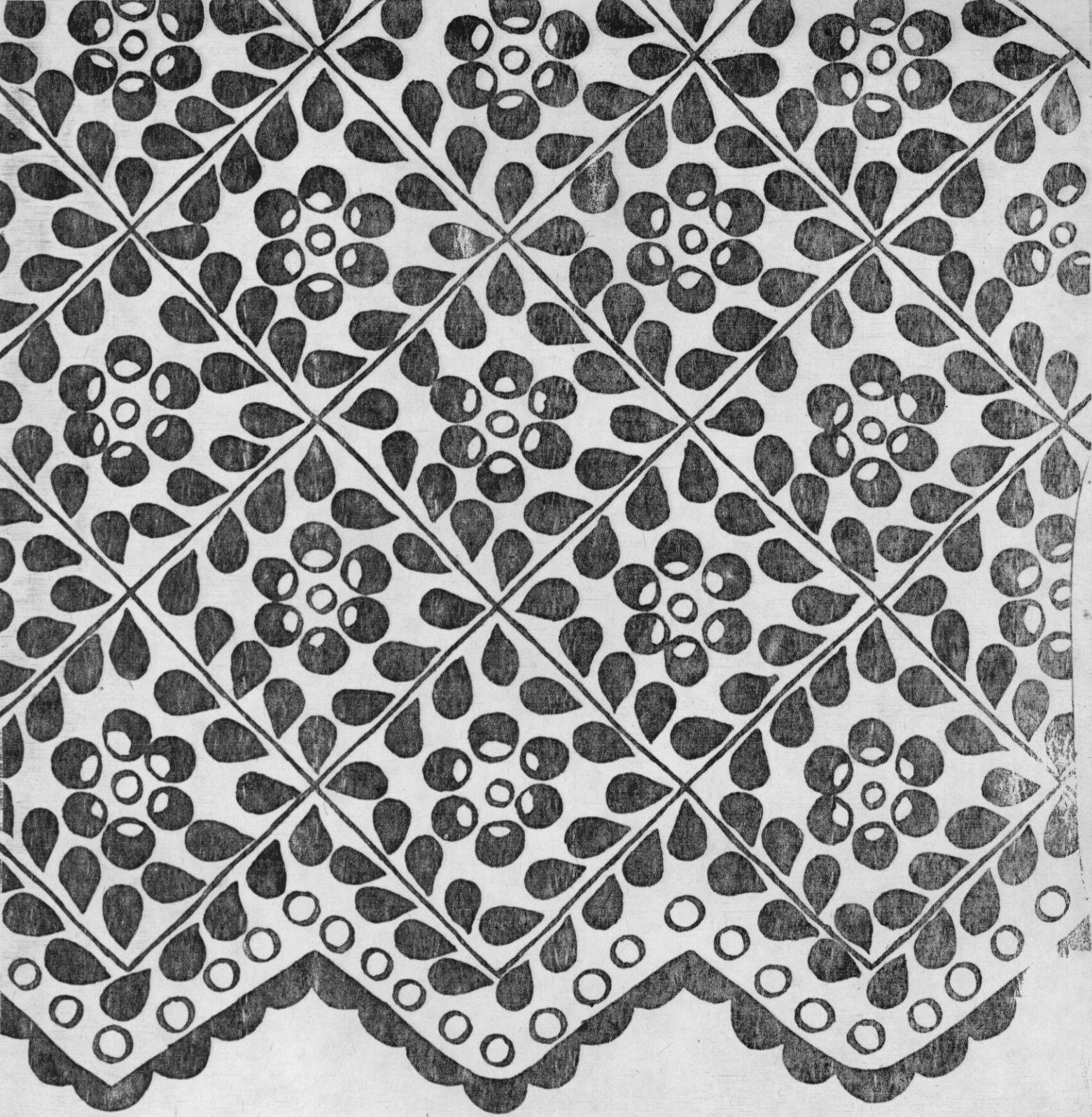

7. VÍZFOLYÁSOS SZŐLŐS

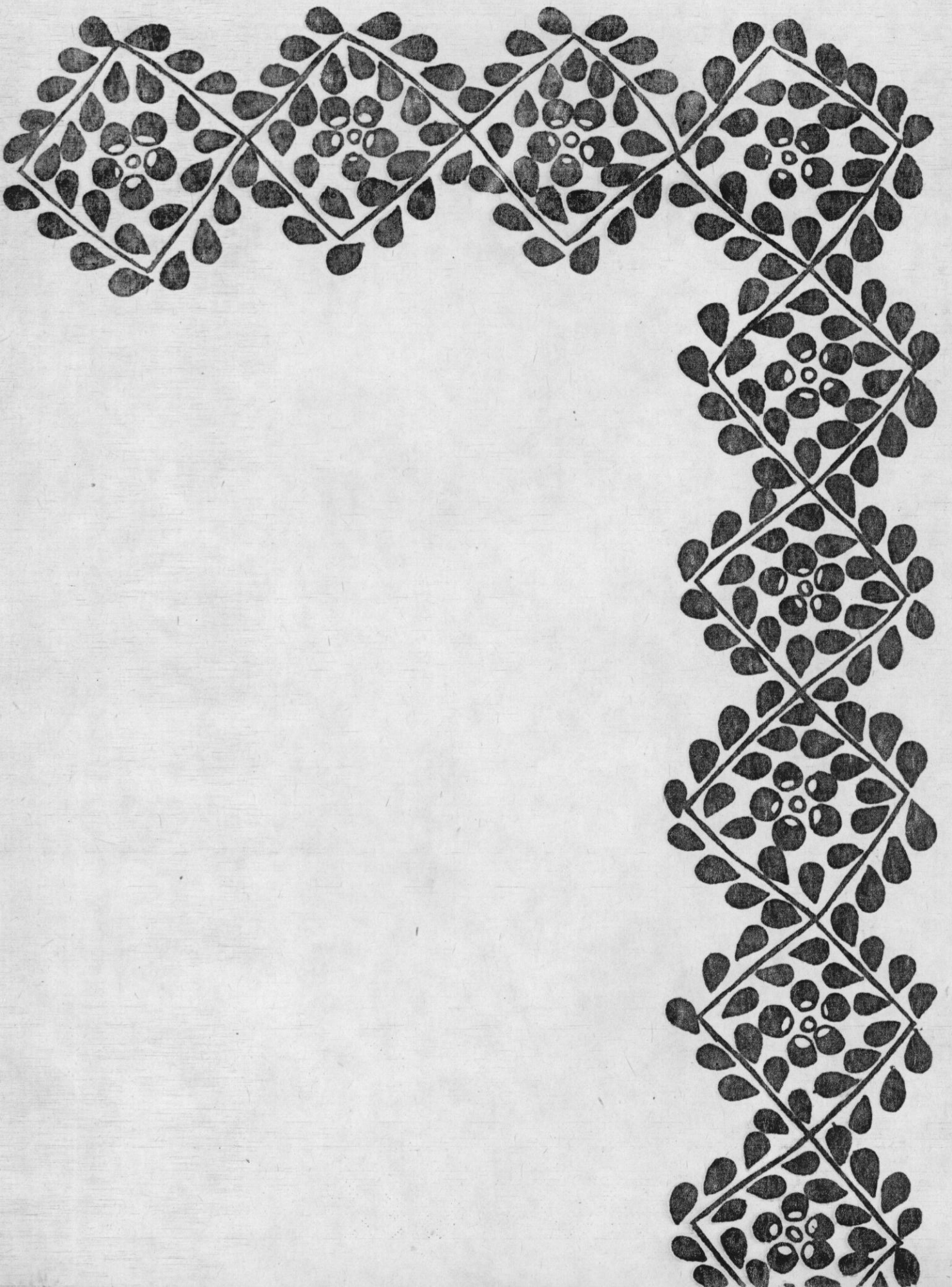

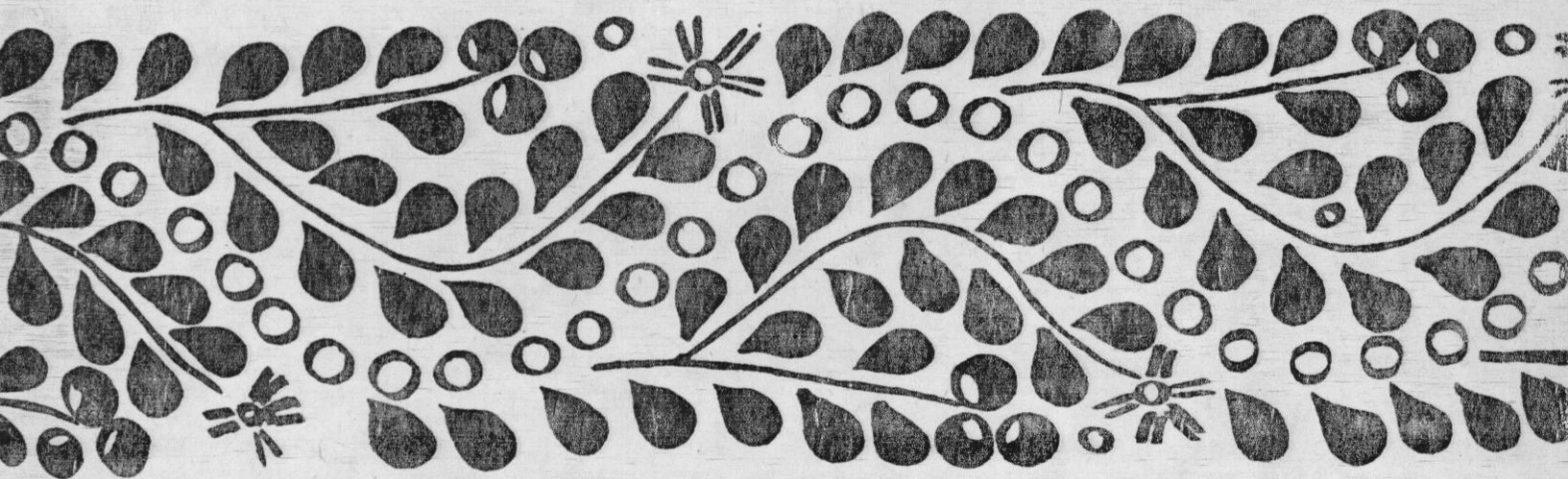
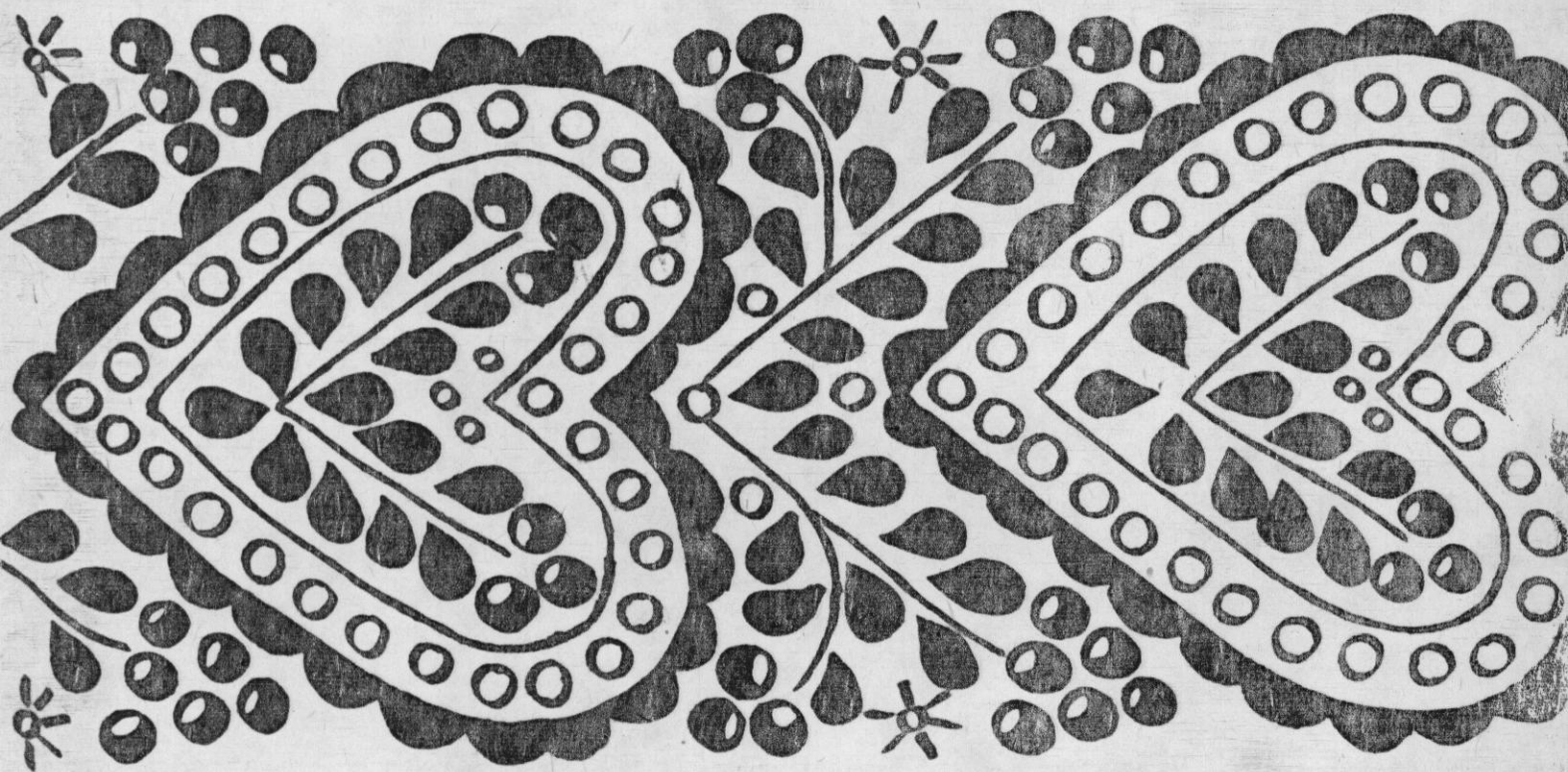
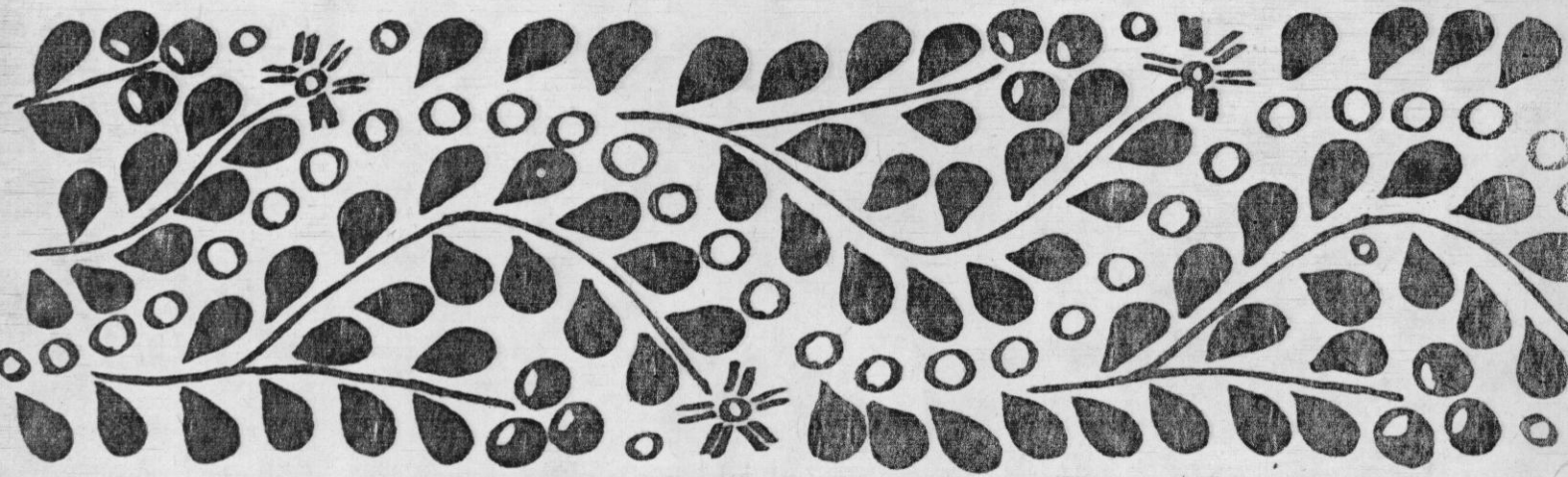
- 9 -

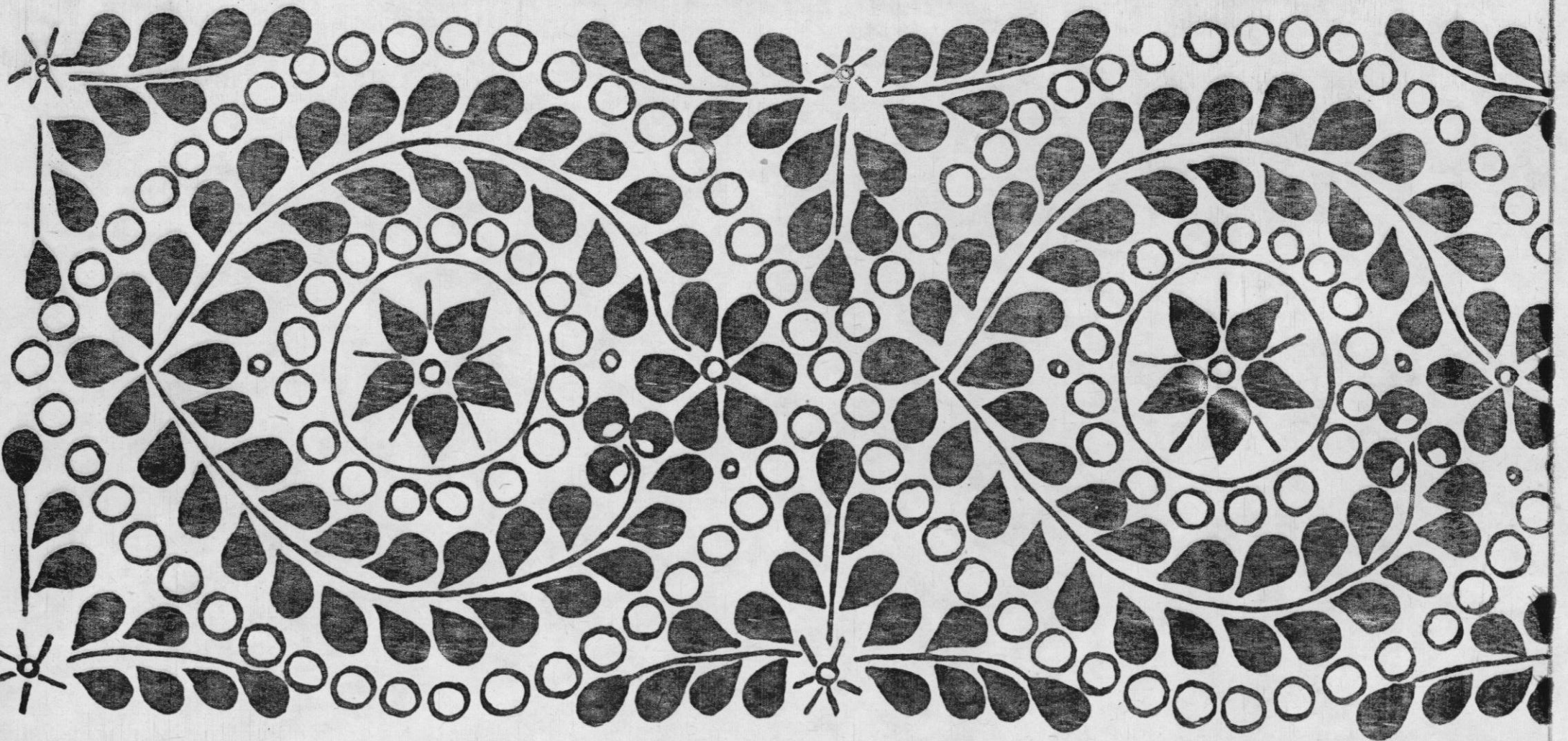
8-AS SZÖLŐS

- 10 -
PACALOS

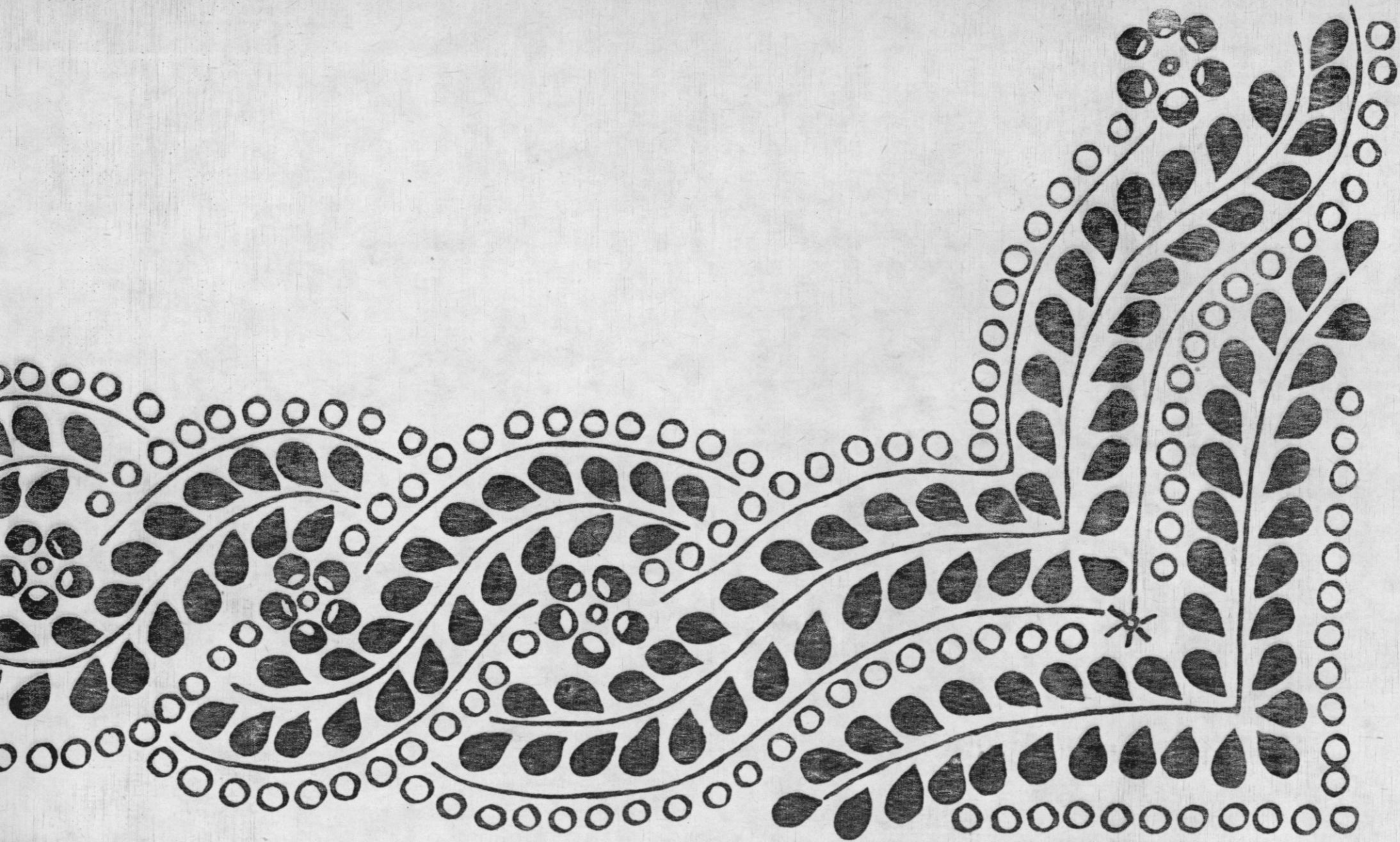

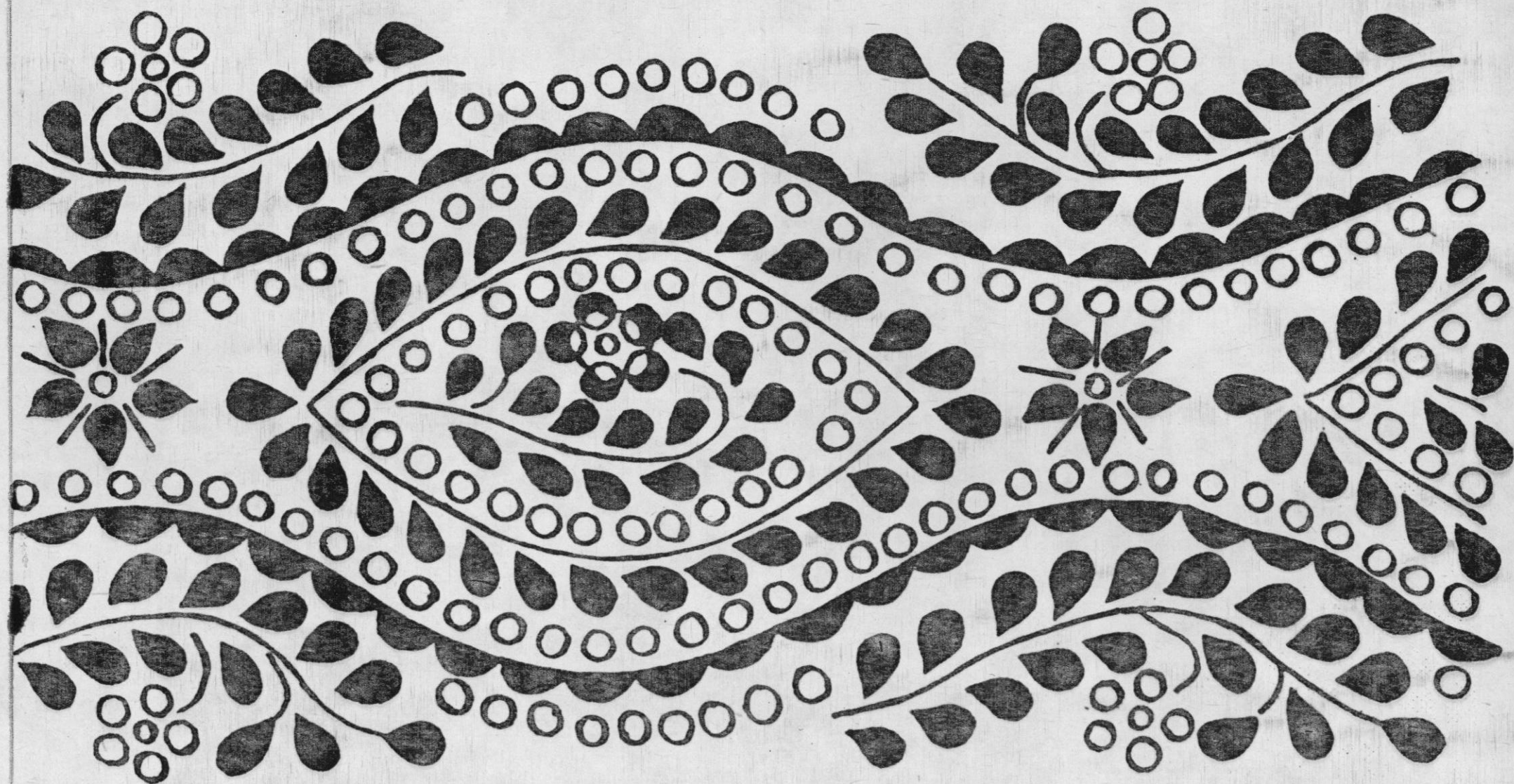
- 13 -

S2IUES2O2MADINGOS

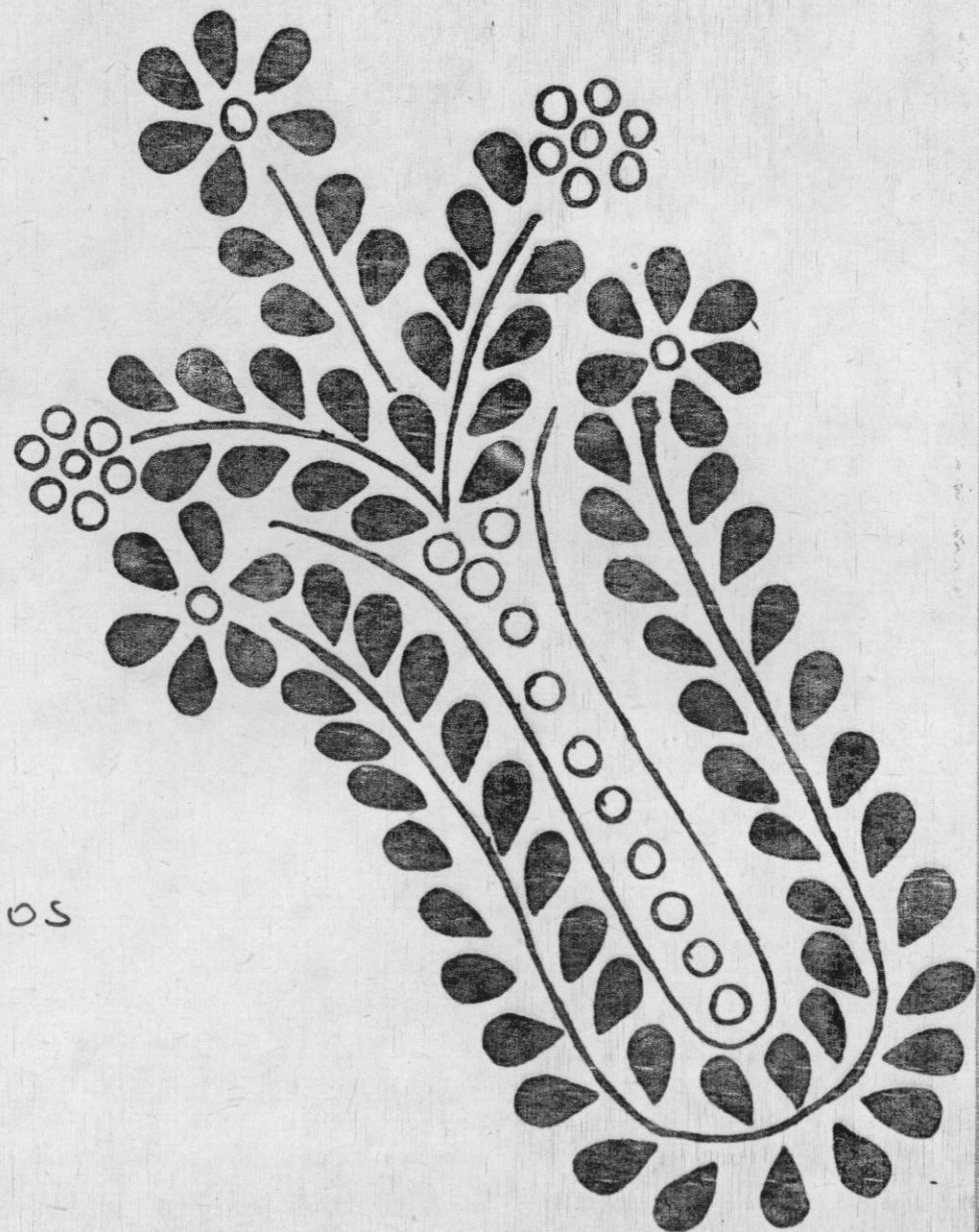
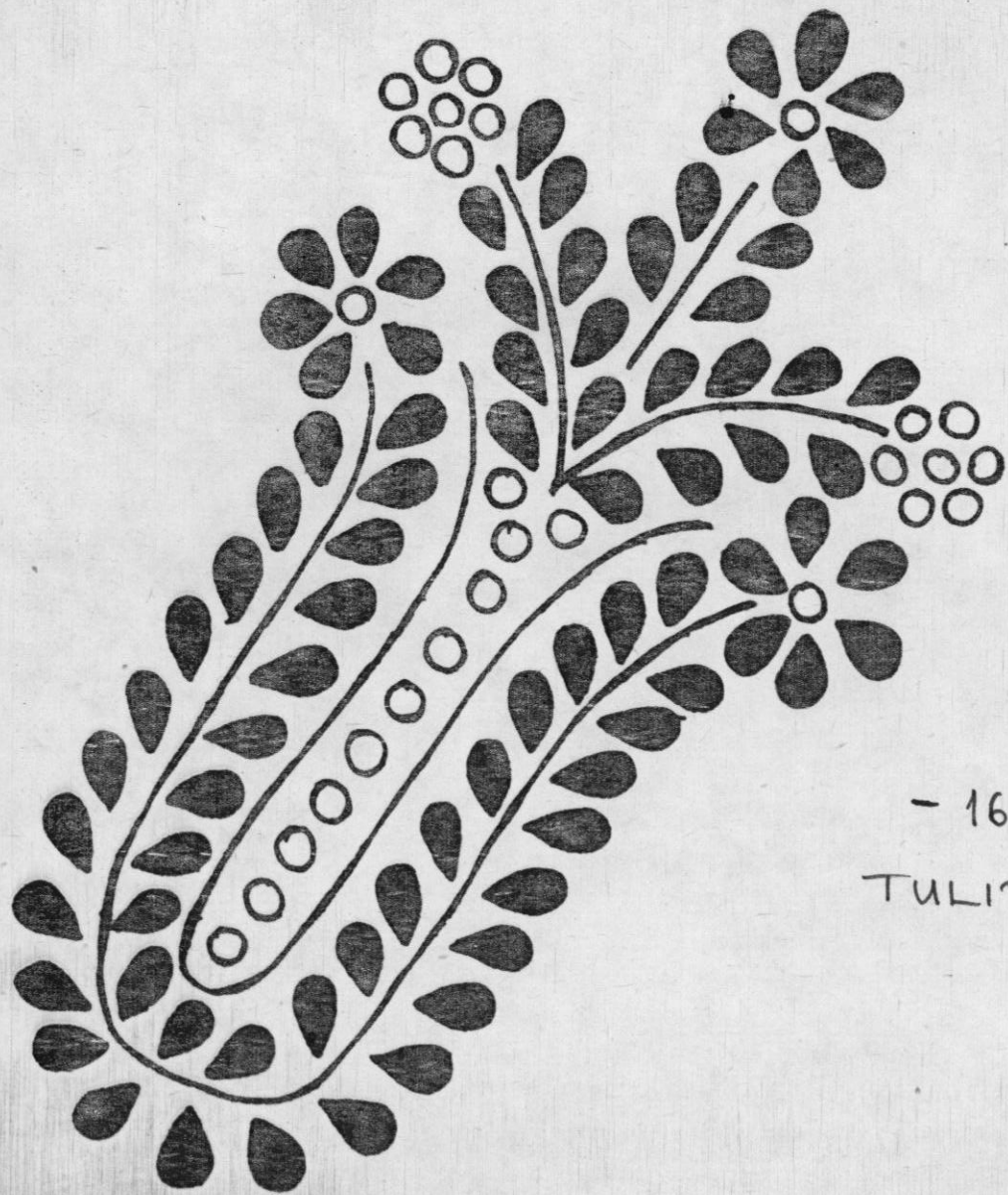
- 14 -

TÖLGYFALEVELES

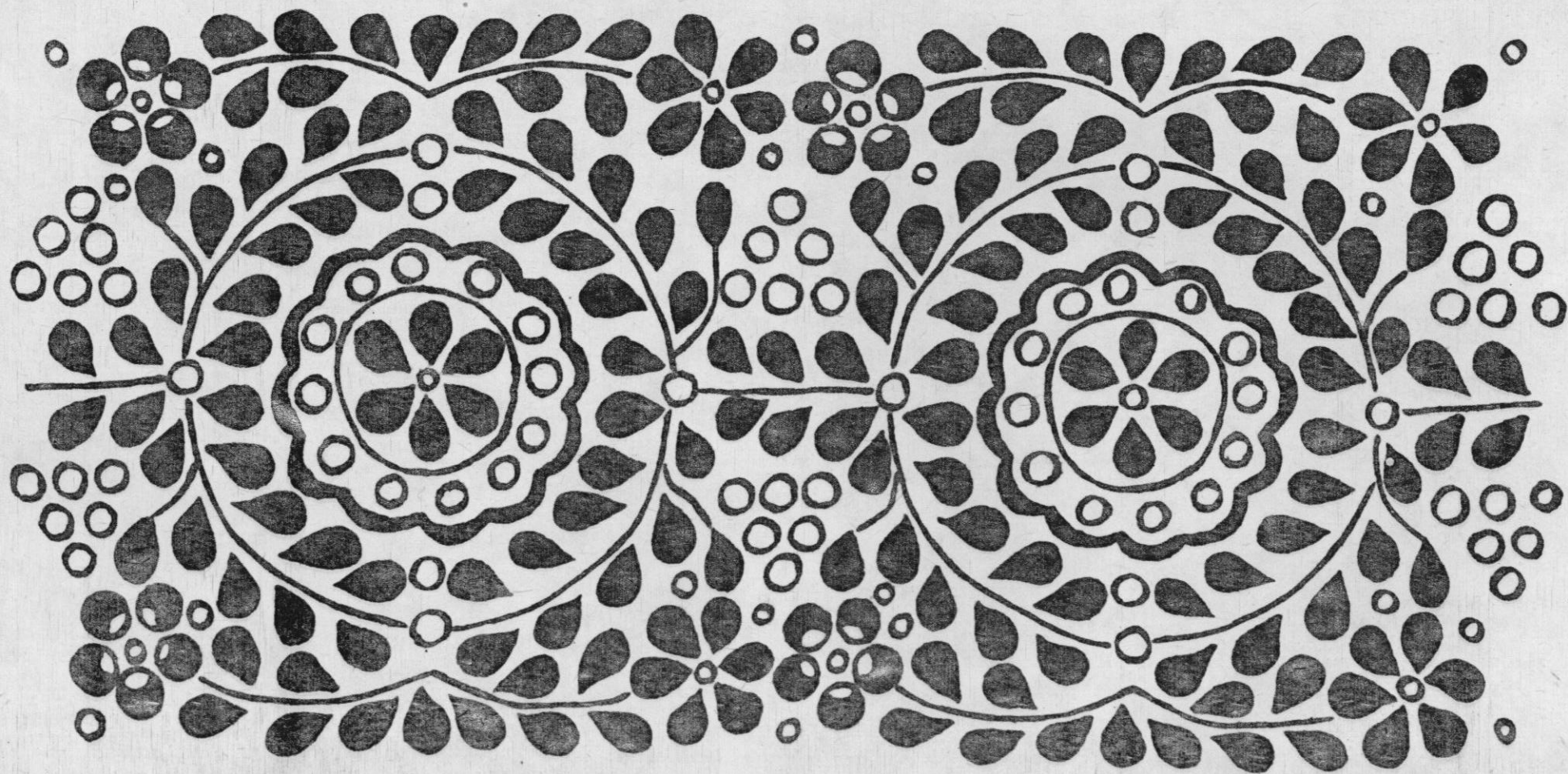
- 15 -

SZILVAMAGOS

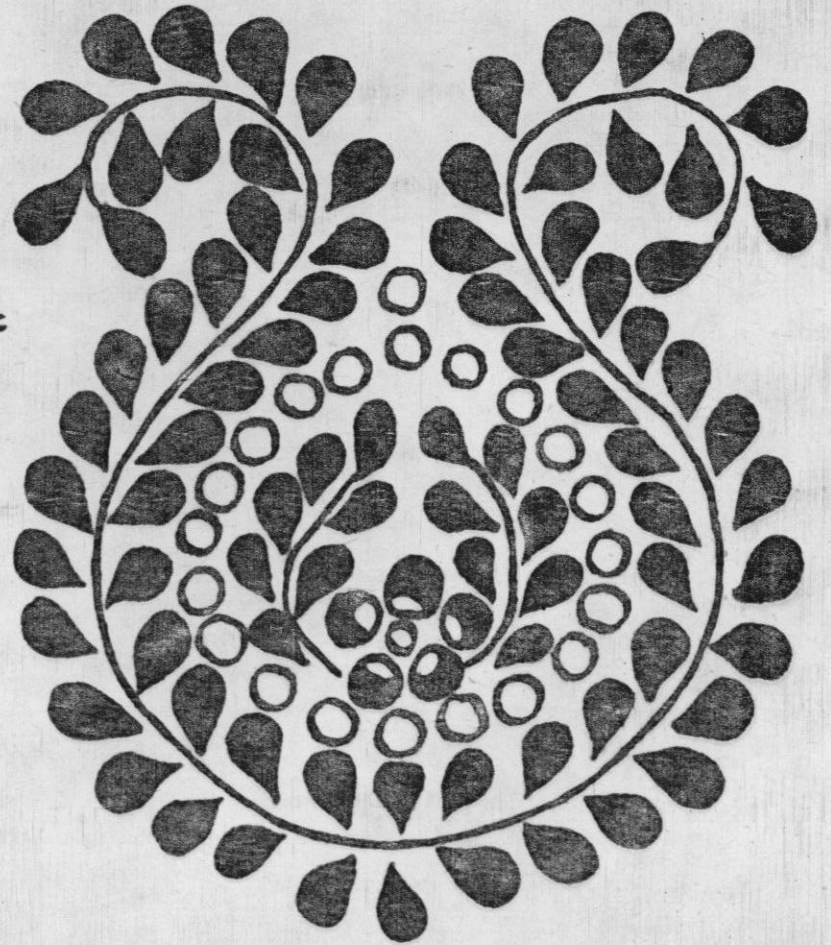
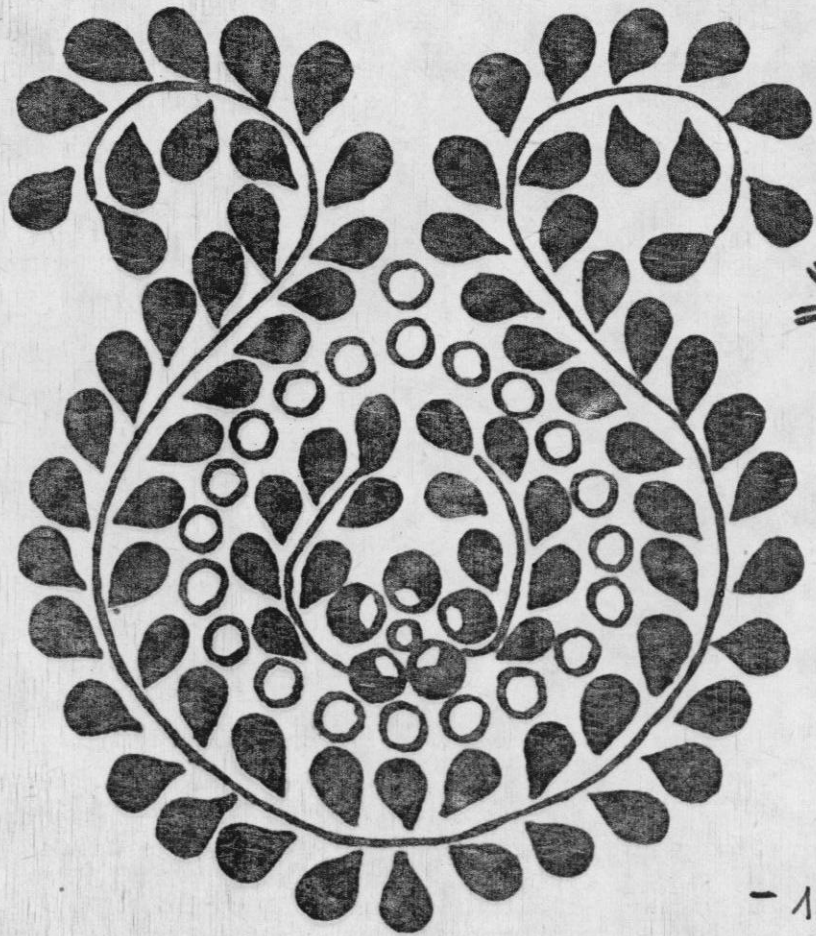
- 16 -

TULIPANOS

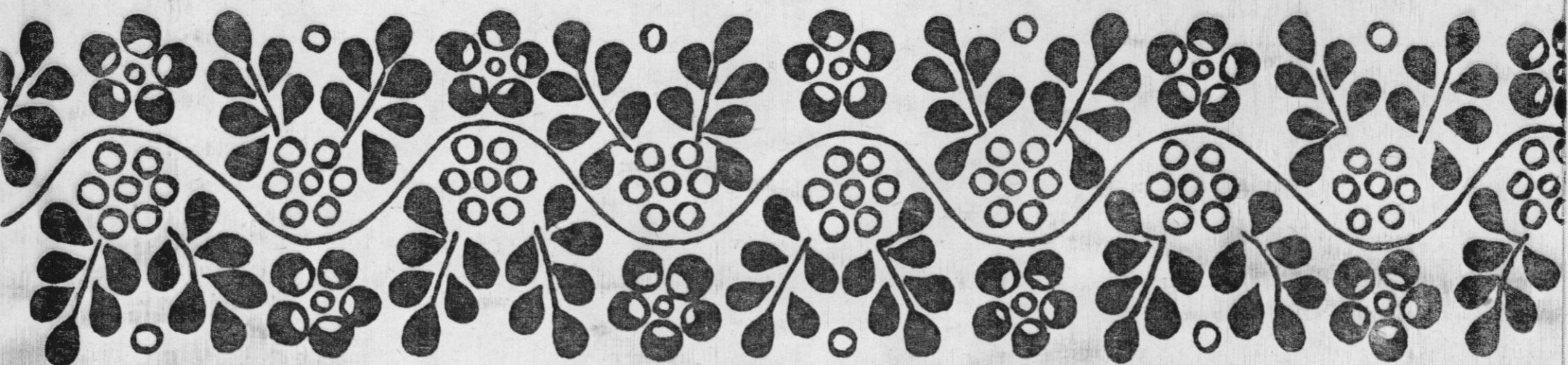
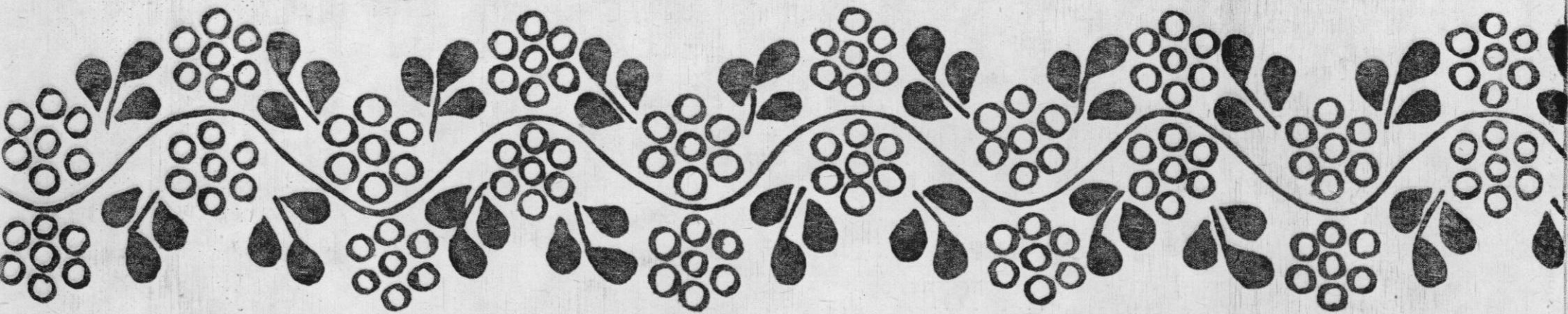

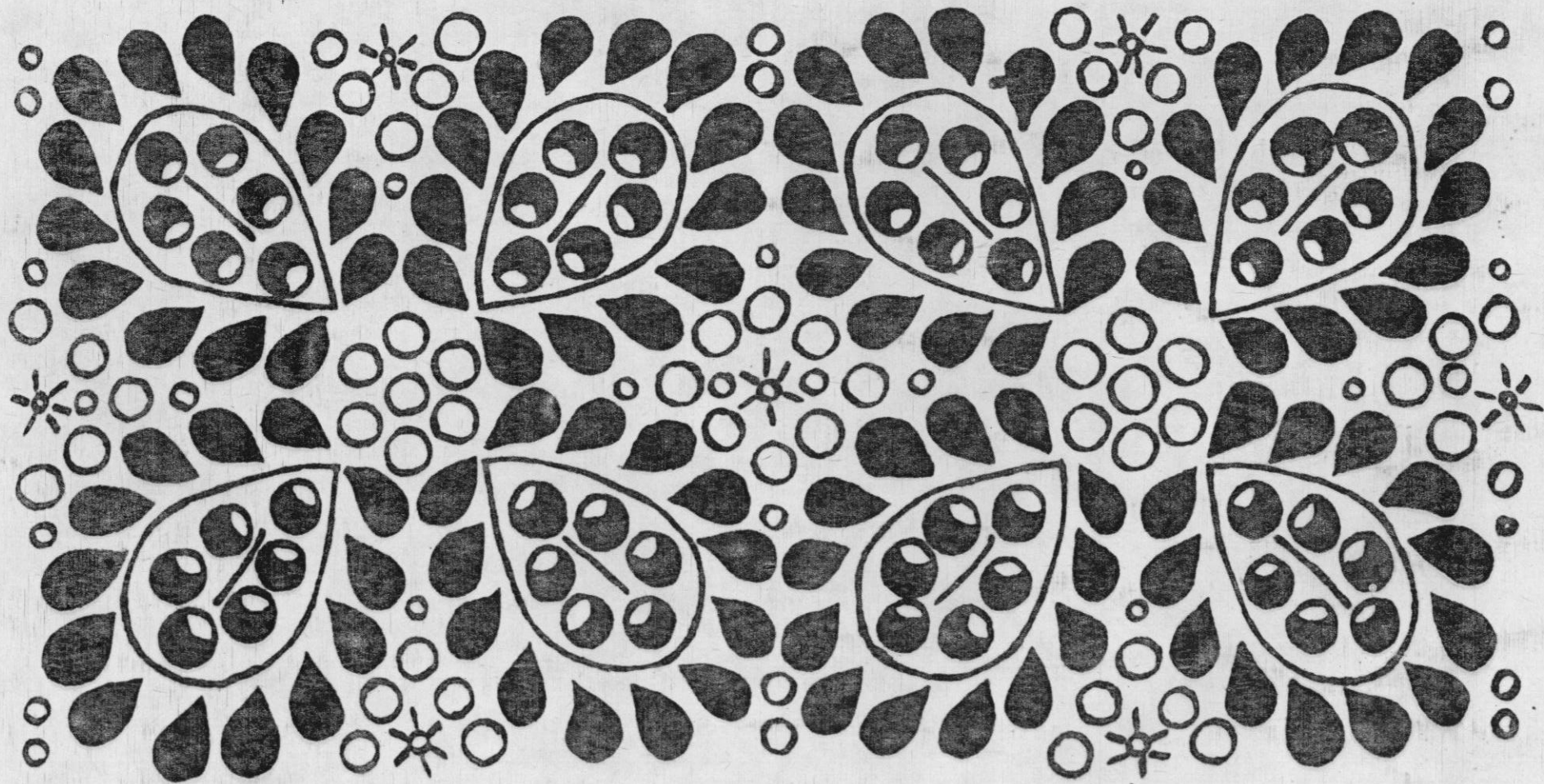
- 17 -

RÓZSA'S

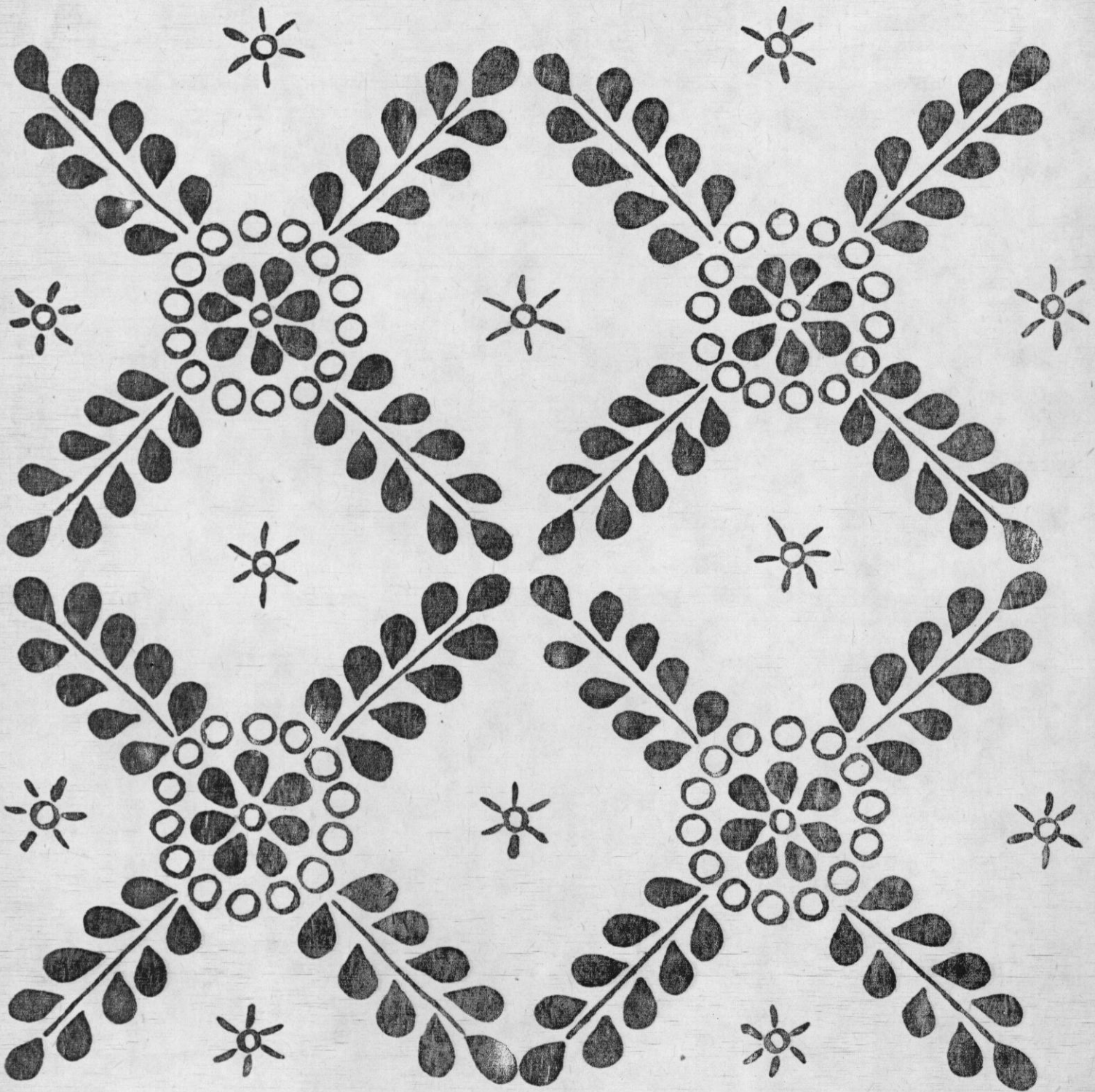

- 18 -
KORSÓS

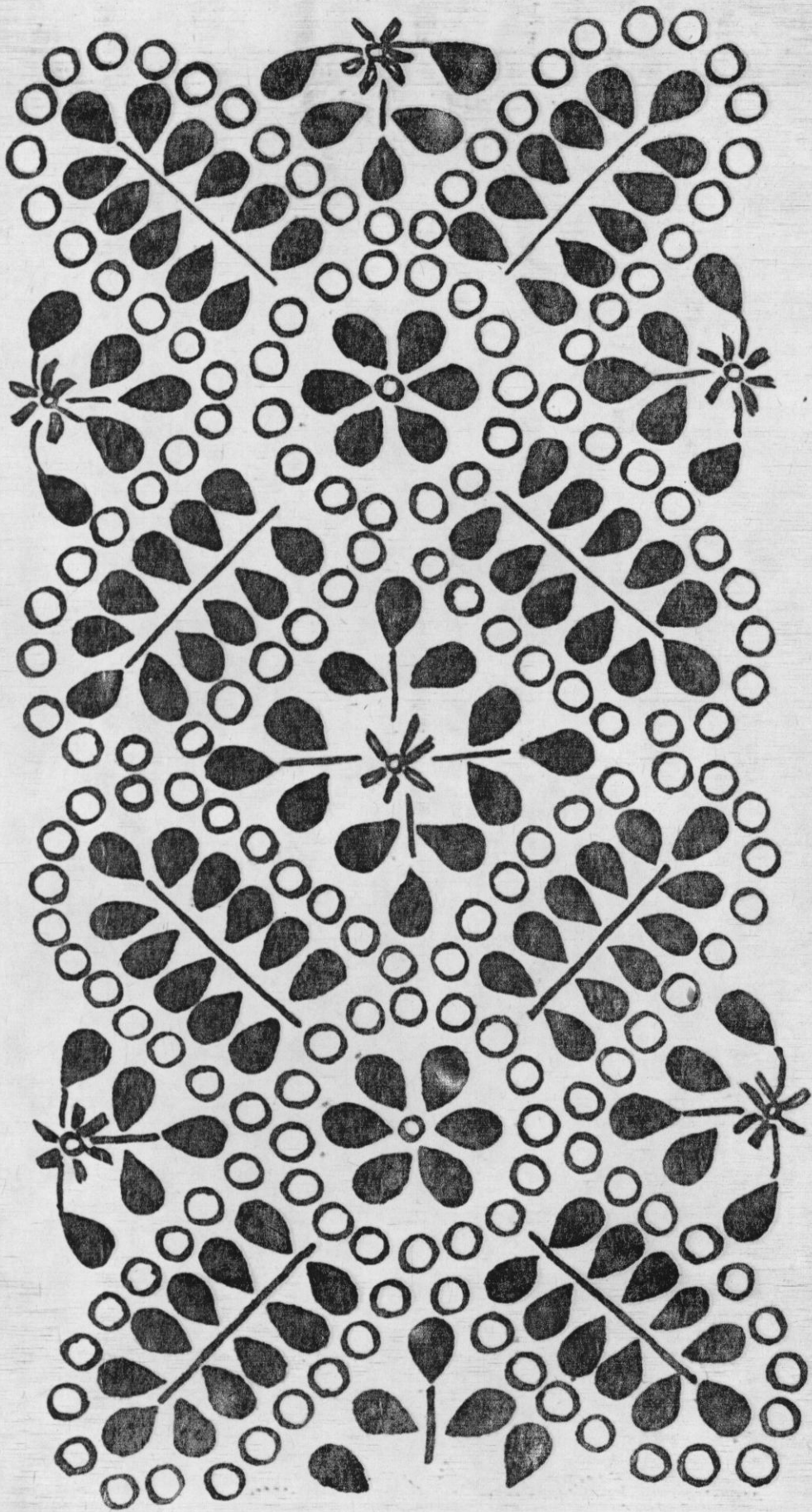

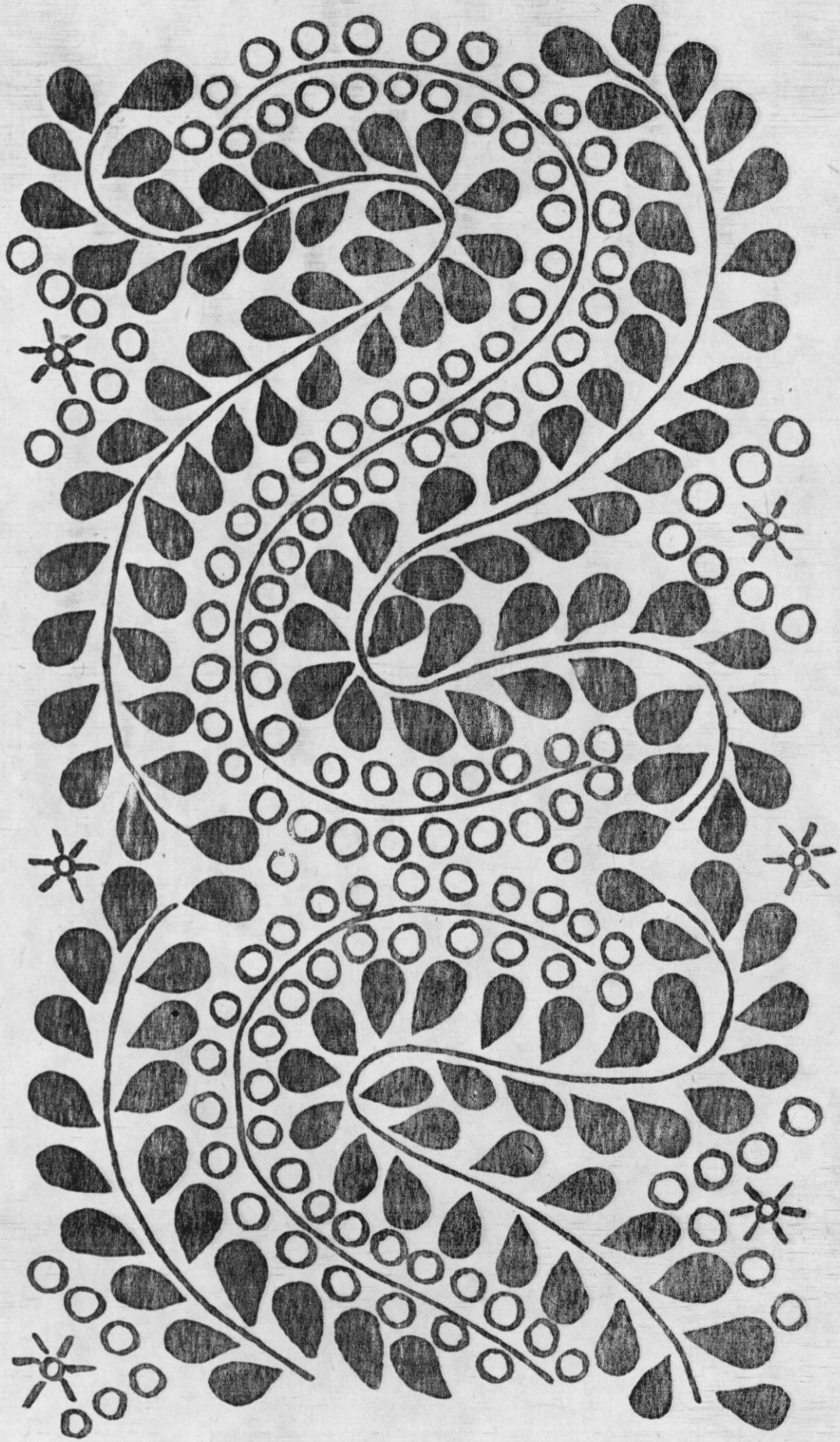
- 20 -
PILLES

PILLÉS

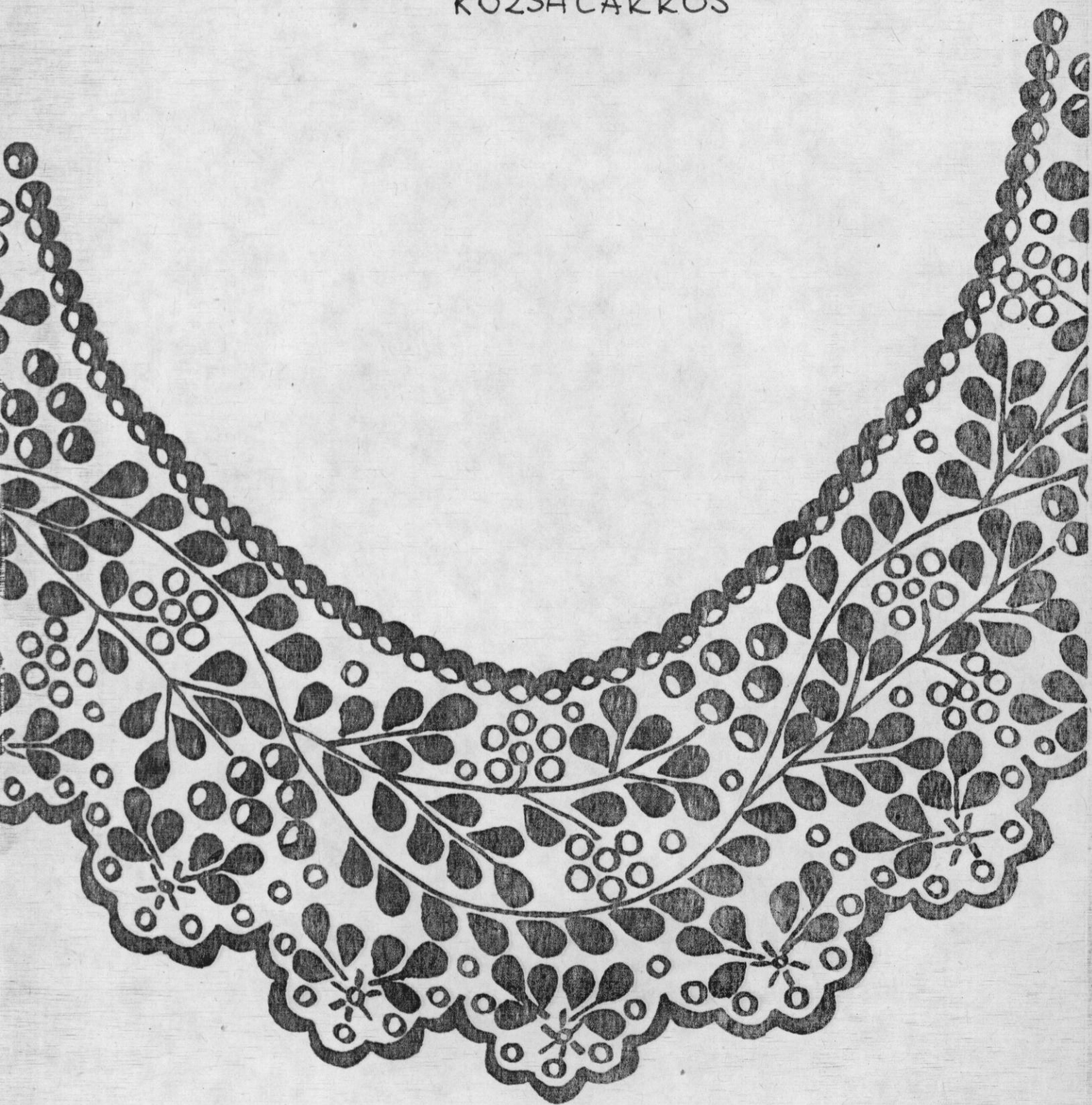
PILLÉS

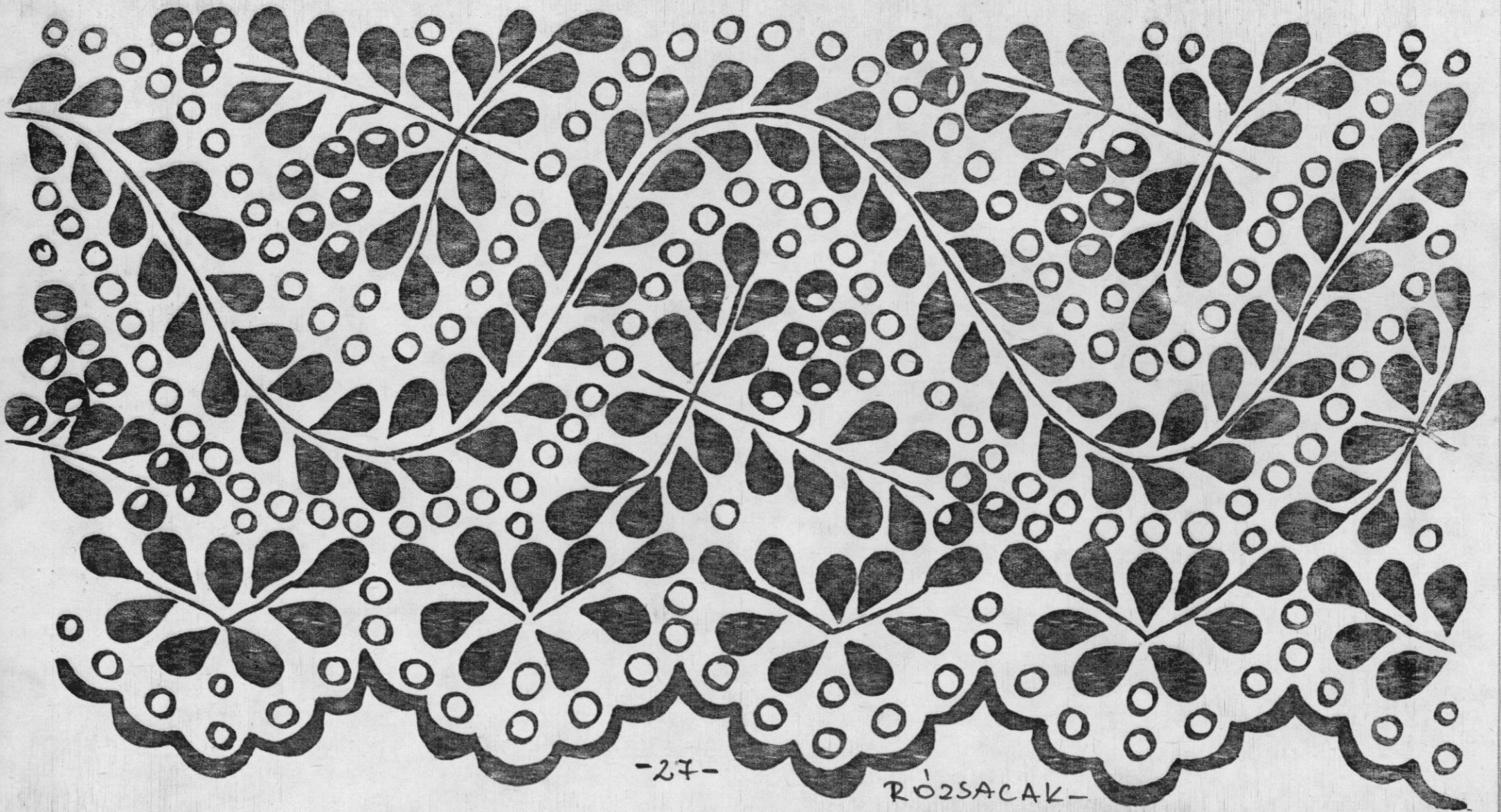

NAGY S-ES

-26-

RÓZSACAKKOS

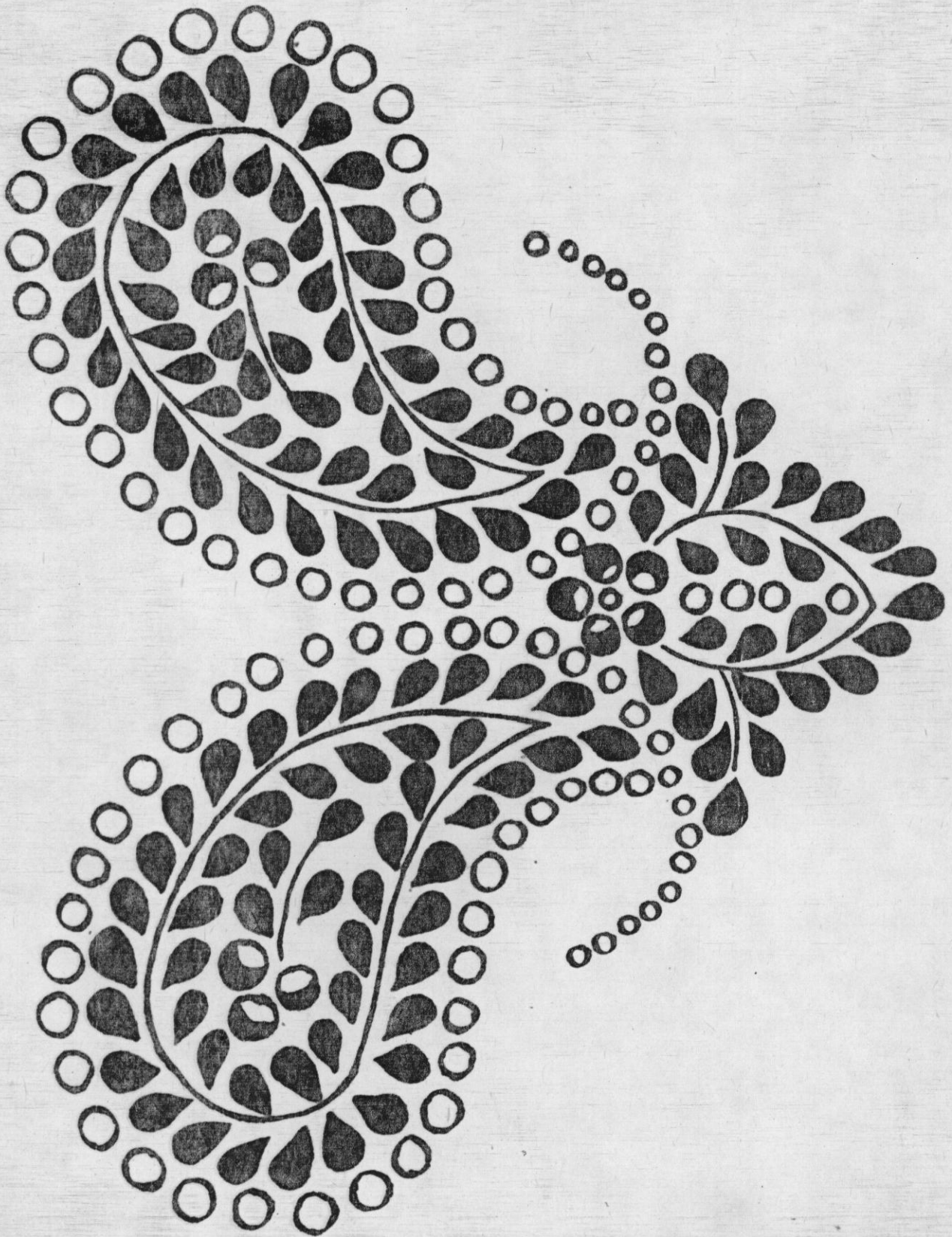

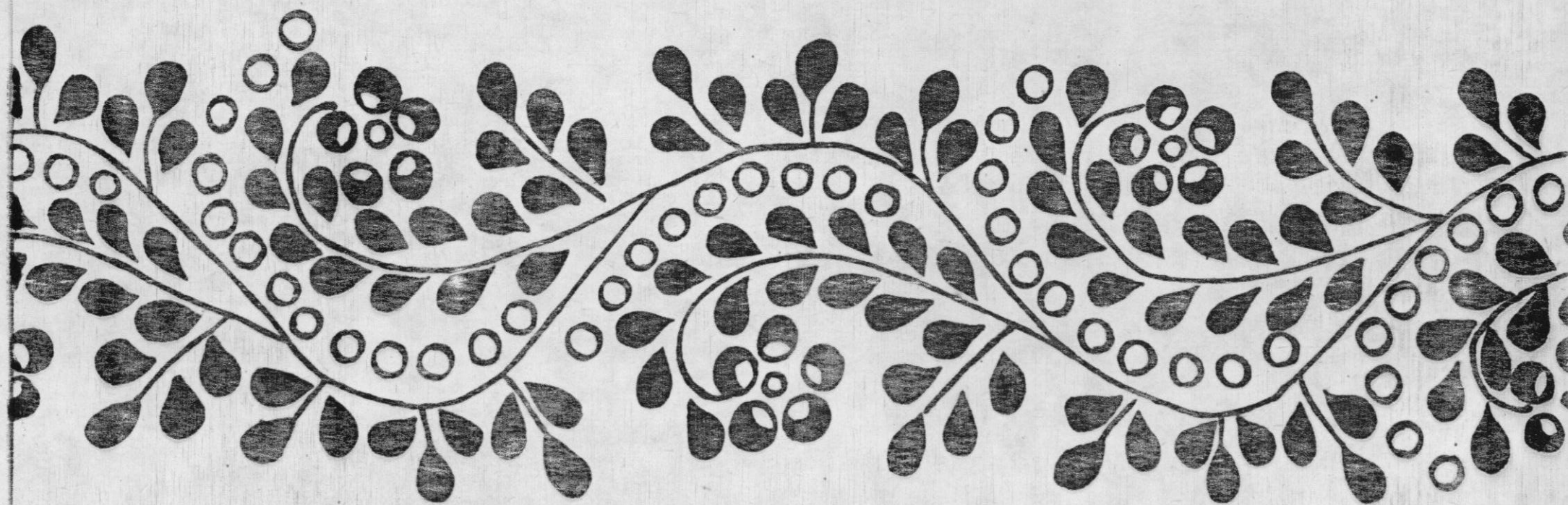

-27-

RÓZSACAK-
KOS

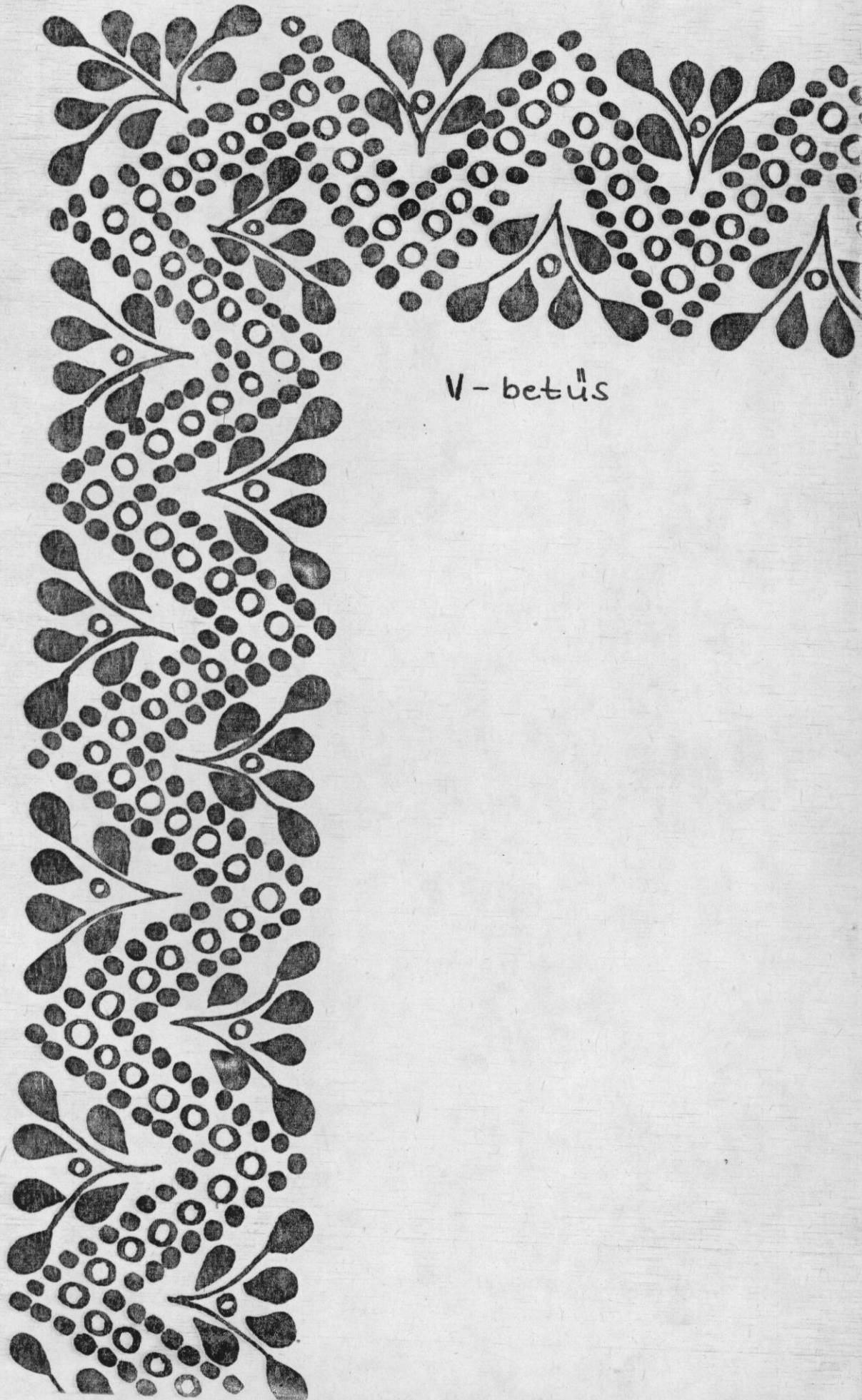
BAG OF EJES

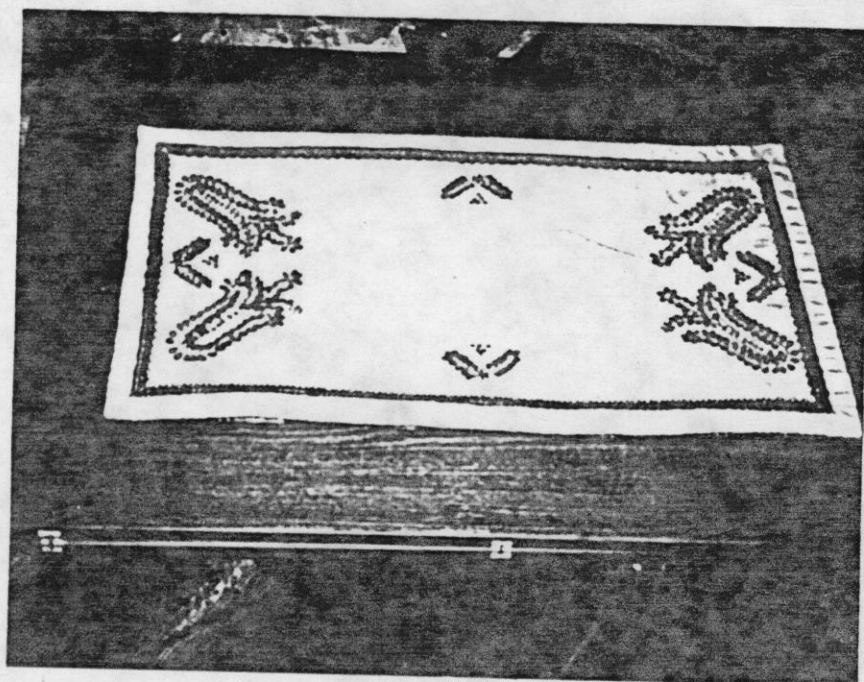

- 29 -

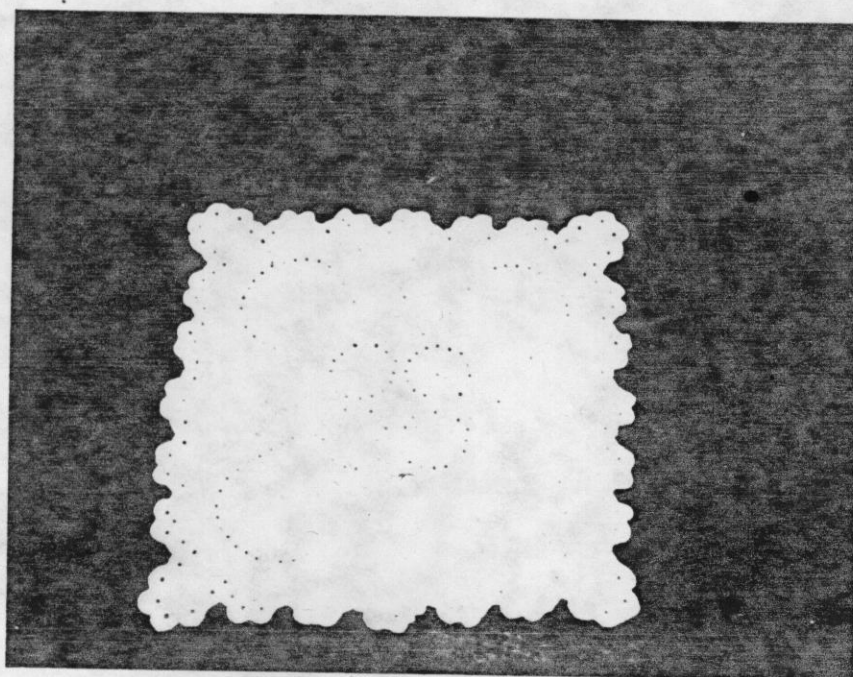
VI'2FOLYA'SOS

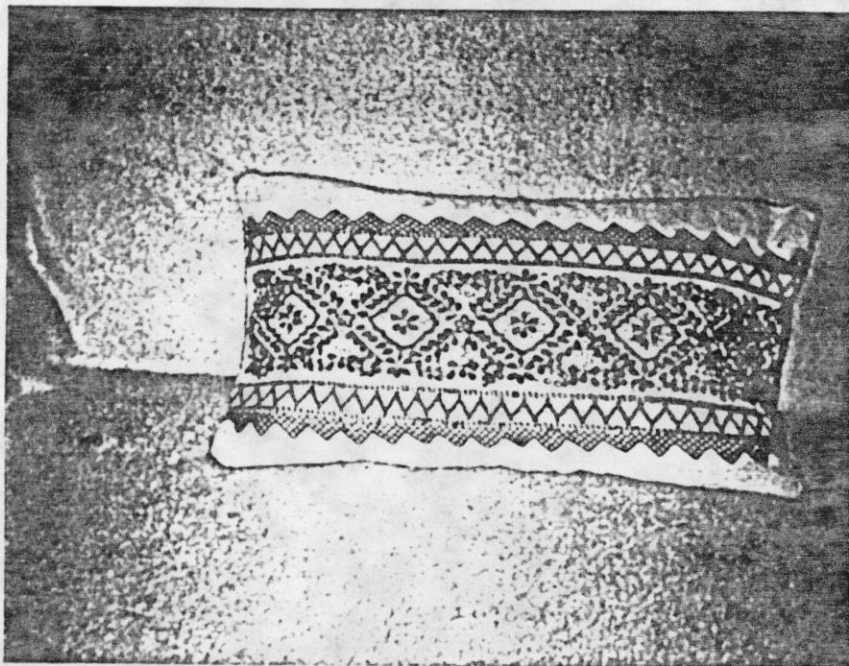
V - betűs

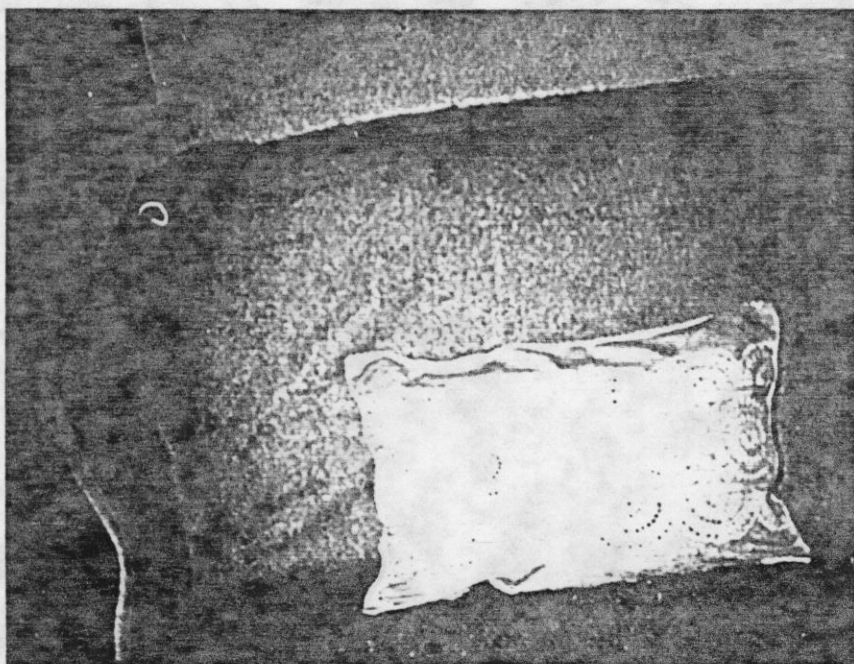
PIROSSAL HÍMZETT TULIPÁNOS
TERITŐ

FEHÉRREL HÍMZETT TERITŐ

PIRCSAL HÍMZETT PÁRNA

FEHÉRREL HÍMZETT PÁRNA

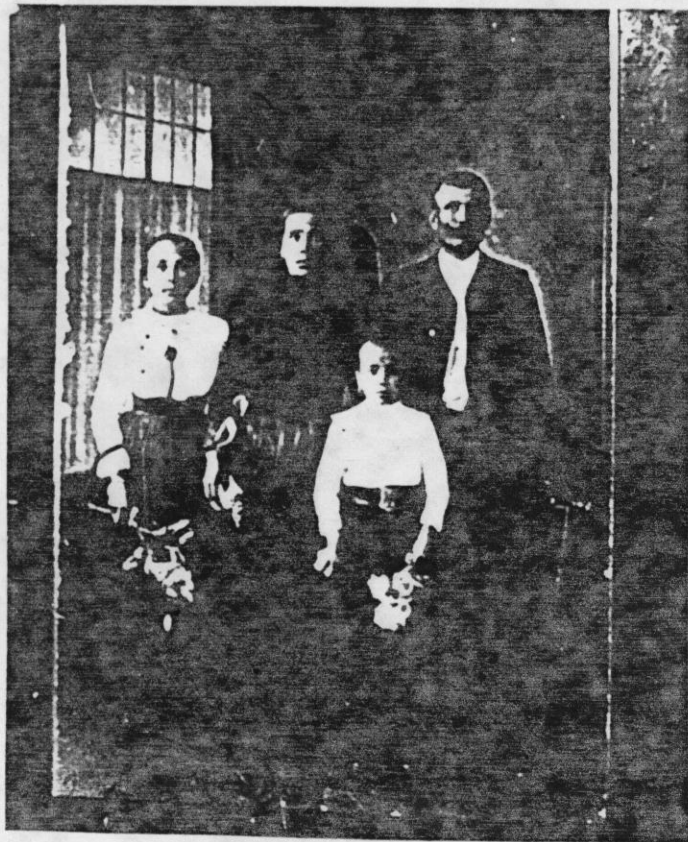
NÉPVISELETBEN

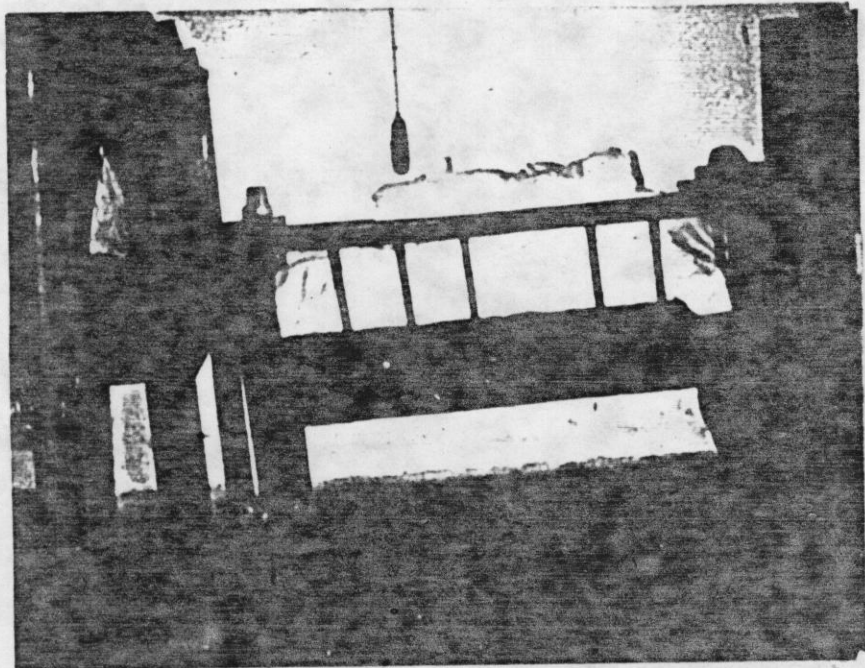
NÉPVISELETBEN

NŐ NÉPVISELETBEN

CSALÁDI KÉP A SZÁZAD ELEJÉRŐL

B Ö L C S Ő

ESKÜVŐI KÉP 1936-BÓL
A MENYASSZONY MÉG TÉRDIG ÉRŐ RUHÁBAN VAN

IFJÚ PÁR 1969-BŐL
A MENYASSZONY MÁR HOSSZÚ RUHÁT
VISEL

LAKODALMI MENET
A MENYASSZONY AZ ELSŐVÖFÉNNYEL

Egyházi célra a m. kir. pénzügyminiszterium 1895. évi 91488. számú
rendelete alapján bélyegmentes.

CSALÁD-LAP

Lita Antal

Bogdán és Juticium

családja részére.

E család-lap minden egyházi anyakönyvezésnél
felmutatandó.

Egyházmegyei könyvnyomda Veszprém R. sz. 16.

Hivatalos tanusítvány.

Szita Antal Karádi lakos r. k.
Pogedari Julis Karádi lakos r. k.
A Karádi plébánién

templomban alulírt napon a róm. kath. egyház szer-
tartása szerint egymással házasságot kötöttek.

Kelt Karád, 1926. febr. 2.

Utassy János
pár.

ESKÜVŐ UTÁNI CSOPORTKÉP

CSOPORTKÉP

BOR-KÖSZÖNTŐ

Te bor! Te szép és jó vagy,
Becsületed előttem igen nagy,
Mivel, hogy szép hegyoldalban teremtél,
Sok jó munkás által szépen nevelődtél.
De tudod-e, hogy a múltkor énvelem mit tettél?
Utamat áltad és jól földhöz vertél.
Aztán az asszonyok is téged átkeznak mindenben,
Mert csak teáltalad esnek ők székbenbe,
Mert ha megjáród valamelyiknek a fejét,
Félrerántod annak fejkötőjét,
Mert hát mit tesz az asszony?
Fut a faluba,
Úgy fut, hogy elveszik előle az előruha
Fut, fut végre mégis betér egy házhoz
Tudniillik a komaasszonyához.
Komámasszony mondek egy újságot,
Telimertem otthon búzával egy zsákot.
Nem tudja, hogyan kell a kocsmában,
Mert nem merem otthon tartani a kamrában.
Szövetkezzünk tehát édes komaasszony!
Vigyük el hát ketten!
Kettőnknek elég lesz mulatni a héten.
Úgy tesznek.
Fogják és elviszik
Fene tudja, hogy mind a kettő máig is hol iszik.
Ezért aztán asszonyok
titeket büntetni nem árt
Nemcsak néha-néha, hanem sokszor megteszitek a kárt.

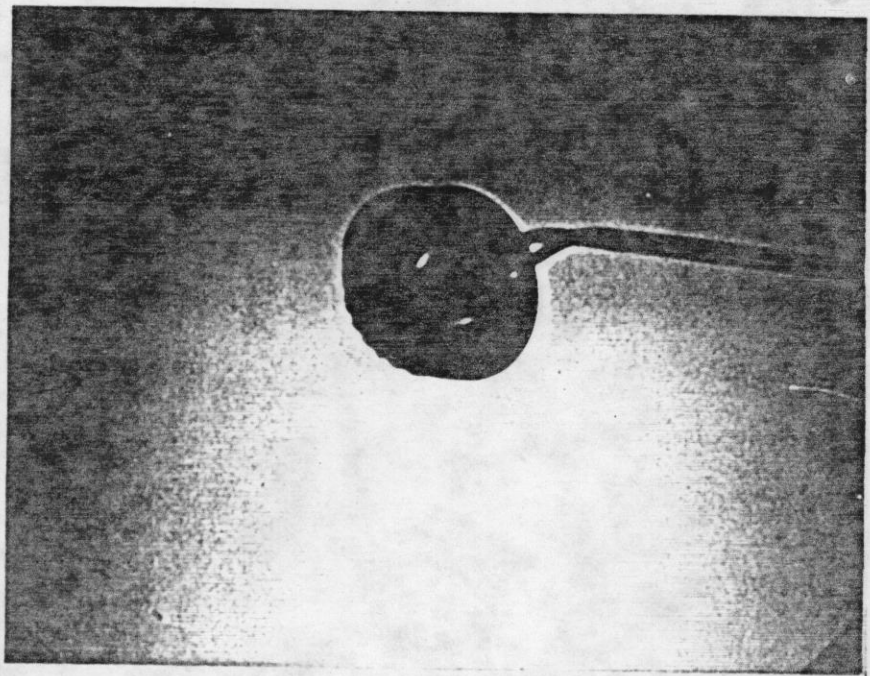
A múltkor hallottam, mikor így szólt apám anyámhoz:
Jó volna, ha ez a gyerek menyecskét hozna a házhoz!

Mikor én ezt meghallottam rögtön elindultam,
Hetedhét országot telijártam:
De nem találtam hozzám valót.
Igy hát amint látják, még most is legény vagyok.
Az egyik púpos volt, a másik sánta, a harmadik
szegény, a negyediket meg ülelte éppen egy legény.
Igy hát amint látják még most is legény vagyok,
Reggeltől - napestig a lányokra gondolok.
Hogyha tudna valaki egy leányt, aki hozzám jönne
Úgy megtartanánk az esküvőt mához esztendőre.

Mi a házasság?

Mi a házasság, a világi párosság?
Akkik csak próbálták, ezt mind így találták.
Azt mondja sok ekes,
Hogy szegény legénynek bizony nagyon bajos.
Annak a legénynek nem csoda,
Ki mindezt a maga fejétől nem tudta.
Az asszony neki majd tudtára adja,
Hogy mi köll a házhoz egy szálig elmondja.
Gazdasszonynak először is kell egy tűzhely,
Mert ha ez nincs, bizony könnyen hagy el.
Szobában, konyhában, legyen elégséges
Bútor és olyan helmi, ami szükséges.
Mert, ha az asszony ebben lát szükségét,
Nem ülhet az ura vidám vendégséget.
Dörög-morog aztán ökelme az urára,
Hogy a mennykő hozta őtet a nyakára!
Tehát, hogy ezt kerülj és a kedvét keresd,
Mindeneket végy, a gondolatát is ellesd!
Söprő, ruhakefe, bőröstáska,
Mángorló, sótartó, metella és rokka.
Falra cifra tükör, szobába szép asztal.

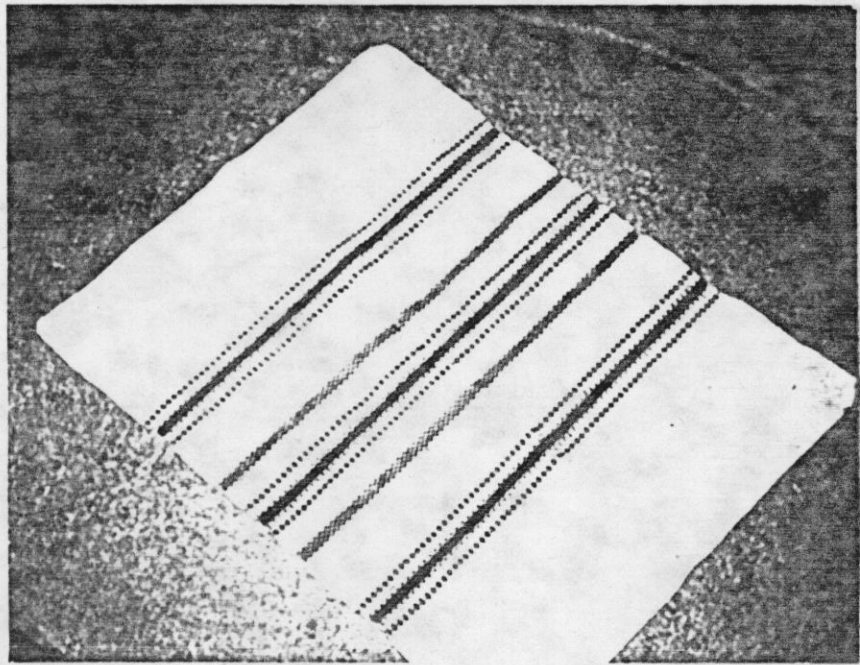
Kell ágy, láda, karszék, jó puha vánkossal,
Tele üveg finom jóféle ecettel,
Rózsavízzel és más jószagú kenettel
Házad előtt, ha lát átjárni zsidót,
Úgy hajt, úgy tuszkul, mint a tatár.
Végy kendőt, ollót, csipkét, meg gyűszűt
Ládára lakatot és más ilyenneműt
Vásárra is kell menni, mert kerget az asszony.
Köll kapca, strimpli, cipellő és újmódi karton.
Fekete selyem, másszínű keszkenő
Ebből érkezik aztán az igazi bökkenő
Apró és nagyfazék, bögre, szilke és tál
Hidd meg azt barátom, hogy nagyon megrestál,
Nyárs, rostély, tökgyalu és pemét
És mindezeket sem termi ám a szemét
Kell ám ezen felül sajtáő és teknő
Rázlábos, vaslábos, üst és serpenyő. Levesmerő, fényes réz,
vasnyelű kanál
Sótartó és még más eszköz is lógjon a konyhája falán.
Jaj, hát azután még a lakószoba
Nagyon sokkal több kell, mint a konyhára
Nem szoltam még a szekrényekről,
Aranyes képekről és az ágyterítőkről
Mert a házhoz köll ezerféle dolog,
Amikörül az asszony gondolata fereg,
De már belefáradtamebbe a sok beszédbe
És, ha mind elmondom egy hétig se lesz vége
Amit elmondtam ez is elég jaj
Hátra is maradt még egy nagy jaj
Mondanám és nem is igazán el nem titkulhatom
Mert hát arra is köll menni
Hogy a menyecskének bölcsőt is köll venni
Ebből áll röviden a házasság, páresság
Akik csak próbálták ezt mind így tartották.

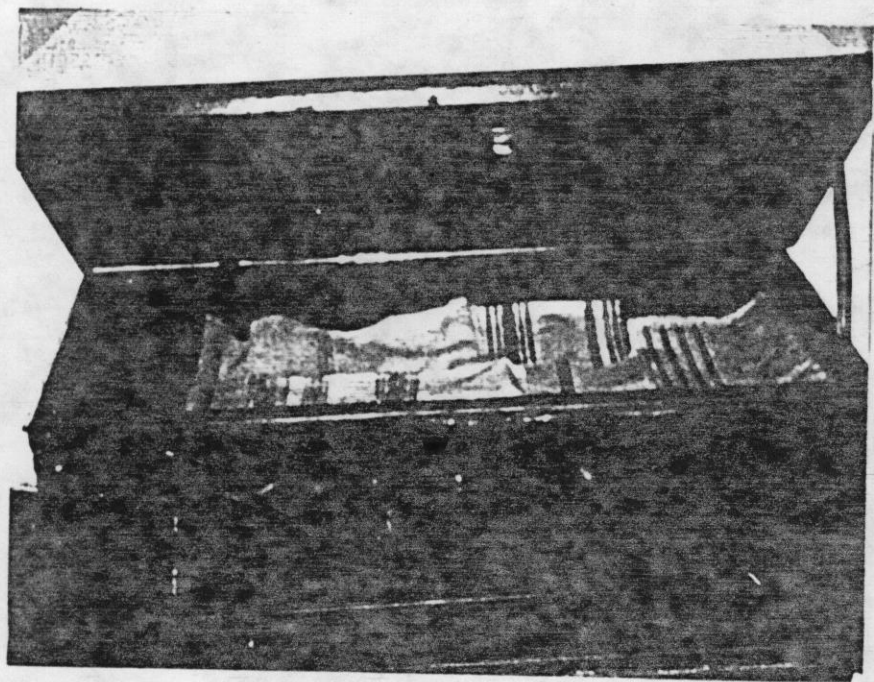
BÚBOSAJÁNDÉK TÉSztájÁNAK A SÚTŐJE

BÚBOSAJÁNDÉK

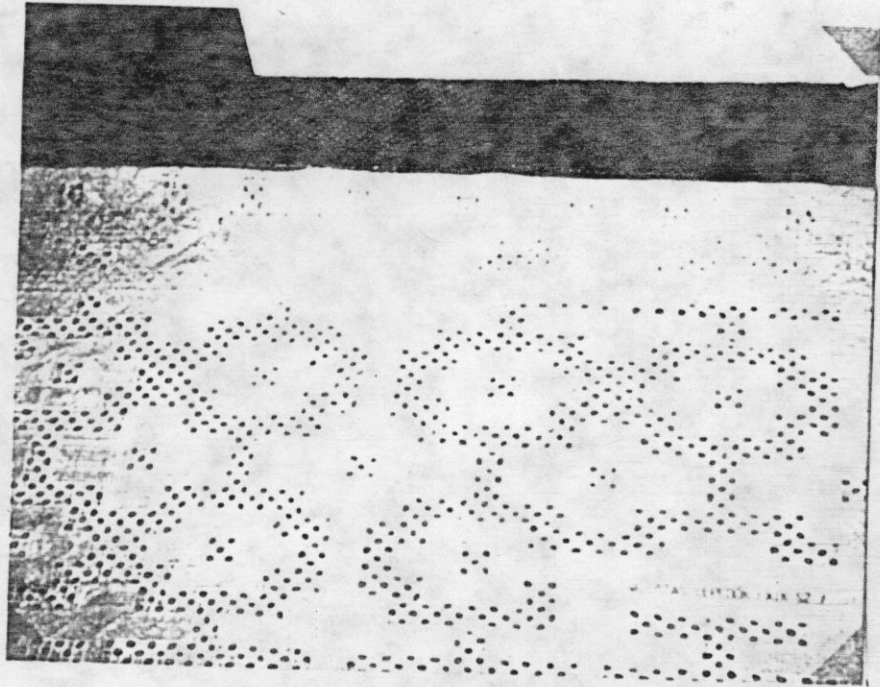

SZÓTTES A MENYASSZONY KELENGYÉJÉBŐL

LÁDA MENYASSZONYI KELENGYÉVEL

-48-

HALOTTI LEVEL